ڕوناکی سوننەت
و
تاریکییەکانی بیدعە
لە دیندا

لە ژێر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا

نوسینی :

د. سعيد بن علي بن وهف القحطاني

وەرگێڕانی :

م.شاخوان جواد أحمد

پێش نوێژو وتار خوێنی مزگەوتی (سەید ئەحمەدی فەیلەسوف) / چەمچەماڵ

زنجیرەی ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست
(٢٩)

ڕوناکی سوننەت
و
تاریکییەکانی بیدعە
لە دیندا

لە ژێر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا

نوسینی :

د. سعيد بن علي بن وهف القحطاني

وەرگێڕانی :

م.شاخوان جواد أحمد

پێش نوێژو وتار خوێنی مزگەوتی (سەید ئەحمەدی فەیلەسوف) / چەمچەماڵ

چاپی یەکەم

١٤٢٩کۆچی-٢٠٠٨زایینی

=======================================

سایتی بەهەشت

www.ba8.org

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ

============================

تێبینی : مافی بڵاوکردنەوەی ئەم بابەتە بۆ هەموو موسڵمانێکە بە مەرجێ وەکو خۆی بڵاوی بکاتەوەو دەستکاری نەکرێت

ناوی کتێب : **روناکی سوننەت و تاریکییەکانی بیدعە لە دیندا**...

ناوی نووسەر : **د. سعيد بن علي بن وهف القحطاني** .

ناوی وەرگێڕ : **م.شاخوان جواد أحمد** .

ژمـارەی سـپاردن : ژمـارە (**٣٤٦**)ی سـاڵی (**٢٠٠٢**) پـێ دراوە لـە لایـەن وەزارەتـی ڕۆشـنبیری حکومـەتی هـەرێمی کوردستانەوە .

زنجیرە : زنجیرەی (**٢٩**) بیست و نۆیەم لە زنجیرەی ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست .

نۆرە و ساڵی چاپ : یەکەم ـ (**١٤٢٩ هـ** / ٢٠٠٨) .

چاپ خانە : چاپەمەنی سیما / سلێمانی .

بنکەی بڵاوکردنەوە :

کتێبخانەی سوننە ـــ سلێمانی .

کتێبخانەی زانست ـــ کەلار .

کتێبخانەی سیما ـــ چەمچەماڵ .

قال الإمام الشافعي رحمهُ الله :

كُلُّ العُلومِ سِوَى القُرآنِ مَشغَلَة إلاَّ الـحَدِيثَ وإلاَّ الفِقْـهَ في الدِّينِ

العِلمُ ما كانَ فيهِ قال حَدَّثَنا وما سِوَى ذَاكَ وَسواسُ الشَّياطيـنِ

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی وەرگێڕ:

موسڵمانی خۆشەویست: سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) پلەو پایەیەکی زۆر بەرزو گەورەی هەیە لە ئیسلامدا، چۆن وانییە لە کاتێکدا دووەم بنچینەی ئایینە پاش قورئانی پیرۆز؟ ڕوون کەرەوەی قورئانی پیرۆزە، دەقە پڕ مانا و گشتگیرو ڕەهاکانی تایبەت و سنوردار دەکات، بەڵێ سوننەت ئەو قەڵا پۆڵاینەیە کە هەر موسڵمانێك بچێتە ناوی کەسێکی ئەمین و هێمن و پارێزراوە، وە ئەو دەرگا گەورەیەیە کە هەر موسڵمانێك بچێتە ناوی دەگات بەمەست و ئاواتەکانی، سوننەت ئەو کەسانەی کە پەیوەستن پێیەوە بەرزیان دەکاتەوە ئەگەر کردەوە چاکەکانیشیان کەم بێت، وە ڕوناکییەکەی لە ناو چاوو بەردەستیاندایە لە دونیاو دوارۆژدا.

موسڵمانی خۆشەویست خوای پەروەردگار فەرمانی پێ کردووین بە گوێڕایەڵی کردنی خۆی و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) لە چەندین شوێن لە قورئانی پیرۆزدا، گوێڕایەڵی کردنی خوای پەروەردگار بە شوێن کەوتنی قورئانی پیرۆزە وە گوێڕایەڵی کردنی پێغەمبەر (ﷺ) بە شوێن کەوتنی فەرمودە پیرۆزەکانیەتی، شایەتی دانی هەر کەسێك بەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) نێردراوی خوایە بریتیە لە شوێن کەوتنی و جێبەجێ کردنی سوننەتەکانی، وە خوای پەروەردگار پێی ڕاگەیاندووین کە هەرکەسێك گوێڕایەڵی پێغەمبەر (ﷺ) بکات ئەوە بەڵگەیە لەسەر خۆشەویستی بۆ خوای پەروەردگار، وە هەر کەسێك گوێڕایەڵی پێغەمبەرەکەی (ﷺ) نەکات ئەوە کەسێکی بێباوەڕە یان ئیمان لاوازە.

بۆیە ئەگەر دەتەوێت دینی خوای پەروەردگار بەردەوام دیارو ئاشکراو سەرکەوتوو بێت، ئەگەر دەتەوێت خوای پەروەردگار و فریشتەکان و موسڵمانان خۆشتیان بوێت، ئەگەر دەتەوێت بەڕاستی بیسەلمێنیت کە شوێنکەوتووی پێشەواو مامۆستاو سەروەری خۆتی کە پێغەمبەرە (ﷺ)، ئەگەر دەتەوێت دڵ خۆش و دڵ ئارام بیت و بەرچاو ڕۆشن بیت، ئەگەر دەتەوێت بەردەوام بیت لەسەر دین و دڵت پەیوەست بێت پێیەوە ئەوە: شوێنی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بکەوەو جێبەجێی بکەو زیندووی بکەوە لە ناو خەڵکیدا (خۆشەویستیت بۆ پێغەمبەر (ﷺ) بەو شێوەیە دەبێت نەك هەر بەدەم بڵێیت خۆشم دەوێت و لەو لاشەوە هیچ گرنگی بە سوننەتەکانی نادەیت).

موسڵمانی خۆشەویست لەبەر گەورەیی سوننەت و بڵاو بوونەوەی بیدعە بە هەموو جۆرو بەش و شێوەیەك بە پێویستم زانی هەستم بە وەرگێڕانی ئەم کیتابە بە سودەی بەردەستت کە باس لە (ڕوناکی سوننەت وتاریکییەکانی بیدعەو شتە تازە داهێنراوەکان لەدیندا) دەکات، بیدعە هەموی سەرلێشێواویە هەروەك چۆن سوننەت هەموی نورو ڕوناکیە، بیدعە سەردەکێشێت بۆ کوفر، بیدعەکردن واتە: شوێن کەوتنی هەواو ئارەزوو دژایەتی کردنی شەرع و لادان لێی، واتە: درۆ هەڵبەستن بۆ خوای پەروەردگار بەبێ عیلم و زانیاری، واتە: ڕق بوون لە سوننەت و کەسانی هەڵگری، واتە: تێگەیشتن لە قورئانی پیرۆز و سوننەت بە پێچەوانەوە، واتە: هەست کردن بە کەم و کوڕی شەریعەت لە لایەن کەسی بیدعەچییەوە (پەنا بە خوای پەروەردگار)، وە کەسانی بیدعەچی پشتیان هەڵکردووە لە یادو زیکری ڕاستەقینەی خوای پەروەردگار، حەق و ڕاستیان لە موسڵمانان کپ کردووە و شاردوویانەتەوە، ئوممەتی ئیسلامیان پارچە پارچە کردووە، کەسانی بیدعەچی خۆیان خستۆتە ئاستی شەرع دانەرەوە و خۆیان چواندووە بە خوای پەروەردگار لە شەرع داناندا، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار فەرمانی بە کردنی ئەو کارە نەکردووە (بەڵکو هەندێ جار ڕێگریشی لێ کردووە) بەڵام کەسانی بیدعەچی گوێ بە فەرمانی خوا نادەن و ئەو کارە دەکەن، بیدعە کردن واتە: هەست کردن بە خیانەتی پێغەمبەرو (ﷺ) هاوەڵانی بەڕێزی (رضي الله عنهم) و سەرجەم زانایانی شارەزاو خەم خۆرو دین پەروەر، یان کەم تەرخەمی کردنیان لە گەیاندن و ڕوون کردنەوەی ئەم دینە (پەنا بە خوای پەروەردگار)، چۆن دەشێت کارێك بکرێت لە کاتێکدا فەرمانی خوای پەروەردگار و پێغەمبەرو (ﷺ) ووتەی زانایانی لەسەر نەبێت، موسڵمانی خۆشەویست ئەمانە هەموویان

خراپەو زیانی بیدعەن، ئایا پاش ئەمە بۆ هیچ موسڵمانێك هەیە واز لە فەرمان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بێنێت و ڕوو بکاتە بیرو بۆ چون ووتەی زانایان (یان هەندێك لە کەسانی بەناو زانا)؟

ئایا ووتەو فەرمان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) لە پێشترە بۆ موسڵمانی ڕاستەقینە یان بۆ چونی کەسانی تر؟

بۆیە موسڵمانی خۆشەویست کاتێك ئەم کیتابە دەخوێنیتەوە بە چاوی موسڵمانی ڕاستەقینەو دادپەروەرانەوە بڕوانە بابەت و بەڵگەکانیان، هەرکاتێك بابەتێکت بینی پێچەوانەی قورئانی پیرۆز و سوننەت بوو (هەمو بابەتەکان لەسەر بەڵگەی قورئانی پیرۆزو سوننەت و ووتەی زانایان باس کراوە) وەری مەگرە، بەڵکو وازی لێ بێنەو پشت گوێی بخە، بەڵام ئەگەر وانەبوو ئەوە بۆت نییە پێچەوانەی بکەیت ئەگەر خۆت بە ئیمانداری ڕاستەقینە و شوێن کەوتووی پێغەمبەر (ﷺ) دەزانیت.

موسڵمانی خۆشەویست ئەم کیتابە تانەو تەشەرە نییە لە هیچ کەس و کۆمەڵ و گروپێك، بەڵکو دیاری کردن و ڕوون کردنەوەی گەورەیی سوننەت و خراپەو تاوانی بیدعەیە، ئەو بیدعەیەی کە ئەمڕۆ لەناو موسڵماناندا بووە بە سوننەت و سوننەت بووە بە بیدعە، ئەوەندەی بیدعە دەکرێت سوننەت ناکرێت و گرنگی پێ نادرێت، وە ئەگەر ئینکاری و نکۆڵی لێ بکرێت دەوترێت: دین گۆڕاوە، خۆشەویستی بۆ پێغەمبەر (ﷺ) نەماوە ! !

موسڵمانی خۆشەویست باش ئاگاداربەو بزانە بە هیچ شێوەیەك هێزو دەسەڵات ئیسلام ناگەڕێتەوەو موسڵمانان سەرکەوتوو نابن بە بیدعە کردن و شتی پڕو پوچ کە لە دیندا نییە، بۆیە لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا دەبینیت زۆر کەس بە ناو زاناو بانگەوازکارو خەم خۆر بۆ ئیسلام کەوتوونەتە ناو چەندین بیدعەی خراپ و گومڕاکەر، بەڵکو بانگەوازیشی بۆ دەکەن، بۆیە موسڵمانی ئەهلی سوننەو جەماعەو سوننەت لە دڵا خۆشەویست پێویستە لەسەرت کە موسڵمانان ئاگادار بکەیتەوە لەو هەموو بیدعەو خراپەیەی کە لەم ڕۆژگارەدا لەناو موسڵماناندا بڵاوەو بانگەوازی بۆ دەکرێت.

لە کۆتاییدا لە خوای پەروەردگار دەپاڕێینەوەو دەڵێین:﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ ﴾ (آل عمران: ٨).

✍ : م. شاخەوان جەواد ئەحمەد

پێش نوێژو وتار خوێنی مزگەوتی (سەید ئەحمەدی فەیلەسوف)

بسم الله الرحمن الرحيم

* پێشەکی دانەر :

إنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ ، صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، وسلم تسليماً كثيراً ، أَمَّا بَعْدُ ...

موسوڵمانی خۆشەویست : ئەم نامیلکەیەی بەردەستت نامیلکەیەکی کورت و پوختە سەبارەت بە ﴿ڕوناکی سوننەت و تاریکییەکانی بیدعە و شتە تازە داهێنراوەکان لە دیندا لە ژێر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا﴾ کە تێیدا تێگەیشتن لە مانای سوننەتم باس کردووە، وە ناوەکانی ئەهلی سوننەم ڕوون کردۆتەوە، کە سوننەت بە گشتی نیعمەتێکی یەکجار گەورەو پڕ لەبەرەکەتە، وەتێیدا گەورەیی و پلەو پایەی سوننەت و گەورەیی و پلەو پایەی کەسانی پەیوەست بە سوننەت و نیشانەکانیانم ڕوون کردۆتەوە، وە تێیدا باسی بیدعەو کەسانی بیدعەچی و تێگەیشتن لە ماناو واتای بیدعەو مەرجەکانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی کردەوە چاکەکانم کردووە، وە هەروەها باسی خراپەو سەرزەنشتی بیدعە لە دیندا و هۆکارەکانی دەرکەوتنی بیدعەو بەشەکانی و حوکمەکانیم کردووە، وە باسی ئەو جۆرە بیدعانەی کە لەسەر گۆڕەکان دەکرێت و جگە لەو شتانەشم کردووە، وە ئەو بیدعەو کارە تازە داهێنراوانەی کە لەم سەردەمەدا دەکرێن و زۆر بڵاون باسیانم کردووە، وە باسی حوکمی تەوبەی بیدعەچی و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعەم کردووە .

موسوڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە هیچ گومانی تێدا نییە ئەوەیە سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو ژیان و ڕووناکییەیە کە سەرفرازی و بەختەوەری و هیدایەتی بەندەی موسوڵمانی تێدایە، وە ئەو کەسانەی کە پەیوەستن بە سوننەتەوە بەرزو ڕێزداریان دەکات ئەگەر کردەوەشیان کەم بێت، ﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ﴿١٠٦﴾ ﴾ (آل عمران: ١٠٦) .

واتە: لەو ڕۆژەدا "کە ڕۆژی قیامەتە" کەسانێك دەم و چاویان ڕەش دەبێت و کەسانێك دەم و چاویان سپی و ڕووناك و درەوشاوە دەبێت.

إبن عباس (رضي الله عنهما) فەرمویەتی: دەم و چاوی کەسانی پەیوەست بە سوننەت سپی و ڕووناك و درەوشاوە دەبێت، دەم و چاوی کەسانی بیدعەچی و پارچە پارچە گەریەکان ڕەش هەڵدەگەرێت [1].

کەسی پەیوەست بە سوننەت دڵی ڕۆشن و زیندووە، وە مل کەچە بۆ خوای پەروەردگار و شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) کەوتووە بەلاشەو بە دڵی (لە ڕووکەش و ناوەوەیدا شوێنی سوننەت کەوتووە)، بەڵام کەسی بیدعەچی دڵی تاریك و مردووە، تاریکی سەرتاپای داپۆشیون : دڵەکانیان تاریکە کارەکانیان تاریك و سەرلێشێواوییە، بۆیە هەرکەسێك خوای پەروەردگار بیەوێت سەرفرازو بەختەوەری بکات لەو تاریکییانەوە دەری دەکات بۆ ڕووناکی سوننەت[2].

ئەم نامیلکەیەم کردۆتە دوو بەشەوە، هەر بەشەی چەند باسێکی لە خۆ گرتووە بەم شێوەیەی لای خوارەوە:

بەشی یەکەم: ڕوناکی سوننەت:

باسی یەکەم: تێگەیشتن لە مانای سوننەت.

باسی دووەم: ناوەکانی کەسانی پەیوەست بە سوننەت (أسماء أهل السنة).

باسی سێ یەم: سوننەت نیعمەتێکی گشتی و ڕەهایە.

---

[1] إبن القيّم لە کیتابی (إجتماع الجيوش الإسلامية على غزو المعطلة والجهمية، ٣٩/٢) باسی کردووە.

[2] بڕوانە: سەرچاوەی پێشوو: ٣٨/٢ – ٤١.

باسـی چـوارەم:گەورەیی و پلەو پایەی بەرزی سوننەت.

باسـی پێنجەم: گەورەیی و پلەو پایەی بەرزی کەسانی پەیوەست بە سوننەت، وە شوێنی کەسانی بیدعەچی.

بەشـی دووەم: تاریکییەکانی بیدعەو تازە داهێنراوەکان لە دیندا:

باسـی یەکــەم: تێگەیشتن لە مانای بیدعە.

بـاســی دووەم: مەرجەکانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی کردەوە چاکەکان.

باسی سـێ یـەم: سەرزەنشت و خراپەی بیدعە لە دیندا.

باسی چـوارەم: هۆکارەکانی دروست بوون و سەرهەڵدانی بیدعە.

باسی پێنجـەم: بەشەکانی بیدعە.

باسی شەشەم: حوکمی بیدعە لە دیندا و جۆرەکانی.

باسی حەوتـەم: جۆرەکانی ئەو بیدعانەی کەلەسەر گۆڕەکان دەکرێن.

باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە.

باسی نـۆیـەم: تەوبە کردنی کەسی بیدعەچی.

باسی دەیـەم: زیان و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعە.

داواکارم لە خوای گەورە ئەم کارە پیرۆزە تەنها لەبەر خاتری ئەو بێت، وە سودم پێ بگەیەنێت لە ژیانی دونیاو پـاش مـردنم، وە سود بە هەموو ئەو کەسانە بگەیەنێت کە ئەگات پێیان، بەڕاستی خوای پەروەردگار باشـترین داوا لێکـراوە و بـەڕێزترین ئومێد پێ بووانە، تەنها هەر ئەو پشتیوانمانە وباشترین پشت پێ بەستراوە، وە سوپاس و ستایش بۆپـەروەردگاری هـەردوو جیهانیـان و سەڵات و سەلامی خوای پەروەردگار لەسەر بەندەو پێغەمبـەری (ﷺ) ڕاسـتگۆی خـۆیی و یـارو یـاوەران و شـوێن کـەوتوانیان بـە چاکی تاڕۆژی دوایی بێت .

& بەشـی یەکەم: ڕوناکی سوننەت

باسـی یەکەم: تێگەیشتن لە مانای سوننەت

سوننەت کەسانی هەڵگری خۆی هەیە، وە ئەو کەسانە بیروباوەڕی تەواویان هەیە، وە کۆبونەتەوە لەسەر حەق، بۆیـە وا باشـە لێرەدا پێناسەی هەر یەك لەم سێ ووشەیە بکەم (عَقيدَةُ أَهلِ السُّنَّةِ والجَماعَة).

یەکەم: وشەی (العَقيدَة) لە زمانەوانیدا: وەرگیراوە لە گرێ لـێ دان و بەسـتن بەیەکـەوە بەتونـدی، وە بـەو مانایـە: تونـدو پتـەوو پێوەلکان هاتووە، دەوترێت: عَقَدَ الحَبلَ يَعقدُهُ: واتە: پەتەکەی بە توندو تۆڵ و پتەوی بەست، وە دەوترێت: عَقَدَ العَهــدَ وَالبَيــعَ: واتە: پەیمان و فرۆشتنەکەی توندو تۆڵ و مەحکەم کرد، وَعَقَدَ الإزارَ: بە توندوو تۆڵی بەسـتی، وَالعَقدُ ضِدُّ الحِلّ، واتـە: گـرێ لـێ دان و بەستن پێچەوانەی شل بوون و کردنەوەیە[٣].

وشەی (العَقيدَة) لە ڕوانگەی شەرعەوە: بیروباوەر بریتی یە لەو ئیمانە پتەوو حوکمە براوەیەی کە هیچ گومانی تێدا نەبێت، وە ئـەو ئیمانەیە کە مرۆڤ دڵ و ویژدانی خۆی لەسەر پەیوەست دەکات و دەیکاتـە بیروبۆچـونێك و دینێـك و دینـداری پێـوە دەکـات، جـا ئەگەر ئەو ئیمانە پتەوو حوکمە براوەیە ڕاست و دروست بێت ئەوە بیروباوەڕێکی ڕاست و حـەق دەبێـت وەکـو بیروبـاوەڕی ئـەهلی سوننە و جەماعەت، بەڵام ئەگەر باتڵ و ناڕاست بێت ئەوکاتە بیروباوەڕێکی پوچەڵ و نادروست دەبێت وەکو بیروباوەڕی کۆمـەڵ و تاقمە گومڕاو سەرلێشێواوەکان[٤].

[٣] **بروانـه:** لسان العرب لابن منظور باب الدال، فصل العين، ٣/٢٩٦، والقاموس المحيط للفيروز آبادي، باب الدال، فصل العين، ص٣٨٣، ومعجم المقاييس في اللغة لابــن فارس، باب العين،ص٦٧٩.

[٤] **بروانه:** مباحث في عقيدة أهل السنة والجماعة، للشيخ الدكتور ناصر العقل ص ٩-١٠.

& دووەم: تێگەیشتن لە كەسانی پەیوەست بە سوننەت

وشەی (**السُنَّة**) لە زمانەوانیدا، واتە: ڕێگەو مەزهەب، جا ئەو ڕێگەیە ڕێگەیەكی باش بێت یان خراپ[٥].

سوننەت لە زاراوەی زانایانی بیروباوەڕی ئیسلامیدا: ئەو ڕێگەو ڕێبازەیە كە پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی بەڕێزی لەسەری بوونە: بەزانست و بیروباوەڕێكی تەواوو ووتەو كردەوەیەكی جوان و ڕێك، ئەو سوننەتەیە كە شوێن كەوتنی پێویستە و كەسانی شوێن كەوتووی سوپاس كراون، وەئەو كەسانەی كە پێچەوانەین سەرزەنشت كراون، هەر بۆیە ووتراوە: فڵان كەس لە ئەهلی سوننەیە، واتە: كەسێكە لەسەر ئەو ڕێگا ڕاست و دروست و ڕێك و سوپاس كراوەیە[٦].

زانای پایە بەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی: (سوننەت: ڕێگەیەكی گیراوە بەرە، ئەویش بریتیە لە دەست گرتن بەو مەنهەج و ڕێبازەی كە پێغەمبەر (ﷺ) و خەلیفە بەڕێزو هاوەڵانی بەڕێزی لەسەری بوونە، لە بیروباوەڕ و كردەوەو ووتەكاندا، كە ئەوەش بریتیە لە سوننەتی تەواو)[٧].

وە زانای پایە بەرزو شێخی ئیسلام إبن تيميّة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی:

(سوننەت بریتیە لەو كارانەی كە بەڵگەی شەرعییان لەسەرە، بەوەی كردنیان گوێڕایەڵی یە بۆ خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ)، جا ئەو كارە پێغەمبەر (ﷺ) خۆی كردبێتی، یان لەسەردەمی ئەودا كرابێت، یان خۆی نەیكردبێت و لەسەردەمی ئەویشدا نەكرابێت، لەبەر نەبوونی هیچ داخوازیەك بۆ كردنی لەو كاتەدا، یان كاتێك پێغەمبەر (ﷺ) ئەو كارەی نەكردووە ڕێگرێك هەبووە)[٨].

بۆیە سوننەت بەم مانایە بریتیە: (لە شوێن كەوتنی شوێنەوارەكانی پێغەمبەر (ﷺ) لە ڕووكەش و ناوەڕۆكدا (بەلاشەو دڵ و دەروون) وە شوێنكەوتنی ڕێگەو ڕێبازی پێشینانی چاكەكارانی یەكەمین لە كۆچكردووان و پشتیوانان"إتباع سبيل السابقين الأولين من المهاجرين والأنصار")[٩].

& سێیەم: تێگەیشتن لەمانای الجَماعَة

واتای (**الجَماعَة**) لە زمانەوانیدا: وەرگیراوە لە بنەڕەت و پێكهاتەی كۆ، كە بنچینەی ئەم ووشەیە دەسوڕێتەوە لە دەوری كۆو كۆبوونەوە كە پێچەوانەی پارچەپارچەییە، إبن فارس (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت: الجيم والميم والعين، یەك بنچینەن كە بەڵگەیە لەسەر لەگەڵ یەكدا كۆبوونەوەی شتێك، دەوترێت: جَمَعتُ الشَّيَ جَمعًا، واتە: كۆم كردەوەو دامە پاڵ یەك[١٠].

جەماعەت لە زاراوەی زانایانی بیروباوەڕی ئیسلامدا: بریتین لە پێشینانی ئەم ئوممەتە: لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێنكەوتوانیان و ئەوانەی كە شوێنی ئەوان كەوتوون تا ڕۆژی دوایی، ئەو كەسانەی كە كۆبونەتەوە لەسەر حەقی ڕوون و ئاشكرا لە قورئان وسوننەت[١١].

هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) عبد الله **كوڕی** مسعود (رضي الله عنه) **فەرموویەتی**: ((الجَماعَةُ ما وَافَقَ الحَق وَإن كُنتَ وَحَدَك)).

واتە: جەماعەت ئەوەیە كە لەگەڵ حەقدا بێت ئەگەر بە تەنها خۆتیش بێت.

---

[٥] **بروانە:** لسان العرب، لابن منظور، باب النون، فصل السين، ١٣/٢٢٥ .

[٦] **بروانە:** مباحث في عقيدة أهل السنة، للدكتور ناصر العقل، ص١٣.

[٧] **بروانە:** جامع العلوم والحكم، ١/١٢٠.

[٨] **بروانە:** مجموع فتاوى ابن تيمية، ٢١/٣١٧.

[٩] **بروانە: هەمان سەرچاوە**، ٣/١٥٧.

[١٠] **بروانە:** معجم المقاييس في اللغة، لابن فارس، كتاب الجيم، باب ما جاء من كلام العرب في المضاعف والمطابق أوله جيم، ص٢٢٤.

[١١] **بروانە:** شرح العقيدة الطحاوية، لابن أبي العز، ص٦٨، وشرح العقيدة الواسطية لابن تيمية، تأليف العلامة محمد خليل هراس، ص٦١.

زانای پایه بەرز نُعَیمي کوڕی حَماد (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت:

(واتای ووتەکەی عبد الله کوڕی مسعود ئەوە دەگەیەنێت ئەگەر جەماعەت و کۆمەڵی موسوڵمانانت لێشێوا "نەتدەزانی کام کۆمەڵەیان لەسەر حەقن" دەست بگرە بە مەنهەج و ڕێبازی جەماعەت و کۆمەڵی یەکەمی موسوڵمانان پێش تێکچون و پارچە پارچە بوونیان، ئەگەر تەنها خۆت بیت لەو کاتەدا تۆ جەماعەتی بۆ خۆت)[١٢].

& باسی دووەم: ناوو سیفاتەکانی ئەهلی سوننە

١ ـــ أَهلُ السُّنَّةِ والجَماعَةِ، واتە: کەسانی پەیوەست بە سوننەت و کۆمەڵی ڕاستەقینەی موسوڵمانان، ئەوانیش ئەو کەسانەن لەسەر هەمان ڕێبازو مەنهەجی پێغەمبەری خوا (ﷺ) و هاوەڵانین، ئەوانەی کە دەستیان گرتووە بە سوننەتەکانی پێغەمبەری خواوە (ﷺ)، ئەوانیش هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێنکەوتوانیان و زانایانی ڕێنمونی کارن، ئەو کەسانەی کە پابەند بوونە بە شوێن کەوتنی پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) و دوور کەوتونەوە لە بیدعەو شتە تازە داهێنراوەکان لە دیندا لەهەر شوێن و کاتێکدا بوو بێتن، کەسانێکن دیارو سەرکەوتوون و دەمێننەوە تا ڕۆژی قیامەت[١٣] ، ناو نراون بە ئەهلی سوننە و جەماعەت لەبەر ئەوەی خۆیان داوەتە پاڵ سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ) وە کۆو یەکدەنگن لەسەر دەست گرتن پێیانەوە بەلاشەو دڵ و دەروون: لە قسە و کردەوەو بیروباوەڕدا[١٤].

عَوفِي کوڕی مالك (ﷺ): ئەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە کە فەرمویەتی: ((إفترَقَتِ اليَهودُ عَلى إحدَى وَسَبعينَ فِرقَةً فَواحِـــدَةً في الجَنَّةِ وَسَبعونَ في النّارِ، وافتَرَقَتِ النَّصارَى عَلى ثِنتَينِ وَسَبعينَ فِرقَة فإحدى وَسَبعينَ فِرقَة في النّارِ وَواحِدَة في الجَنَّةِ، وَالّذي نَفسُ مُحَمّـــدٍ بِيَدِهِ لَتَفتَرِقَنَّ أُمَّتي عَلى ثَلاثٍ وَسَبعينَ فِرقَة، واحِدَةٌ في الجَنَّةِ واثنَتانِ وَسَبعونَ في النّارِ، قِيلَ: يا رَسولَ اللهِ، مَن هُم؟ قالَ: الجَماعَة))[١٥].

وفي رواية الترمذي عن عبد الله بن عمرو: ((قالُوا: وَمَن هِي يا رَسولَ اللهِ؟ قالَ: ما أنا عَلَيه وَأصحابي))[١٦].

واتە : جولەکە بوون بە حەفتاو یەك بەش و کۆمەڵی جیاواز تەنها یەك کۆمەڵیان (لەسەر حەق بوون) دەچنە بەهەشتەوە وحەفتا کۆمەڵ وگروپە جیاوازەکان دەچنە ئاگری دۆزەخەوە، وە گاورەکان بوون بە حەفتاو دوو کۆمەڵی جیاواز حەفتا و یەك لەو کۆمەڵ وگروپە جیاوازانە دەچنە ئاگری دۆزەخەوە تەنها یەك کۆمەڵیان (کە لەسەر حەق بوون) دەچنە بەهەشتەوە، وە سوێند بێت بەو خوایەی کە ڕوحی منی بەدەستە ئوممەت و شوێن کەوتوانی منیش دەبن بە حەفتاو سێ بەشەوە، کۆمەڵێکیان دەچێتە بەهەشتەوە و حەفتاو دوویان بۆ ئاگری دۆزەخە، ووترا: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) کێن ئەو کۆمەڵەی کەدەچنە بەهەشتەوە؟ فەرموی: ئەو کەسانەن کە کۆمەڵی حەق و ڕاستی موسوڵمانان .

وە لە ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی الترمذي لە عبداللهی کوڕی ئیمامی عومەرەوە (خوایان لێ ڕازی بێت) دەیگێڕێتەوە: هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) ووتیان: کێن ئەو کۆمەڵە؟ پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی: ئەو کۆمەڵەن ئەمڕۆ من و هاوەڵانم لە سەر چی مەنهەج و ڕێبازێکین ئەوانیش لەسەر هەمان مەنهەج و ڕێبازن.

کۆمەڵی ڕزگار بوو: بەڵێ ڕزگار بوو لە ئاگری دۆزەخ، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) تەنها ئەو کۆمەڵەی جیاکردەوە لە ناو

---

[١٢] **بروانە:** إغاثة اللهفان، ٧٠/١، ذكره الإمام ابن القيم وعزاه إلى البيهقي.

[١٣] **بروانە:** مباحث في عقيدة أهل السنة والجماعة، للدكتور ناصر بن عبد الكريم العقل، ص ١٣-١٤.

[١٤] **بروانە:** فتح رب البرية بتلخيص الحموية، للعلامة محمد بن عثيمين ص ١٠، وشرح العقيدة الواسطية، للعلامة صالح بن فوزان الفوزان، ص ١٠.

[١٥] أخرجه ابن ماجه بلفظه، في كتاب الفتن، باب افتراق الأمم، ٣٢١/٢، برقم ٣٩٩٢، وأبو داود، كتاب السنة، باب شرح السنة، ١٩٧/٤، برقم ٤٥٩٦، وابن أبي عاصم، في كتاب السنة، ٣٢/١، برقم ٦٣، وصححه الألباني في صحيح سنن ابن ماجه، ٣٦٤/٢.

[١٦] سنن الترمذي، كتاب الإيمان، باب ما جاء في افتراق هذه الأمة، ٢٦/٥، برقم ٢٦٤١.

کۆمەڵە بەهیلاك چوەکاندا و فەرموی: ((كلها في النّار إلاَّ واحدة))[١٧] هەموو ئەو کۆمەڵانە لە ئاگری دۆزەخدان تەنها یەکێکیان نەبێت، کە لە ئاگری دۆزەخدا نییە.

کۆمەڵی سەرکەوتوو: معاوية (﵁) دەفەرموێت: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو (ﷺ) دەیفەرموو: ((لا تزال طائفةٌ من أمتي قائمةٌ بأمر الله لا يضرُّهم من خذلهم أو خالفهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون على الناس))[١٨].

واتە: بەردەوام کۆمەڵێك لە ئوممەت و شوێن کەوتوانی من وەستاون بەفەرمانەکانی خواو بەرز ڕایان گرتووە، پشت هەڵکردنی کەسانێك لێیان و پێچەوانەکردنیان زیانیان پێ ناگەیەنێت تا ڕۆژی قیامەت، بەڵکو بەردەوام سەرکەتوو و دیارن لە ناو خەڵکیدا.

وە هەروەها مُغيرة ی کوڕی شعبة (﵁)بەهەمان شێوە دەیگێڕێتەوە.

وە ثوبان (﵁) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم، حتى يأتي أمر الله وهم كذلك))[١٩].

واتە: بەردەوام کۆمەڵێك لە ئوممەت و شوێن کەوتوانی من دیارو ئاشکران لەسەر حەق و ڕاستی پشت هەڵکردنی کەسانێك لێیان و دژایەتی کردنیان زیانیان پێ ناگەیەنێت تا قیامەت دێت و لەسەر ئەو حەق و ڕاستییەن.

وە جابری کوڕی عبدالله (رضي الله عنهما) بەهەمان شێوە بۆمان دەگێڕێتەوە[٢٠].

٢ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکن دەستیان گرتووە بە قورئان و سوننەت و ئەو مەنهەج و ڕێبازەی کە پێشینانی خۆیان لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) (کۆچکردووان وپشتیوانان) لەسەری بوونە، هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) دەربارەیان فەرمویەتی: ((ما أنا عليه وأصحابي))[٢١].

واتە: کەسانێکن (کۆمەڵی ڕزگاربوو) لەسەر ئەو مەنهەج و ڕێبازەن کە من و هاوەڵانمی لەسەر بووینە.

٣ ـ ئەهلی سوننەو جەماعەت مامۆستاو پێشەنگ و بانگەوازکار و ڕێنمونی کاری خەڵکن بۆ سەر ڕێگای حەق و ڕاستی، وەکار دەکەن بەو حەقەی بە پێیانە، زانای پایە بەرز أَيُوبُ السَّختياني (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (لەخۆش بەختی و سەرفرازی گەنجی تازە پێگەیشتووی موسوڵمان و کەسانی جگە لەعەرەب ئەوەیە کە خوای پەروەردگار ڕێنمونی کەرو ڕێپیشاندەری بێت بۆ ئەوەی زانایانی ئەهلی سوننە و جەماعەت بناسێ و فێری دین ببێت لێیانەوە)[٢٢].

وە (فُضيل)ی کوڕی عياض (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت:

(خوای پەروەردگار کۆمەڵە بەندەیەکی هەیە بەندەکان و وڵات پێیان زیندوو دەبێتەوە کە ئەوانیش ئەهلی سوننەو جەماعەن، وە هەرکەسێك ژیرو تێگەیشتوو بێت تەنها حەڵاڵ دەکاتە ناو سکییەوە (ماڵی حەڵاڵ پەیا دەکات و تەنها حەڵاڵیش دەخوات) ئەو کەسە بەڕاستی لە بەندەو کۆمەڵی ڕاستەقینەی خوای پەروەردگارە)[٢٣].

٤ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە باشترینی موسوڵمانانن ئینکاری و نکۆڵی دەکەن لە بیدعەو کەسانی بیدعەچی، بە أبوبكرى کوڕی عياش (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ووترا: کێ ئەهلی سوننەیە؟ ئەویش فەرموی: (بەو کەسە دەوترێت کەسێکە لە ئەهلی سوننەیە

---

[١٧] **بروانە:** من أصول أهل السنة والجماعة، للعلامة صالح بن فوزان الفوزان، ص ١١.

[١٨] متفق عليه: البخاري، كتاب المناقب، باب: حدثنا محمد بن المثنى، ٢٢٥/٤، برقم ٣٦٤١، ومسلم بلفظه، في كتاب الإمارة، باب قوله ﷺ: "لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خالفهم" ١٥٢٤/٢، برقم ١٠٣٧.

[١٩] صحيح مسلم، كتاب الإمارة باب قوله ﷺ: "لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خالفهم" ١٥٢٣/٢، برقم ١٩٢٠.

[٢٠] صحيح مسلم، كتاب الإمارة باب قوله ﷺ: "لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خالفهم"، ١٥٢٣/٢، برقم ١٩٢٣.

[٢١] سنن الترمذي، كتاب الإيمان، باب ما جاء في افتراق هذه الأمة، ٢٦/٥، برقم ٢٦٤١.

[٢٢] **بروانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ٦٦/١، برقم ٣٠.

[٢٣] **بروانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ٧٢/١، برقم ٥١.

هەر کاتێك باسی هەواو ئارەزووەکان کرا دەمارگیری نەبێت بۆ هیچ شتێك لەو هەواو ئارەزووانە"واتە: کاتێك ووترا: ئەو کارە بیدعەیە یان شەرعی نییە یان ئەو بۆچونە پێچەوانەی سوننەتە دەرمارگیری نەیگرێت و قسەی کەسانێك نەخاتە پێش قسەی خوای پەروەردگار و پێغەمبەری خواوە (ﷺ)" .

بەڵام زۆر جێی داخە زۆربەی ووتەو کرداری موسوڵمانانی ئەمڕۆ نەك هەر پێچەوانەی قورئان و سوننەتن بەڵکو جێ بەجێ کردنی قورئان و سوننەت بە بیر تەسکی و توند ڕەوی دەزانن، یان بۆ چونی پیاوان زاڵ کراوە بەسەر قورئان و سوننەتدا، کاتێك باسی سوننەت دەکرێت دەوترێت: ئاژاوەی تێدایە یان ڕێز لە زانایان ناگیرێت، سوێند بە خوای پەروەردگار جگە لە ئەهلی سوننەو جەماعەت گرنگی بە سوننەت نادەن و بانگەوازی بۆ ناکەن "گەورەترین بەڵگەش بۆ ئەمە سەیرکردن و تێڕوانینە بۆ ووتەو کردارو هەڵس و کەوتیان، ئەگەر کەسێك تۆزێك دادپەروەر بێت و وورد ببێتەوە لە حاڵی ئەهلی بیدەع زۆر بە ڕوونی دەبینێت کە ئەوان لە کوێ و سوننەت لە کوێ"، بەڵکو بە پێچەوانەی سوننەت دەجولێنەوەو بانگەواز بۆ گەورەترین بیدعە دەکەن کە ئەویش پارچە پارچەیی نێوان موسوڵمانانە، وە زیندوو کردنەوەی چەندین بیدعەی خراپ و سەرزەنشت کراو (کەلەم کتێبەدا باسم کردووە) بە ناوی دەعوەو بانگەواز کردن و گێڕانەوەی حوکمی ئیسلام! دیارە پێغەمبەر (ﷺ) نەیزانیوە دەعوە بکات؟! یان کەم تەرخەم بووە پەنا دەگرین بە خوای پەروەردگار لە بوونی ئەم گومانە خراپە....هتد).

هەروەها زانای پایە بەرز إبن تيمية (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت:

(ئەهلی سوننە باشترین و مام ناوەندی ترین کەسانی ئەم ئوممەتەن کە لەسەر ڕێگای ڕاستی ئیسلامن: ڕێگەی حەق و ڕاستی و دادپەروەری).

٥ - ئەهلی سوننەو جەماعە غەریبن لەناو موسوڵماناندا کاتێك خەڵکی خراپ دەبن، أبو هريرة (رضي الله عنه) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((بَدَأَ الإسلامُ غَرِيبَاً وَسَيَعودُ كَما بَدَأَ غَرِيبَاً، فَطُوبى لِلغُرَباءِ))[٢٤].

واتە: ئیسلام دەرکەوت و سەری هەڵدا بەغەریبی وە ئیسلام دەگەڕێتەوە هەروەك چۆن بە غەریبی سەری هەڵدا و دەرکەوت، بۆیە خۆشبەختی و بەهەشت بۆ ئەو کەسانەی کە غەریبن لە ئیسلامدا (واتە: چەند فەرمانێکی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) جێبەجێ دەکەن کە بەلای زۆربەی موسوڵمانانەوە غەریب و نامۆیە).

وە لە ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی أحمد لە عبدالله ی کوڕی مسعودەوە (رضي الله عنه) بۆمان دەگێڕێتەوە: ((قالَ: قِيلَ: وَمَن الغُرَبـــاءِ؟ قالَ: النّزاعَ مِنَ القَبائِلِ))[٢٥].

ووترا: غەریبەکان کێن؟ فەرموی: کەسانێکی دابڕاون لە کەس و کارو عەشیرەتی خۆیان.

وە لە ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی أحمد لە عبدالله ی کوڕی عمرو کوڕی عاص بۆمان دەگێڕێتەوە، ووترا: غەریبەکان کێن ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)؟ فەرموی: ((أناسٌ صالحونَ في أناسٍ سُوءٍ كَثير مَن يَعصيهِم أكثر مِمَّن يُطيعُهُم))[٢٦].

واتە: غەریبەکانی ئوممەتی من کەسانێکی چاك و بۆخوا سوڵحاون لەناو کەسانێکی زۆری خراپدا، ئەو کەسانەی کە سەرپێچیان دەکەن و شوێنیان ناکەون گەلێك زۆرترن لەو کەسانەی کە بەقسەیان دەکەن و شوێنیان دەکەون.

وە هەروەها لە ڕیوایەتێکی تردا پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((الذين يُصلحون إذا فسد الناس))[٢٧].

---

[٢٤] مسلم، كتاب الإيمان، باب بيان أن الإسلام بدأ غريباً وسيعود غريباً، ١٣٠/١، برقم ١٤٥.

[٢٥] المسند الإمام أحمد، ٣٩٨/١، قال الشيخ الألباني: صحيح دون قال: قيل: وَمَن الغُرَباء؟ قالَ: النّزاعَ مِنَ القَبائِلِ، بروانة: سنن ابن ماجه، ١٣٢٠/٢ برقم ٣٩٨٨.

[٢٦] المسند الإمام أحمد، ١٧٧/٢ و٢٢٢، وصححه العلاّمة الألباني في السلسلة الصحيحة، ١٥٣/٤، برقم ١٦١٩.

[٢٧] مسند الإمام أحمد، ١٧٣/٤ ، و صححه العلاّمة الألباني في السلسلة الصحيحة، ٢٦٧/٣ برقم ١٢٧٣.

واتە: غەریبەكانی ئوممەتی من كەسانێكی چاكن و چاكسازیشن كاتێك خەڵكی خراپ دەبن (واتە: هەم خۆیان پەیوەستن بە دینەوە و چاكەكارن وەهەم بانگەوازی خەڵكیش دەكەن بۆ لای چاكە). بۆیە ئەهلی سوننەو جەماعە كەسانێكی غەریبن لەناو كۆمەڵانی ئەهلی بیدەع و شوێن كەوتوانی هەواو ئارەزوو كۆمەڵ و گروپە جیاوازو پارچە پارچەكاندا .

٦ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە كەسانێكن هەڵگری عیلم و زانستی شەرعین: ئەهلی سوننە هەڵگری ئەو عیلم و زانیارییە بەسودەی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرن (ﷺ)، كەسانێكن لادانی كەسانی ڕۆچوو لەم دینە دوور دەخەنەوە، وە لێكدانەوەی كەسانی نەفامی لێ دوور دەخەنەوە، هەر بۆیە إبن سيرين (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (كاتی خۆی زانایانی ئەهلی سوننە كەسێك فەرمودەی پێغەمبەری (ﷺ) بگێڕایەتەوە پرسیاری (سَنَد)یان نەدەكرد، بەڵام كاتێك فیتنە ڕوویدا (درۆ بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ) هەڵبەسترا، كۆمەڵ و تاقمی سەرلێشێواو پەیدا بوون، بیرو بۆچونی جیاواز لە بیرو بۆچونی پێغەمبەرو (ﷺ) هاوەڵانی دەركەوت) هەركەسێك فەرمودەی بگێڕایەتەوە، پێیان دەووت: ناوی یەك بەیەك لەو پیاوانەی ئەم فەرمودەیەیان گێڕاوەتەوە بڵێن: ئەو كاتە سەیریان دەكرد ئەوانەی فەرمودەكەیان گێڕاوەتەوە ئەگەر لە ئەهلی سوننە بونایە فەرمودەكەیان وەردەگیرا، وەسەیر دەكرا ئەگەر ئەو كەسانەی كە فەرمودەكەیان گێڕاوەتەوە لە ئەهلی بیدەع بوونایە فەرمودەكەیان لێ وەرنەدەگیرا)[٢٨] .

٧ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە كەسانێكن خەڵكی دلگران دەبن بە مردنیان: زانای پایە بەرز أيوبي السّختياني (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (كاتێك هەواڵی مردنی پیاوێكی ئەهلی سوننەو جەماعەم پێ دەگات وا دەزانم هەندێ لە ئەندامەكانی لاشەم لەدەست داوە)[٢٩] .

وە هەروەها فەرمویەتی: (ئەو كەسانەی حەز بە مردنی پیاوانی ئەهلی سوننەو جەماعە دەكەن كەسانێكن دەیانەوێت ڕووناكی خوای پەروەردگار بكوژێننەوە، بەڵام خوای پەروەردگار ڕووناكی خۆی هەر سەردەكەوێنێت ئەگەر بێباوەڕانیش پێیان نـــاخۆش بێت)[٣٠] .

#باسی سێ یەم: سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) نیعمەتێكی گشتی و ڕەهایە

دوو جۆر نیعمەت هەیە: نیعمەتێكی گشتی و ڕەها، نیعمەتێكی سنوردار:

یەكەم: نیعمەتی گشتی و ڕەها: ئەو نیعمەتەیە كە خۆشبەختی و سەرفرازی هەمیشەیی پێوە پەیوەستە: ئەویش نیعمەتی ئیسلام و سوننەتە، خۆشبەختی و سەرفرازی هەمیشەیی دونیاو دوارۆژ لەسەر سێ بنچینە وەستاوە: ئیسلام، سوننەت، دوور بوون لە بەڵاو ناڕەحەتی لە دونیاو دوارۆژدا. نیعمەتی ئیسلام و سوننەت ئەو بەخشش و نیعمەتە گەورەیەیە كە خوای پەروەردگار فەرمانی پێ كردووین لە نوێژەكانماندا داوای لێ بكەین تا هیدایەتمان بدات و ڕێنمونیمان بكات بۆ سەر ڕێگای ڕاستی ئەو كەسانەی كە لە سەرین و خوای پەروەردگار ئەو ڕێگا ڕاستەی پەیوەست كردووە پێیانەوە و گێڕاویانێتی لە هاوەڵانی بەرزی بەهەشت، هــــەروەك دەفـــــەرموێت: ﴿وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقٗا ٦٩﴾ (النساء).

واتە : ئەوانەی گوێڕایەڵی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) دەكەن ئەوانە كەسانێكن لە گەڵ ئەو كەسانەدان كە خوای پەروەردگار نیعمەتی خۆی بەسەردا ڕشتوون لە پێغەمبەران (عليهم الصّلاة والسّلام) و ڕاستگۆیان و شەهیدان و پیاو چاكان، بەڕاستی هاوەڵایەتی كردنی ئەوان باشرین هاوەڵایەتییە .

---

[٢٨] **بروانە:** صحيح مسلم، في المقدمة، باب الإسناد من الدين، ١/١٥.

[٢٩] **بروانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ١/٦٦، برقم ٢٩.

[٣٠] **بروانە:** هەمان سەرچاوە، ١/٦٨، برقم ٣٥ .

موسـوڵمانی خۆشەویـست ئـەو جـۆرە کەسـانە خـاوەنی ئـەو نیعمەتـە گـشتییەن ، ئـەو کەسـانەی کـە خـوای پـەروەردگار دەربارەیان دەفەرموێت: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ٣﴾ (المائدة: ٣)

واتە: ئەمڕۆ[٣١] دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتانـــــدا وەڕازیم لێتان (ئەی موسوڵمانان) کە ئیسلام ئاینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێکی تر نەکەنە ئاینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن کثیر (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لـە تەفـسیری ئـەم ئایەتـەدا فەرمویـەتی: ﴿ئـەم نیعمـەت و بەخشـشەی خـوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخشش بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکـەی بـۆ تـەواو کـردوون، پێویـستیان بـە هـیچ ئاینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبـەرێك (ﷺ) نییـە جگـە لـە پێغەمبـەری خۆیـان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دواین پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤـ و جنۆکـەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینی زانی بێت، وە هەر شتێك ئـەو هـەواڵی پێـدابێت حـەق و ڕاسـتە هیچ ناڕاستی و دواکەوتنی تێدا نییە﴾[٣٢].

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ هـەم دیـن لەهـەموو ڕوویەکـەوە تـەواوە و پێویـستی بـە زیـادو کـەم نییـە، وە هـەم خـوای پەروەردگار تەواو نیعمەتی خۆی ڕشتووە بەسەر موسوڵماناندا .

ئیمامی عمري کوڕی عبدالعزیز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت:

(ئیمان چەند سنور و فەرز و سوننەتێکی هەیە هەرکەسێك بە تەواوەتی جێبەجێیان بکات ئەوە ئیمانی تەواوە)[٣٣].

وە دینی خوای پەروەردگار ئەو شەرعەیە کە فەرمان و ڕێگرییەکانی لە خۆ گرتووە، مەبەست پێی ئەو نیعمەتە گشتییەیە کە تایبەتە بە ئیمانداران، ئەویش نیعمەتی ئیسلام و سوننەتەکانی پێغەمبەرە (ﷺ)، ئەو نیعمەتەیـە کـە لـە ڕاسـتیدا تـەنها دڵ بـەو خۆش دەکرێت، ئەو دڵ خۆشییەی کە خوای پەروەردگار خۆشی دەوێت و ڕازییە پێی، هـەروەك خـوای پـەروەردگار فەرمویـەتی:

﴿قُلۡ بِفَضۡلِ ٱللَّهِ وَبِرَحۡمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلۡيَفۡرَحُواْ هُوَ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ ٥٨﴾ (یونس: ٥٨)

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بە موسوڵمانان بڵێ: بادڵ خـۆش و شـادمان بـن بـە فـەزڵ و بەخـشش و ڕەحمـەتی خـوایی (کـە ئیسلام و قورئانی پیرۆز و سوننەتە) کە وابوو با تـەنها بـەوە دڵخـۆش بـن، دڵخۆشـیان بـەوە زۆر چـاکترو باشـترە لـە هـەموو ئـەو سەروەت و سامانەی کە خەڵکی کۆی دەکەنەوە.

بۆیە ووتەی زۆربەی زانایـانی پێـشین لەسـەر ئەوەیـە کـە مەبەسـت بـە ﴿بِفَضۡلِ ٱللَّهِ وَبِرَحۡمَتِهِۦ﴾ قورئـانی پـیرۆز و سـوننەتەکانی پێغەمبەرە (ﷺ)، وە بە پێی ژیان و ڕوناکی ناو دڵەکان ئەوەندە خۆشەویستی بـۆ سـوننەتەکان دەبێـت، بۆیـە هـەر کاتێـك ئـەو بەندە موسوڵمانە زیاد سوننەتەکان جێ بەجێ بکات و پەیوەست بێت پێیانەوە زیاتر دڵـی خـۆش دەبێـت پێیـان تـا ئـەو دڵـە وای لێدێت دەکەوێتە جۆش و جوڵە لەبەر ئەو هەموو سوننەتەی کە تێیدایە، ئەو دڵە زۆر خەفەت بارە بەرامبەر بـەو هـەموو خراپەیـەی کە خەڵکی دەیکەن لە کاتێکدا پڕە لە هێمنی و ئارامی، وە ئەو دڵەی کە بە ڕوناکی سوننەت پڕ بووە لە هەموو دڵێك ترساوترە لـە خوای پەروەردگار[٣٤].

---

[٣١] ڕۆژی حەجی گەورە بوو لە کێوی عەرەفە لە کاتی حەجی ماڵئاوایی پێغەمبەری خوای پەروەردگار ﷺ پاش ئەوە بە ٨١ ڕۆژ پێغەمبەر ﷺ وەفاتی کرد .

[٣٢] **بڕوانە** : تفسير القرآن العظيم للإمام ابن كثير رحمه الله : (٣ / ٢٦٠) .

[٣٣] رواه البخاري معلقاً، في كتاب الإيمان، باب قول النبي ﷺ : "بني الإسلام على خمس"، ٩/١.

[٣٤] **وەرگیراوە لە ووتەی زانای پایە بەرز** إبن القيّم **(ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە کیتابی:** إجتماع الجيوش الإسلامية على غزو المعطلة والجهمية ٣٣/٢ – ٣٦، و٣٨.

نیعمەتی سنوردارو دیاری كراو: بریتیە لە نیعمەتەكانی لەش ساغی و دەوڵەمەندی و جوانی و بوونی پلەو پایەو دەسەڵات و منداڵی زۆرو خێزانی جوان و...هاوشێوەكانی، ئەم نیعمەتانە هەمو بەندەكانی خوای پەروەردگار تێیدا بەشدارن: ئیمانداران و بێباوەڕان، چاكەكاران و خراپەكاران، بۆیە هەركاتێك ووترا: خوای پەروەردگار نیعمەتی بەسەر بێباوەڕانەوە هەیە، بەڵێ لەم ڕووەوەیە، وە ئەم جۆرە نیعمەتانە بۆ بێ باوەڕان و خراپەكاران سزاو ناڕەحەتییە، چونكە سەرئەنجامی سزاو بەدبەختی یە بۆ كەسێك كە خوای پەروەردگار نیعمەتە گشتیەكەی پێ نەبەخشێبێت كە (ئیسلام و قورئانی پیرۆز و سوننەتەكانی پێغەمبەرە ﷺ)[٣٥].

#باسی چوارەم: گەورەیی و پلەو پایەی سوننەت

سوننەت ئەو قەڵا پۆڵاینەیە كە هەر كەسێك بچێتە ناوی كەسێكی ئەمین و هێمن و پارێزراوە، وە ئەو دەرگا گەورەیەیە كە هەر كەسێك بچێتە ناوی دەگات بەمەست و ئاواتەكانی، سوننەت ئەو كەسانەی كە پەیوەستن پێیەوە بەرزیان دەكاتەوە ئەگەر كردەوە چاكەكانیشیان كەم بێت، وە ڕوناكییەكەی لە ناو چاوو بەردەستیان دایە لە كاتێكدا كەسانی بیدعەچی نورو ڕوناكیەكەیان كوژاوەتەوە، ئەهلی سوننە ڕووگەش و دەم و چاو سپین لە كاتێكدا ئەهلی بیدەع ڕوو ڕەشن و دەم و چاویان ڕەش هەڵگەڕاوە، هەروەك خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿ يَوۡمَ تَبۡيَضُّ وُجُوهٞ وَتَسۡوَدُّ وُجُوهٞۚ ﴿١٠٦﴾ ﴾ (آل عمران: ١٠٦)

واتە: لەو ڕۆژەدا "كە ڕۆژی قیامەتە" كەسانێك دەم و چاویان ڕەش دەبێت و كەسانێك دەم و چاویان سپی و ڕوناك و درەوشاوە دەبێت.

ابن عباس (رضي الله عنهما) فەرموویەتی: دەم و چاوی كەسانی پەیوەست بە سوننەت و جەماعە سپی و ڕوناك و درەوشاوە دەبێت، دەم و چاوی كەسانی بیدعەچی و پارچەپارچەگەریەكان ڕەش هەڵدەگەرێت[٣٦].

سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو ژیان و ڕوناكییەیە كە سەرفرازی و بەختەوەری و هیدایەتی بەندەی موسوڵمانی تێدایە.

هەروەها خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿ أَوَمَن كَانَ مَيۡتٗا فَأَحۡيَيۡنَٰهُ وَجَعَلۡنَا لَهُۥ نُورٗا يَمۡشِي بِهِۦ فِي ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ لَيۡسَ بِخَارِجٖ مِّنۡهَاۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلۡكَٰفِرِينَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾ (الأنعام: ١٢٢)

واتە: ئایا ئەو كەسەی كە مردبوو (لە گومرایی و سەرلێشێواویدا ئەژیا) ئێمە زیندومان كردەوە بە ڕوناكی ئیمان وقورئان، ئەو كەسە ئەزانێت چۆن ڕێگەی ڕاست ئەگرێتە بەرو هەڵسوكەوت ئەكات لە ناو خەڵكیدا، ئایا وەكو ئەو كەسە وایە كە لە تاریكاییەكانی شیرك و بێ باوەڕی و نەزانی و سەرلێشێواویدا ئەژێت و ناتوانێت دەر بچێت و ڕزگاری ببێت، بەو شێوەیە هاوەڵ بڕیاردان و بێ باوەڕی و خراپەكاری بۆ بێ باوەڕان ڕازێنراوەتەوە[٣٧].

---

[٣٥] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٣٦/٢.

[٣٦] زانای پایە بەرز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) إبن القيم، لە كیتابی: إجتماع الجيوش، ٣٩/٢، وە زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیرەكەیدا، باسیان كردووە ٣٦٩/١، وە بڕوانە: جامع البيان عن تأويل آي القرآن، لإبن جرير، ٩٣/٧.

[٣٧] بڕوانە: اجتماع الجيوش الإسلامية لابن القيم، ٣٨/٢.

#باسی پێنجەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی کەسانی پەیوەست بە سوننەت، وە شوێنی کەسانی بیدعەچی

یەکەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی کەسانی پەیوەست سوننەت:

موسوڵمانی پەیوەست بە سوننەت دڵی زیندووە، دڵی ڕۆشنە، خوای پەروەردگار لە چەند شوێن لە قورئانی پیرۆزدا باسی ژیان و ڕوناکی کردووە و گێڕاویانێتی بە سیفاتی ئیمانداران، بۆیە دڵێکی زیندوو و ڕۆشن ئەو دڵەیە: ژێرمەندە بەرامبەر خوای پەروەردگار، مل کەچە بۆی، وە تێگەیشتووە لە مەبەستی خوای پەروەردگار، مل کەچە بۆ ئەوەی تەنها خوا ناس بێت و تەنها عیبادەت بۆ ئەو بکات، وە مل کەچ و شوێن کەوتووی ئەو مەنهەج و ڕێباز ەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) پێی هاتووە.

بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) داوای لە خوای پەروەردگار دەکرد تا نورو ڕوناکی پێ ببەخشێت: داوای دەکرد تا دڵ و گوێ و چاوو زمان و سەروویی و ژێری و لای ڕاستی و لای چەپی و پشت و پێشی ڕوناك بکاتەوە، داوای دەکرد زاتەکەی و پێستی و خوێن و گۆشت و ئێسکی ڕوناك بکات بە ڕوناکی ئیمان، پێغەمبەر (ﷺ) داوای ڕوناکی ئیمانی کردووە بۆ خودی خۆی و بۆ هەستیارە نهێنی و ئاشکراکانی، بۆ ڕاست و چەپ و سەروو ژێر و پێش و دوای، داوای ئەو ڕوناکییەی کردووە، بۆیە ئیمانداریش هەستان و دانیشتن و قسەو کردەوەی هەمووی ڕوناکییە، ئەو نورو ڕوناکییە کە لە ڕۆژی قیامەتدا بۆ خاوەنەکەی دەردەکەوێت بە پێی بەهێزی و لاوازی ئیمانەکەی، ئەو ڕوناکییەی لەبەر دەم و لای ڕاستیەوە دەدرەوشێتەوە، بۆیە لە ڕۆژی قیامەتدا موسوڵمانی واهەیە نورو ڕوناکییەکەی وەکو خۆر وایە لە ڕوناکیدا، وە موسوڵمانی واهەیە نورو ڕوناکییەکەی وەکو مانگ درەوشاوەیە، وە هەیانە وەکو دار خورمایەکی بەرز، هەیانە وەکو پیاوێکی بە پێوە وەستاو، هەیە لەوان کەمتر، موسوڵمانی واهەیە نورو ڕوناکی پێدراوە کە بەسەرە پەنجەی قاچێوەیەتی، جارێك دەدرەوشێتەوەو جارێك دەکوژێتەوە، وەکو ئەو ڕوناکی و ئیمانە و شوێن کەوتنەی کە هەیبووە لە دونیادا بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ)، ئەوەش هەستی پێ دەکرێت و بەچاویش دەبینرێت کە موسوڵمانان هەموویان لەیەك ئاستدا نین لە شوێن کەوتنیان بۆ قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ)[٣٨].

#دووەم: نیشانەکانی ئەهلی سوننەو جەماعە زۆرن، هەموو کەسێکی ژیر هەستی پێدەکات، لە گرنگترین نیشانەکانیان ئەمانەن:

١ ـ دەست گرتنیان بە قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەرەوە (ﷺ).

٢ ـ گێڕانەوەی حوکم بۆ لای قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ) لە هەموو بنچینەو بەشەکانی شەرعدا .

٣ ـ خۆشەویستیان بۆ ئەهلی سوننەو جەماعە و کەسانی پەیوەست بە قورئانی پیرۆز و سوننەتەوە، وە ڕق بوونیان لە کەسانی بیدعەچی.

٤ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکن دانا چەڵەکێن و بێ تاقەت نابن لەوەی کە خەڵکی (بگرە موسڵمانانیش) کەم شوێنی حەق دەکەون، چونکە حەق بزر بووی ئیماندارە لە هەر شوێنێك بینیتیەوە دەستی پێوە دەگرێت ئەگەر چی خەڵکیش پێچەوانەیان بکەن.

٥ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکی ڕاستگۆن لە ووتەو کردەوەکانیاندا، ئەویش بەجێبەجێ کردنی مەنهەج و ڕێبازی ڕاست و دروستی قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ).

٦ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە لە هەموو موسوڵمانان زیاتر شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەون، ئەو پێغەمبەرەی (ﷺ) کە هەموو هەڵس و کەوتی بریتی بووە لە جێبەجێ کردنی قورئانی پیرۆز[٣٩].

---

[٣٨] **بروانە:** إجتماع الجيوش الإسلامية لإبن القيم،٣٨/٢ – ٤١، بە دەستکارییەوە لە لایەن دانەرەوە.

[٣٩] **بروانە:** عقيدة السّلف وأصحاب الحديث، للإمام أبي عثمان الصابوني ص ١٤٧، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من الأخطار، للدكتور صالح بن سعد السحيمي ص ٢٦٤.

كەسی بیدعــەچــی چــۆنـە ؟

كەسی بیدعەچی دڵی مردووە و تاریكی داپۆشیوە، خوای پەروەردگار مردن و تاریكی گێڕاوە لە سیفاتی ئەو كەسانەی كە لە ئیمان و باوەڕی ڕاستەقینە لایان داوەو دەرچونە، دڵی مردوو ئەو دڵەیە كە نە لە خوای پەروەردگار تێگەیشتووە و نە مل كەچێكی تەواوە بۆ ئەو مەنهەج و ڕێبازەی كە پێغەمبەر (ﷺ) پێی هاتووە، هەربۆیە خوای پەروەردگار ئەو جۆرە كەسانەی وەسف كردووە بەوەی كە مردوون نەك زیندوو، وە بەوەی لە تاریكی و سەرلێشێواویدان ناتوانن تێیدا دەربچن، لەبەر ئەوەی تاریكی سەراپای گیانیانی داپۆشیوە، دڵەكانیان مردووە هەر بۆیە حەق و ڕاستی لە شێوەی خراپەدا دەبینن و شتی باتڵ و ناڕاستی لە شێوەی حەق و ڕاستیدا دەبینن، كردەوەو قسەو كارو ژیانیان هەمووی تاریكی و سەر لێشێواویە، گۆڕەكانیان پڕە لە تاریكی، وە لە ڕۆژی قیامەتدا كاتێك نورو ڕوناكی بەش دەكرێت تا بتوانن لەسەر پردی دۆزەخ پێی بپەڕنەوە ئەوە ئەوان بێبەش دەبن و لە تاریكیدا دەمێننەوە، چونە ناو ئاگری دۆزەخیان بە تاریكییە، ئەو تاریكییەی كە لەسەرەتادا مرۆڤی لەسەر دروست كراوە.

جا خوای پەروەردگار سەرفرازی و بەختەوەری ڕزگاربوونی هەركەسێكی بوێت لەو تاریكییەوە دەری دەكات بەرەو ڕوناكی (ڕووناكی ئیمان و قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، وە هەر كەسێك خوای پەروەردگار بیەوێت سەرفرازی نەكات لەو تاریكیانەدا دەیهێڵێتەوە و دەری ناكات (ئەویش بە هۆی گوێ نەدانی بە مەنهەج و ڕێبازی پێغەمبەر (ﷺ))[٤٠] .

& بەشی دووەم: تاریكییەكانی بیدعەو تازە داهێنراوەكان لە دیندا:

باسی یەكەم: تێگەیشتن لە مانای بیدعە

وشەی(البِدعَة) لە زمانەوانیدا: داهێنانی شتێكی تازە لە دیندا پاش تەواو بوونی، یان داهێنانی شتێكی تازە لە هەواو ئارەزوو و كردەوەكان پاش مردنی پێغەمبەر (ﷺ)[٤١] ، دەوترێت: (إبتدعتُ الشيءَ، قولاً أو فعلاً إذا ابتدأته على غير مثال سابق)[٤٢] شتێكی تازەم داهێنا (قسە بێت یان كردەوە) كەلەوەو پێش هاو شێوەی نەبوبێت .

وە بنچینەی ووشەی "بِدَع" بۆ كردن و داهێنانی كارێك بەكاردێت كە لەوەو پێش بوونی نەبوبێت، بەڵگە لەسەر بەكارهێنانی ووشەی بیدعە بەو شێوەیە فەرمودەی خوای پەروەردگارە كە دەفەرموێت:

﴿ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ ١١٧ ﴾(البقرة:١١٧) .

واتە: خوای پەروەردگار دروست كەرو بەدیهێنەری ئاسمانەكان و زەوییە لەسەر شێوەیەك كە لەوەو پێش بوونیان نەبووە.

وشەی "البدعة" لە ڕوانگەی شەرعەوە چەند پێناسەیەكی بۆ كراوە كە هەندێكیان تەواكەری هەندێكیانن، لەوانە:

١ ـ زانای پایەبەرزو شێخی ئیسلام إبن تيمية (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (بیدعە لە دیندا بریتیە لە: كردنی ئەو كارانەی كە خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) بەشەرعیان دانەناوە، واتە: كردنی ئەو كارانەی كە نە فەرمانی پێكراوە تا ببێتە واجب یان فەرمانی پێكرابێت تا ببێتە سوننەت)[٤٣] .

بیدعە دوو جۆرە: جۆرێكیان لە ووتەو بیروباوەڕەكاندایە، وە جۆرێكیان لە كردەوەو پەرستنەكاندایە، ئەم جۆرەی دووەمیان جۆری یەكەمی لە خۆی گرتووە، هەروەك چۆن جۆری یەكەم دووەم ڕادەكێشێت[٤٤] .

---

[٤٠] **بڕوانە:** إجتماع الجيويش الإسلامية، لإبن القيم، ٣٩/٢ –٤٠ بە دەستكارییەوە لە لایەن دانەرەوە.

[٤١] **بڕوانە:** القاموس المحيط ص ٩٠٦، ولسان العرب ٦/٨، وفتاوى ابن تيمية ٤١٤/٣٥.

[٤٢] **بڕوانە:** معجم المقاييس في اللغة لابن فارس ص ١١٩.

[٤٣] **بڕوانە:** فتاوى إبن تيمية ١٠٧/٤ – ١٠٨.

[٤٤] **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ٣٠٦/٢٢.

وە ئەوەی کە ئیمامی أحمد و جگە لەویش مەنهەج و ڕێبازی خۆیان لە سەر بنیات ناوە ئەوەیە: کردەوەکان دووبەشن: عیبادەت و پەرستنەکان، داب و نەریتەکان(عادات): بۆیە بنەڕەت و بنچینە لەعیبادەت و پەرستنەکاندا ئەوەیە: هیچ عیبادەت و پەرستنێك دروست نییە بکرێت تەنها ئەوەی کە خوای پەروەردگار بەشەرعی داناوە، وە بنەڕەت و بنچینە لە داب و نەریتەکاندا (عادات) ئەوەیە: کە هیچ داب و نەریتێك حەرام نییە مەگەر ئەوانەی کە خوای پەروەردگار حەرامیانی کردبێت[٤٥].

وە هەروەها فەرمویەتی: (بیدعە: ئەو بیروباوەڕو کردەوانەیە کە پێچەوانەی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرو (ﷺ) کۆڕای زانایان بکات، وەکو ووتەو بۆچونەکانی کۆمەڵانی خەواریج و شیعەو قەدەرییە و جەهەمیەکان، یان وەکو کردەوەی ئەو کەسانەی کە سەمادەکەن و گۆرانی دەڵێن لە مزگەوتەکاندا بە مەبەستی عیبادەت و خوا پەرستی (دەعوەو بانگەوازکردن)، یان ئەو کەسانەی ڕیشیان دەتاشن بە مەبەستی عیبادەت و خواپەرستی، یان خواردنی حەشیشە، وە جۆرەهای تری بیدعە کە کۆمەڵانێك لە موسوڵمانانی پێچەوانەو دژ بە قورئان و سوننەت پەرستن و عیبادەتی پێوە دەکەن بۆ خوای پەروەردگار)[٤٦].

٢ ـ زاناو ئیمامی پایەبەرز ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفـەرموێت: (البدعة: طَرِيقَةٌ في الدِّينِ مُختَرَعَة، تُضاهِي الشَّرعِيَّة، يُقصَدُ بِالسُّلوكِ عَليها الـــمُبالَغَةُ في التَّعَبُّدِ للهِ سُبحانَه)[٤٧].

واتە: بیدعە: ئەو ڕێگا تازە داهێنراوەیە کە ئەگەر ببینیـت و سـەیری بکـەیت لـە کـارێکی دروسـت و شـەرعی دەچـێت (کەلـە بنەڕەتیشدا وانییە) مەبەست بەکردن و ئەنجامدانی ئەو کارە زیاد عیبادەت کردنە بۆ خوای پەروەردگار.

بۆیە لەسەر ئەم بۆچونە هەندێك لە زاناکان کارە داب و نەریتەکان (عادات) ناکەنە ژێر واتای بیدعەوە، بـەڵکو دەڵـێن: بیدعـە تەنها تایبەتە ئەو کارانەی کە پەرستن و عیبادەتن، وە لە سەر بۆچونی ئەو زانایانەی کە کارە داب و نەریتەکان (عـادات) ئەخەنـە ژێر واتای بیدعەوە، دەفەرمون: (بیدعە: ئەو ڕێگا تـازە داهێنراوەیـە کـە ئەگـەر ببینیـت و سـەیری بکـەیت لـە کـارێکی دروسـت و شەرعی دەچێت (کەلە بنەڕەتیشدا وانییە) مەبەست بە کردن و ئەنجامدانی ئەو کارە هەروەك مەبەست بوون بـە ئەنجامـدانی کـارە خێرو شەرعیەکانە)[٤٨].

پاشان ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە لەسەر پێناسـەی دووەم بـۆ بیدعـە کـە کـارە داب و نەریتەکان (عادات) لەو ڕووەوەی کە تەنها کارێکی داب و نەریتن (عادات) ئەوە هیچ بیدعەیان تێدا نییە، بەڵام ئەگەر ئەو کارە لـەو ڕووەوە سەیری بکرێت کە عیبادەتی پێوە بکرێت، یان ئەو کاتە بیدعەی تێکەڵ دەبێت، بەمـە بۆمـان دەردەکـەوێت کـە ئیمـامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) هەردوو پێناسەکەی کۆکردۆتەوە، وە نمونەی هێناوەتـەوە بـۆ چـەند کـارێکی داب و نـەریت، کـە بـێ گومان دەبێ عیبادەتی تێدا بێت وەکو: کڕین و فرۆشتن و ژن مارەکردن و تەڵاق دان و.....، لەبەر ئەوەی ئەم کارانە هـەر چـەندە لەبەشی موعامەلات و داب و نەریتەکانن بەڵام پەیوەست و سنوردار کراون بە چەند مەرجێك و ڕێکخەرێکی شەرعی کـە هـیچ کـەس ناتوانێت دەس کاری بکات و بە هەوەسی خۆی مامەڵەیان پێوە بکات[٤٩].

٣ ـ زاناو ئیمامی پایەبەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (مەبەست بە بیدعە ئەوەیە: کارێکی تـازە دابهێنرێـت لە دیندا لە کاتێکدا هیچ بنچینەیەکی شەرعی نەبێت لەسەر دروستێتی ئەو کـارە، بـەڵام ئـەو کـارەی کـە بـنچینەیەکی شـەرعی لـە بنەڕەتدا هەیە لە سەر دروستێتی ئەوە بیدعە نیە لە شەرعدا، هەرچەندە ئەگەر پێی بوترێت بیدعە لە زمانەوانیدا، بۆیە هەرکەسێك شتێکی تازە دابهێنێت و بیداتە پاڵ شەرع و بنچینەیەکی شەرعی نەبێت تا ئەو کـارەی بـۆ بگەڕێنرێتـەوە ئـەوە کردنـی ئـەو کـارە

---

[٤٥] بروانە: هەمان سەرچاوە، ١٩٦/٤.

[٤٦] بروانە: فتاوى إبن تيمية ٣٤٦/١٨، و ٤١٤/٣٥.

[٤٧] بروانە: الإعتصام للشاطبي، ٥٣/١.

[٤٨] بروانە: الإعتصام لأبي إسحاق إبراهيم بن موسى الشاطبي ٥٠/١ — ٥٦.

[٤٩] بروانە: هەمان سەرچاوە، ٥٦٨/٢، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٩٤.

سەرلێشێواویە، وە ئاین بەرییە لەوکارە، جا داهێنانی ئەو کارە لە بیروباوەڕەکاندا بێت یان لە کردەوەو قسە نهێنی و ئاشکراکاندا بێت، بەڵام ئەوەی کە لە ووتەی زانایانی پێشیندا هاتووە گوایە کردنی هەندێ لە بیدعەکان بەباش زانراوە ئەوە مەبەست پێی ئەو بیدعەیەیە کە لە زمانەوانیدا پێی دەوترێت بیدعە نەك لە شەرعدا، هەروەك لە ووتەکەی ئیمامی عومەردا (ﷺ) هاتووە کاتێك بینی موسوڵمانان هەندێکیان بە جەماعەت تەراویح دەکەن و هەندێکیان بەتاك دەیکەن، ئەوەبوو کۆیانی کردەوە و یەك ئیمامی بۆیان دانا، تا پێش نوێژیان بۆ بکات، ئەوەبوو دوای ئەوە کە بینیتیانی بە جەماعەت نوێژ دەکەن فەرموی: ((نعمَتِ البِدعَةُ هذه)) چاکترین بیدعە ئەم کارەیە، مەبەستی ئیمامی عومەر (ﷺ) ئەوەبوو ئەم کارە لەوەو پێش بوونی نەبوو بەو شێوەیە، بەڵام لە شەرعدا بنچینەیەکی شەرعی هەبوو تا ئەم کارەی بۆلا بگەڕێنرێتەوە:

* یەکێك لەو بنچینانە ئەوەیە پێغەمبەر (ﷺ) هانی موسوڵمانانی دەدا تا نوێژی تەراویح بە جەماعەت بکەن، جا موسوڵمانان لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) ئەو شەو نوێژو تەراویحەیان دەکرد بەڵام بەتاك تاك و چەند کۆمەڵێکی جیاواز، پێغەمبەر (ﷺ) چەند شەوێك نوێژی تەراویحی بۆ کردن بەجەماعەت، بەڵام پاش ئەوە بۆی نەکردن لە ترسی ئەوەی نەك فەرز بێت لەسەریان (واتە: کردنی بە جەماعەت ببێتە فەرز نەك خودی نوێژەکە) و ئەوانیش نەتوانن بەو شێوەیە بیکەن، بۆیە پاش مردنی پێغەمبەر (ﷺ) ئێمەی موسوڵمان ئەمینین و لەوە ناترسین کە ئەو نوێژە لە سەرمان ببێتە فەرز[٥٠].

* دووەم بنچینە لەو بنچینانەی کە ئەم کارەی بگێڕدرێتەوە سەرو کەسانی بیدعەچی نەتوانن ئەم ووتەیەی ئیمامی عومەر (ﷺ) بکەنە بەڵگە لەسەر دروستێتی تازە داهێنان و بیدعە کردن لەدیندا ئەوەیە: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی پێ کردووین شوێنی مەنهەج و ڕێبازو سوننەتی جێنشینە بەڕێزەکانی بکەوین، بۆیە ئەم کارەش بووەتە سوننەتی خەلیفە بەڕێزەکانی)[٥١].

& بیدعە دوو جۆرە:

* بیدعەیەك کوفرەو هەر کەسێك بیکات لە دین پێی دەردەچێت.
* بیدعەیەك تاوان و سەرپێچیە ئەگەرکەسێك بیکات لەدین پێی دەرناچێت[٥٢].

& باسی دووەم: مەرجەکانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی کردەوە چاکەکان:

موسوڵمانی خۆشەویست هەرکردەوەیەکی خێرو چاکە ئەگەر دەتەوێت لە خوای پەروەردگار نزیکت بکاتەوە، بزانە لێت وەرناگیرێت و قەبوڵ نابێت ئیللا دەبێت ئەو کردەوە چاکەیە دوو مەرجی تێدا بێت تا لای خوای پەروەردگار وەربگیرێت:

مەرجی یەکەم: دەبێت ئەو کردەوەیە تەنها بۆ خوای پەروەردگار بێت و هیچ ڕیاو بەشی هەواو ئارەزوو نەفسی تێدا نەبێت، لە بەر فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە دەفەرموێت: ((إنَّما الأعمال بالنِّيَّاتِ، وَإنَّما لِكلِّ أمرِيءٍ مَا نَوى))[٥٣].

واتە: وەرگیرانی کردەوەکان بە پێی نیەتەکانن، وە هەر کەسێك کاتێك کردەوەیەکی چاکە دەکات وەرگیران و قەبوڵ بوونی بە پێی ئەو نیەتەیە کە هەیەتی.

مەرجی دووەم: شوێن کەوتنی پێغەمبەر (ﷺ) لە کردنی ئەو کارەدا، لە بەر فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە دەفەرموێت: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[٥٤].

---

[٥٠] **بڕوانە:** صحيح البخاري، كتاب صلاة التراويح، باب فضل من قام رمضان، ٣٠٩/٢، برقم ٢٠١٢.

[٥١] **بڕوانە:** جامع العلوم والحكم ١٢٩/٢.

[٥٢] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي ٥١٦/٢.

[٥٣] متفق عليه: البخاري، كتاب بدء الوحي، باب كيف كان بدء الوحي إلى رسول الله ﷺ، ٩/١، برقم ١، ومسلم، كتاب الإمارة، باب قوله ﷺ: "إنما الأعمال بالنيات" ١٥١٥/٢، برقم ١٩٠٧.

[٥٤] مسلم، كتاب الأقضية، باب نقض الأحكام الباطلة، ورد محدثات الأمور، ١٣٤٤/٣، برقم ١٧١٨، ولفظ البخاري ومسلم "من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد" البخاري برقم ٢٦٩٧، ومسلم برقم ١٧١٨.

واتە: هەرکەسێك کارێك بکات و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە کردنی، ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت.

بۆیە هەر موسوڵمانێك کاتێك کردەوەیەکی چاکە دەکات ئەگەر تەنها بۆ خوای پەروەردگاری بێت و لەسەر فەرمان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بێت ئەوە کردەوەکەی وەرگیراوە (إن شآء الله)، وە هەرکەسێك کاتێك کردەوەیەکی چاکە دەکات ئەگەر دڵسۆزی و إخلاصی تێدا نەبێت یان بەفەرمان و لەسەر سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) نەبێت، یان یەکێك لەو دوو مەرجەی تێدا نەبێت ئەوە دەکەوێتە بەر ئەو ئایەتەی خوای پەروەردگار کە دەفەرموێت: ﴿ وَقَدِمْنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا۟ مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَٰهُ هَبَآءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾ ﴾ (الفرقان: ٢٣)

واتە: کاتێك تەماشای ئەو کردەوانەمان کرد کە ئەنجامیان دابوو، بەرباماندا و کردمان بە تەپوو تۆزێکی پەرش و بڵاو (هیچ سوودی نییە بۆیان).

وە هەرکەسێك هەردوو مەرجەکەی گیرابوونی کردەوە چاکەکانی تێدا بێت ئەوە دەکەوێتە بەر ئەو ئایەتەی کە خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ ﴿١٢٥﴾ ﴾ (النسآء: ١٢٥) .

واتە: کێ هەیە لەو کەسە ئاینی جوانتر و ڕێکترو باشتر بێت کە ڕووی کردۆتە خوای پەروەردگار و تەواو خۆی داوەتە دەست ئەوو زۆر چاکەکاریشە، بێ گومان هیچ کەس لەو باشتر نییە.

وە هەروەها دەکەوێتە بەر فەرموودەی خوای پەروەردگار کە دەفەرموێت: ﴿ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُۥٓ أَجْرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾ ﴾ (البقرة: ١١٢) .

واتە: نەخێر وانییە (پەرچدانەوەیە بۆ جولەکە و گاورەکان کە دەیان ووت: هەرگیز هیچ کەس ناچێتە بەهەشتەوە تەنها جولەکەو گاور نەبێت) بەڵکو هەرکەسێك بە تەواوی و بە ڕاستی خۆی بداتە دەست خوای پەروەردگار و لە هەمان کاتدا موسوڵمان و چاکەکار بێت، ئەوە بە ڕاستی پاداشتی لای خوای پەروەردگار هەیە و نەترسیان هەیەو نەغەم و پەژارە دایان دەگرێت[٥٥].

وە ئەو فەرموودەیەی کە ئیمامی عومەر (رضي الله عنه) گێڕاوێتیەوە: ((إنما الأعمال بالنّيات)) ترازوو پێوەرێکە بۆ هەموو کردەوەکانی ناو دڵ (نهێنیەکان)، وە ئەو فەرمودەیەی کە دایکی ئیمانداران خاتوو عائیشة (رضي الله عنها) گێڕاوێتیەوە: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أَمرُنا فَهُوَ رَدّ)) ترازوو پێوەرێکە بۆ هەموو کردەوەکانی لاشە (ئاشکراکان) ، ئەم دوو فەرموودە گەورەیە هەموو دینی لە ژێردا جێ دەبێتەوە: هەموو بنچینەو بەش و نهێنی و شاراوەکان و هەموو قسەو کردەوەکان.

وە ئیمامی النّووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) بەڕاستی ووتەیەکی زۆر جوانی کردووە لەسەر فەرموودەکەی دایکی ئیمانداران خاتوو عائیشة (رضي الله عنها)، کە گێڕاوێتیەوە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن أَحدَثَ في أَمرِنا هذا مَا لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدّ)) وە لە گێرانەوەیەکی تردا کە فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُو رَدٌّ))، شارەزایانی زمانی عەرەبی فەرموویانە: ووشەی (الرَّدُّ هنا بمعنى المَردُود) واتە: کردەوەکەی بەسەردا دەگێڕدرێتەوەو لێی وەرناگیرێ و کردەوەکەی (دڵسۆزی تێدا نەبووە بۆ خوا یان بەبێ فەرمانی پێغەمبەر (ﷺ) کردویەتی) لە شەرعدا هیچ گرنگی بۆ دانانرێت، بۆیە ئەم فەرمودە پیرۆزە بنەمایەکی زۆر گەورەیە لە بنەماکانی ئیسلام، وە یەکێکە لەو فەرمودانەی کە گشتگیری قسەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەردەخات، فەرمودەیەکی ڕوون و ئاشکرایە لەسەر ڕەت کردنەوەو نادروستێتی هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لەدیندا، وە لە ڕیوایەتەکەی دووەمدا کە زیاتری تێدایە ئەویش ئەوەیە هەر کردەوەیەك دەکەیت ئەگەر بیدعە بێت شەرعی نییەو نادروستە، جا خۆت یەکەم کەس بیت ئەو بیدعەیەت داهێنا بێت یان هەر کەسێکی تر بێت، بۆیە جاری واهەیە کەسێك کاتێك بیدعەیەك دەکات فەرمودەکەی یەکەم دەکرێتە بەڵگە بەسەریەوە لە سەر نادروستێتی بیدعە ((مَن أَحدَثَ في أَمرِنا هذا مَا لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدّ)) کەسی بیدعە چییەکە دەڵێت: خۆ من یەکەم کەس نیم ئەم کارەم داهێنا بێت، لەو کاتەدا فەرمودەکەی دووەم: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُو رَدٌّ)) دەکرێتە بەڵگە

---

[٥٥] **بڕوانە:** بهجة قلوب الأبرار وقرة عيون الأخيار، للسعدي، ص ١٠.

بەسەریەوە لە سەر نادروستێتی بیدعە، بەڵكو فەرمودەیەكی ڕوون و ئاشكرایە بۆ ڕەت كردنەوەو ناشەرعێتی هەموو كارە تازە داهێنراوەكان جا ئەو كەسە خۆی یەكەم كەس بێت ئەو كارەی داهێنابێت یان پێشتر كەسانێك كردبێتیان ئەویش بیكات و بەردەوام بێت لەسەری[٥٦].

& باسی سێیەم: سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

یەكەم: سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

چەندین ئایەتی قورئانی پیرۆز و فەرمودەی پێغەمبەر (ﷺ) هاتوون سەبارەت بە سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە دیندا، وە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێن كەوتوانیان بە چاكی ئێمەیان ئاگادار كردۆتەوە لە خراپەو ترسناكی بیدعە، لەو فەرمودانەی كە هاتوون بە شێوەیەكی كورت و پوخت:

١ ـ خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۗ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ ﴿٧﴾ ﴾ (آل عمران: ٧) .

واتە: خوای پەروەردگار ئەو خوایەیە كە قورئانی پیرۆزی دابەزاندووە بۆسەر تۆ ئەی پێغەمبەر (ﷺ) هەندێك لە ئایەتەكانی ئەو قورئانە دامەزراوو ڕوون و ئاشكران و بناغەو بنچینەی قورئانەكەن، وە هەندێك لە ئایەتەكانی ماناو واتای جۆراو جۆر هەڵدەگرن و بە ئاسانی ماناكەی نازانرێت، جا ئەو كەسانەی كە لە دڵیاندا لاری و لادان هەیە، حەز لە حەق و ڕاستی ناكەن و بەڵكو شوێنی ئەو ئایەتانە دەكەون كە ماناو واتای جۆراو جۆرو فراوانیان هەیە بۆ ئەوەی فیتنەو ناكۆكی و دوو بەرەكی دروست بكەن یان بۆ ئەوەی لێكدانەوەی هەڵەو نادروستی بۆ هەڵبەستن، لە كاتێكدا لێكدانەوەو زانینی ماناو واتاكەی كەس نایزانێت تەنها خوای پەروەردگار نەبێت.

ئیمامی (الشاطبي) (ڕەحمەتی خوای لێبێت) چەندین ووتەی زانایانی پێشوی هێناوە كە بەڵگەن لەسەر ئەوەی ئەم ئایەتە ئەو كەسانە دەگرێتەوە كە دەمە دەمێ و موناقەشە دەكەن لە ئایەتەكانی قورئانی پیرۆز و كۆمەڵی خەواریج و شوێنكەوتوان هاو شێوەكانیان دەگرێتەوە[٥٧].

٢ ـ ﴿ وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِى مُسۡتَقِيمٗا فَٱتَّبِعُوهُۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ﴾ (الأنعام: ١٥٣) .

واتە: ئەوەی كە باسكرا ﴿لە دوو ئایەتی پێشودا ، ١٥١–١٥٢ كە خوای پەروەردگار فەرمانی دەكات بە ئەنجامدانی چەند چاكەیەك و دووركەوتنەوە لە چەند خراپەیەك﴾ مەنهەج و ڕێبازی حەق و ڕاستی منە، شوێنی بكەون و ئەو ڕێگا ڕاستە بكەنە مەنهەج و ڕێبازی خۆتان و لێی لامەدەن و شوێنی ڕێچكە ڕێگاو ڕێگا تازە داهێنراوەكان مەكەون، چونكە ئەگەر شوێنی ڕێچكە ڕێگاكان و ڕێگا تازە داهێنراوەكان بكەون پارچە پارچەیی و جیاوازی و ناكۆكی دەخاتە ناوتانەوە، ئا ئەوەیە و بەو شێوەیە خوای پەروەردگارتان فەرمانتان پێ دەكات تا ئێوە خواناس و پارێزگار بن.

ڕێگای ڕاست ئەو ڕێگایەیە كە پێغەمبەر (ﷺ) بانگەوازی بۆ كردووە ئەویش بریتی یە لە شوێن كەوتنی سوننەت، وە ڕێچكە ڕێگاكان و ڕێگا تازە داهێنراوەكان بریتین لە ڕێگا پارچە پارچەو جیاوازەكانی كەسانی ڕا جیاوازو ئەوانەی كە لایانداوە لە ڕێگای

---

[٥٦] **بروانە:** شرح النووي على صحيح مسلم، ٢٥٧/١٤، وە **بروانە:** المفهم لما أشكل من تلخيص كتاب مسلم، للقرطبي، ١٧١/٦.

[٥٧] **بروانە:** الإعتصام للشاطبي، ٧٠/١-٧٦.

ڕاست کە ئەوانیش کەسانی بیدعەچین (أَهلُ البِدَعِ)[٥٨] ، ئەم ئایەتە پیرۆزە نەهی دەکات و ڕێگری دەکات لە شوێن کەوتنی هەموو ڕێگاکانی ئەهلی بیدەع[٥٩].

٣ - ﴿وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩﴾﴾ (النحل: ٩) .

واتە: ڕوون کردنەوەی مەنهەج و ڕێبازی حەق و ڕاست لە لای خوای پەروەردگارە (کە بۆی ڕوون کردونەتەوە تا شوێنی بکەون) ئاگادار بن هەندێ ڕێگای چەوت و ناڕاست هەن (بۆی ڕوون کردونەتەوە تا شوێنی نەکەون) خۆ ئەگەر خوای پەروەردگار ویستی لێبوایە ئەوە هەمووتانی هیدایەت دەدا بۆ سەر ئەو ڕێگا ڕاستە، بەڵام خوای پەروەردگار سەر پشکی کردوون تا بە ویستی خۆتان شوێنی ڕێگای ڕاست بکەون و لە ڕێگای چەوت و ناڕاست دوور بکەونەوە.

﴿قَصدُ السَّبيل﴾ بریتیە لە ڕێگای ڕاست و مەنهەج و ڕێبازی حەق، وە جگە لەو ڕێگایە داهێنان و شوێن کەوتنی هەر ڕێگایەکی تر لادانە لەو ڕێگا ڕاستە، کە ئەویش ڕێگاکانی کەسانی بیدعەچی و سەرلێشێواوەکانە[٦٠].

٤ - ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ ۚ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾﴾ (الأنعام: ١٥٩) .

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە ئاینەکەیان پارچە پارچە کردوو بوونە بەش بەش تۆ ﴿ئەی پێغەمبەر (ﷺ)﴾ بەهیچ جۆرێك لەوان نیت و شوێنیان ناکەویت بەڵکو لێیان بەریت، بەڕاستی ئەوانە کارو باریان بۆلای خوای پەروەردگارە و تۆڵەی لادانیان لێدەستێنێتەوە، وە لە مەودوا خوای پەروەردگار هەواڵی هەموو ئەو کردەوانەیان پێدەدا کە ئەنجامی دەدەن.

ئەوانەی کە ئاینەکەیان پارچە پارچە کردوەو بوونەتە بەش بەش کەسانی شوێن کەوتوانی هەواو ئارەزو و بیدعەچی و سەرلێشێواوەکانن لەم ئوممەتە[٦١].

٤ - ﴿وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾﴾ (الروم: ٣١-٣٢) .

واتە: مەبن لەو کەسانەی کە هاوەڵ بڕیاردەرن بۆ خوای پەروەردگار، ئەوانەی کە ئاینەکەیان پارچە پارچە کردبوو ببوون بەبەش بەش، هەر یەك لەو کۆمەڵ و پارچە پارچانە دڵخۆشن بەو مەنهەج و ڕێبازو بەرنامەیەی کە خۆیان دایان ڕشتووە (وا دەزانن باشترین و چاکترین ڕێگایان گرتۆتە بەر).

٥ - ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾﴾ (النور: ٦٣) .

واتە: با ئاگادار بن و بترسن ئەو کەسانەی کە سەرپێچی فەرمانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن کە تووشی فیتنە بێن (کە تاوان و فیتنەی شیرکە) یان توشی سزای زۆر بە ئێش بێن ﴿ بە هۆی سەرپێچی کردنی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ)﴾.

٦ - ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَن يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّن فَوْقِكُمْ أَوْ مِن تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ بَعْضٍ ﴿٦٥﴾﴾ (الأنعام: ٦٥) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) پێیان بڵێ: خوای پەروەردگار ئەو خوایەیە، بە توانایەو دەتوانێت سزای سەختتان لەسەروتانەوە بۆ بنێرێت یان لە ژێر پێتانەوە یان بتانکاتە کۆمەڵ کۆمەڵ و پارچە پارچە، وە تاڵاوی توندو تیژی هەندێکتان بکات بە گەرووی هەندێکتاندا (واتە: بەردەوام ناکۆکی و دووبەرەکیتان تێدا بێت).

٧ - ﴿وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ ﴿١١٩﴾﴾ (هود:١١٨-١١٩) .

واتە: بەردەوام ئەو خەڵكە جیاوازن لەناو یەکتریدا لە ئایین و بەرنامەو بۆچوندا، تەنها کەسانێك نەبێت کە خوای پەروەردگار ڕەحمی پێ کردوون، کە ناکۆك و پارچە پارچە نین[٦٢].

---

[٥٨] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ٧٦/١.

[٥٩] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٧٨/١.

[٦٠] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٧٨/١.

[٦١] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ١٧٩/١.

#دووەم: سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە ڕوانگەی فەرمودەکانی پێغەمبەری خواوە (ﷺ)

چەندین فەرموده لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) گێڕدراوەتەوە سەبارەت بە خراپەی بیدعەو ترسان و وریا بوون لێی، لەو فەرمودانە:

١ ـ دایکی ئیمانداران خاتوو عائيشة (رضي الله عنها) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرمویەتی: ((من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد))[٦٣].

واتە: هەرکەسێك شتێکی تازە دابهێنێت و زیادەیەك بکات لەم دینەدا لە کاتێکدا فەرمانی ئێمەی لەسەر نییە (وە بنچینەیەکی شەرعی نییە تا ئەو کارەی بۆ سەر بگێڕدرێتەوە) ئەوە ئەو کارەی قەبوڵ نییە و لێی وەرناگیرێت، با چەندێ نیەتیشی باش بێت و بڵێت تەنها بۆ خوای پەروەردگار ئەم کارە دەکەم.

٢ ـ وە جابری کوڕی عبد الله (ﷺ) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە پێغەمبەر (ﷺ) لەسەرەتای دەست پێکردنی ووتارەکانیدا دەیفەرمو: ((أما بعد: فإن خير الحديث كتاب الله، وخير الهدي هدي محمد (ﷺ)، وشر الأمور محدثاها، وكل بدعة ضلالة))[٦٤].

واتە: پاش ئەمە: بێ گومان باشترین و چاکترین فەرمووده قورئانی پیرۆزی خوایە، وە باشترین و چاکترین ڕێبازو مەنهەج، ڕێباز و مەنهەجی پێغەمبەری خوایە (ﷺ)، وە خراپترینی کارەکان بیدعەو کارە تازە داهێنراوەکانن، وە هەموو بیدعەو کارێکی تازە داهێنراو لە دیندا گومڕایی و سەرلێشێواویە.

٣ ـ وە لە ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی النَّسائي بۆمانی گێڕاوەتەوە، پێغەمبەر (ﷺ) لەسەرەتای دەست پێکردنی ووتارەکانیدا (پاش ئەوەی سوپاس و ستایشی خوای دەکرد بەو شێوەیەی کە شایستەیە بەو سوپاس و ستایشە) دەیفەرمو: ((من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلله فلا هادي له، إن أصدق الحديث كتاب الله، وأحسن الهدي هدي محمد، وشر الأمور محدثاها، وكل محدثة بدعةٌ، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار))[٦٥].

واتە: هەرکەسێك خوای پەروەردگار ڕێنمونی بکات و هیدایەتی بدات ئەوە بە هیچ شێوەیەك گومڕاو سەرلێشێواو نابێت، هەرکەسێك خوای پەروەردگار سەری لێبشێوێنێت (بە هۆی خراپەی خۆیەوە) ئەوە بە هیچ شێوەیەك ڕێنمونی کەرو هیدایەت دەری نییە، بێ گومان ڕاسترین و باشترین فەرمووده قورئانی پیرۆزی خوایە، وە باشترین و چاکترین ڕێباز مەنهەج و ڕێنمونی، ڕێباز و مەنهەج و ڕێنمونی پێغەمبەری خوایە (ﷺ)، وە خراپترینی کارەکان بیدعەو کارە تازە داهێنراوەکانن، وە هەموو بیدعەو کارێکی تازە داهێنراو لە دیندا گومڕایی و سەرلێشێواویە، وە هەموو گومڕایی و سەرلێشێواویەك لە ئاگری دۆزەخدایە.

٤ ـ وە أبوهريرة (ﷺ) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرمویەتی: ((مَن دَعا إلى هُدى كانَ لَهُ مِنَ الأجرِ مِثلُ أجورِ مَن تَبِعَهُ، لا يَنقُصُ ذلكَ مِن أجورهِم شَيئاً، وَمَن دَعا إلى ضَلالةٍ كانَ عَلَيهِ مِنَ الإثمِ مِثل آثامِ مَن تَبِعَهُ، لا يَنقُصُ ذلكَ مِن آثامِهِم شَيئاً))[٦٦].

واتە: هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بکات بۆ ڕێگای ڕاست و ڕێنمونی چاك و جوان، ئەوە خێرو چاکەی بۆ هەیە بە وێنەی خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم

---

[٦٢] **بڕوانە:** الاعتصام للشاطبي، ١/٧٠-٩١.

[٦٣] متفق عليه: البخاري، برقم ٢٦٩٧، ومسلم برقم ١٧١٨.

[٦٤] مسلم، كتاب الجمعة، باب تخفيف الصلاة والخطبة، ١/٥٩٢، برقم ٨٦٧.

[٦٥] أصله في صحيح مسلم في الحديث السابق ، وأخرجه النسائي بلفظه ، في كتاب صلاة العيدين، باب كيف الخطبة، ٣/١٨٨، برقم ١٥٧٨.

[٦٦] رواه مسلم ، كتاب العلم، باب من سن سنة حسنة أو سيئة، ومن دعا إلى هدى أو ضلالة، ٤/٢٠٦٠، برقم ٢٦٧٤.

ببێتەوە، وە هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بکات بۆ ڕێگای خراپەو تاوانکاری و سەرلێشێواوی ئەوە خراپەو تاوانی بۆ دەنوسرێت بە وێنەی خراپەو تاوانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون، بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە.

دەی کەسی بیدعەچی کاتێك بیدعە دەکات و خەڵکیش فێری بیدعە دەکات با ئاگادار بێت و باش بزانێت کە هەر بیدعەیەك خەڵکی لێوەی فێر دەبن و دەیکەن هەموو تاوانەکەی بۆ دەنوسرێت بێ ئەوەی هیچ لە خراپە و تاوانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم بکات.

٥ ـ جَريري **کوڕی** عَبد الله (رضي الله عنه) **دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا** (صلى الله عليه وسلم) **فەرمویەتی:** ((مَن سَنَّ في الإسلامِ سَنَةً حَسَنَةً فَلَهُ أجرُها وَأجرُ مَن عَمِلَ بِها بَعدَهُ، مِن غَيرِ أَن يَنقُصَ مِن أُجُورِهِم شَيءُ، وَمَن سَنَّ في الإسلامِ سَنَةً سَيِّئَةً كانَ عَلَيهِ وِزرُها وَوِزرُ مَن عَمِلَ بِهـا مِـن بَعدِهِ مِن غَيرِ أن يَنقُصَ مِن أوزارِهِم شيءٌ))(٦٧).

واتە: هەرکەسێك ڕێگایەکی چاك و جوان دابنێت لەئیسلامدا یان زیندووی بکاتەوە (لە کاتێکدا ئەو ڕێگا باشە بنچینەیەکی شەرعی هەبێت لە دیندا نەك کەسێك بێت و بە بۆچونی خۆی کارێك بەباش بزانێت و موسڵمانانی بۆ هان بدات، چونکە هیچ ڕێگەو کارێك بە بیرو بۆ چونی مرۆڤەکان بەباش نازانرێت مەگەر شەرع بە باشی زانیبێت، وە ئەم فەرمودەیە بە هیچ شێوەیەك نابێتە بەڵگە لە سەر دروستێتی کردنی بیدعە بەڵکو هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لە دیندا ڕەت دەکاتەوە) ئەوە خێرو پاداشتی تەواوی ئەو چاکەیەی بۆ دەنوسرێت، وە خێرو پاداشتی هەموو ئەو کەسانەی بۆ دەنوسرێت کە لە سەر ئەو ڕێگا ڕاست و چاکەن، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو پاداشت و چاکەکانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە، وە هەرکەسێك ڕێگایەکی خراپ و تاوانکاری لە ئیسلامدا دابنێت ئەوە تاوانی ئەو کارەی بۆ دەنوسرێت، وە تاوان و خراپەکاری ئەو کەسانەی شوێنی دەکەون و کار بەو خراپەیە دەکەن لە پاش خۆی، بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانەکانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە.

٦ ـ عرباضي **کوڕی** سارية (رضي الله عنه) **دەفەرموێت:** ((وَعَظَنَا رسولُ الله (صلى الله عليه وسلم) مَوعظةً بَليغَةً وَجِلَتْ مِنْهَا القُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا العُيُونُ، فَقُلْنَا :يَا رسولَ الله، كَأَنَّهَا مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَأوْصِنَا، قَالَ: أُوصِيكُمْ بتَقْوَى الله، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإنْ تَأمَّر عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، وَإنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى إختِلافاً كَثيراً، فَعَلَيْكُمْ بسُنَّتِي وسُنَّةِ الخُلَفاءِ الرَّاشِدِينَ المَهْدِيِّينَ عَضُّوا عَلَيْهَا بالنَّواجذِ، وَإيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ؛ فإنَّ كلَّ بدعة ضلالة))(٦٨).

واتە: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئامۆژگاری کردین، ئامۆژگاریەك بوو دڵەکان پێی دەهاتنە لەرزە، وە چاوەکان فرمێسکی پێدا دەهاتە خوارەوە، ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) پێ دەچێت ئەمە کۆتا ئامۆژگاری و ئامۆژگاری ماڵ ئاوایی بێت؟ ئامۆژگاری خێرمان بکە، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموی: ئامۆژگاریتان دەکەم بەوەی کە تەقوای خوای پەروەردگار بکەن و لێی بترسن، وە گوێ گرو گوێڕایەڵ بن بۆ ئەمیرو کاربەدەستانتان (لە موسڵمانان) ئەگەر بەندەیەکیش بکرێتە گەورەو کاربەدەستتان (هیچ کاتێك کۆیلە نا کرێتە ئەمیرو گەورەو کار بەدەستی موسڵمانان، بەڵام مەبەستی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نمونە هێنانەوەیە بۆ زیاتر گوێڕایەڵ بوون بۆ ئەمیرو گەورەو کار بەدەستی موسڵمانان)، چونکە ئەی هاوەڵانم هەر یەکێك لە ئێوە تەمەنی لە من درێژ تر بێت و دوای من بژێت ئەوە ناکۆکی و دووبەرەکیەکی یەکجار زۆر دەبینێت (لەناو موسڵماناندا)، بۆیە هەرکاتێك ئەو ناکۆکی و دووبەرەکیەتان بینی دەست بگرن بە سوننەتەکانی من و مەنهەج و ڕێبازی خەلیفە ڕێپیشاندەرو هیدایەت دراوەکانم، سوور بن

---

(٦٧) رواه مسلم، كتاب الزكاة، باب الحث على الصدقة ولو بشق تمرة، ٧٠٥/٢، برقم ١٠١٧.

(٦٨) رواه أبو داود، كتاب السنة، باب في لزوم السنة، ٢٠١/٤، برقم ٤٧٠٧، والترمذي، كتاب العلم، باب ما جاء في الأخذ بالسنة واجتناب البدع، ٤٤/٥ برقم ٢٦٧٦،وقال: هذا حديث حسن صحيح، وابن ماجه في المقدمة، باب اتباع سنة الخلفاء الراشدين المهديين، ١٥/١-١٦، برقم ٤٢، ٤٣، ٤٤، وأحمد ٤٦/٤-٤٧، وصححه العلاّمة الألباني في صحيح سنن ماجه، ٢٠٠/٤ برقم ٤٦٠٧.

لەسەر دەست گرتن پێیانەوە وەكو چۆن بە كاكیلەكانتان شتێك دەگرن بە توندی، وە ئامۆژگاریتان دەكەم و دەتان ترسێنم لە هەموو بیدعەو كارە تازە داهێنراوەكان لە دیندا، چونكە هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لەیندا گومڕایی و سەرلێشێواوییە.

٧ ـ حذيفة (ﷺ) دەفەرموێت: ((كانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) عَنِ الْخَيْرِ، وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُدْرِكَنِي، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا فِى جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ، فَجَاءَنَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَيْرِ، فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ « نَعَمْ » قُلْتُ وَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ «نَعَمْ، وَفِيهِ دَخَنٌ » قُلْتُ وَمَا دَخَنُهُ قَالَ « قَوْمٌ يَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِى تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ» قُلْتُ فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ «نَعَمْ دُعَاةٌ إِلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ، مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا» قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا فَقَالَ «هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا، وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا» قُلْتُ فَمَا تَأْمُرُنِى إِنْ أَدْرَكَنِى ذَلِكَ قَالَ «تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ». قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلاَ إِمَامٌ قَالَ «فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا، وَلَوْ أَنْ تَعَضَّ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ))[٦٩].

واتە: خەڵكی پرسیاریان لە پێغەمبەر (ﷺ) دەكرد دەربارەی خێر (كام كارە خێرە) بەڵام من پرسیارم لێی دەكرد ئایا كام كارە خراپە و شەڕە لە ترسی ئەوەی كە توشم نەبێت؟

بۆیە ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئێمە كاتی خۆی (پێش ئیسلامەتیمان) لە نەفامی و خراپەكاریدا بووین، ئەنجا خوای پەروەردگار ئەم خێرەی بۆ هێناین (واتە ئیسلام)، ئایا دوای خێرە خراپەكاری دێتەوە؟

فەرموی: بەڵێ، ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئایا دوای ئەو خراپەیە جارێكی تر خێر دەگەڕێتەوە؟

فەرمووی: بەڵێ، بەڵام پاك و خاوێن نابێت بەڵكو لێڵی و ئاڵۆزی تێدایە و دڵەكان ناكۆكن و ڕق و كینەیان تێدایە.

ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) لێڵی و ئاڵۆزیەكەی چۆنەو لە چیدایە؟

فەرمووی: كەسانێك مەنهەج و ڕێبازێك دەگرنە بەر كە دوورە لە سوننەتی من، وە خەڵكی بانگ دەكەن و ڕێنمونیان دەكەن بە ڕێگەیەك كە ڕێگا و مەنهەج و ڕێبازی من نییە.

ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئایا دوای ئەم ئیسلام و خیرە شەڕو خراپە هەیە؟

فەرمووی: بەڵێ، كۆمەڵە بانگەواز كارێك خەڵكی بانگ دەكەن بۆ گومڕایی و سەرلێشێواوی، وە ڕێگریان لێ دەكەن و لە خێرەوە بۆ خراپەو لە سوننەتەوە بۆ بیدعەیان دەبەن، وەستاون لەسەر لێواری دۆزەخ هەركەسێك وەڵامیان بداتەوە و شوێنیان بكەوێت بەرەو ناو ئاگری دۆزەخی دەبەن (واتە: كەسانێك بە ناو دینەوە بانگەواز دەكەن بۆ كردنی كۆمەڵە كارێك كە هەركەسێك ئەو كارانە بكات شایستەی چونە ناو ئاگری دۆزەخ دەبێت، وە ئەو كەسانەی كە بانگەواز دەكەن (بە ناوی دینداریەوە) بۆ كردنی ئەو كارانە وەكو كەسانێك وان كە لەسەر لێواری دۆزەخ وەستا بن، هەركەسێك وەڵامیان بداتەوە بەرەو دۆزەخ ڕایدەكێشن).

ووتم: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) وەسفیان بكە و باسیان بكە بۆمان.

فەرمووی: بەڵێ: كەسانێك لە ڕەگەزو میللەتی خۆمانن و بە زمانی ئێمەش قسە دەكەن (موسڵمانن بانگەواز بۆ دینداری دەكەن).

حذيفة (ﷺ) دەفەرموێت: ووتم ئەی پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانم بە چی پێ دەكەیت ئەگەر تووشی ئەوانە بووم؟

فەرموی: دەست بگرە بە كۆمەڵی موسڵمانان و ئیمام و پێشەواكەیانەوە (واتە: گوێڕایەڵی پێشەوای موسڵمانان بكەو لە گەڵ كۆمەڵی موسڵماناندابە).

ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر لەو كاتەدا نە پێشەواو نە كۆمەڵی موسڵمانان هەبوو چی بكەم؟ (یەك پێشەواو یەك كۆمەڵی ڕاستەقینەی لەسەر حەق نەبوو) فەرموی: خۆت بەدوور بگرە لەو هەموو پارچە پارچەیی و دووبەرەكییە، ئەگەر قەپت

[٦٩] متفق عليه: البخاري، كتاب الفتن، باب كيف الأمر إذا لم تكن جماعة، ١١٩/٨، برقم ٧٠٨٤، ومسلم، كتاب الإمارة، باب وجوب ملازمة جماعة المسلمين عند ظهور الفتن وفي كل حال، وتحريم الخروج على الطاعة، ومفارقة الجماعة، ١٤٧٥/٣، برقم ١٨٤٧.

کردووە بە ڕەگی درەختێکدا هەتا دەمریت بەو حاڵەوە، وە بەو شێوەیە بمێنیتەوە، واتە: ئەوە باشترە وەك لەگەڵ ئەو هەموو پارچە پارچەیی و دووبەرەکییەدا بیت، یان لەگەڵ یەکێکیاندا بیت.

٨ ـ وە لە فەرمودەیەکدا کە زَيدي کوڕی أرقَم (ﷺ) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی: ((أَمَّا بَعْدُ: أَلاَ أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّى فَأُجِيبَ وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ أَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ [هُوَ حَبلُ اللهِ المَتين مَنِ اتَّبَعَهُ كانَ عَلى الهُدى، وَمَن تَرَكَهُ كانَ عَلى الضَّلالَةِ] فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ» فَحَثَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَرَغَّبَ فِيهِ))[٧٠].

واتە: پاش ئەمە، ئاگاداربن ئەی خەڵکینە (موسڵمانان) منیش مرۆڤێکم وەکو ئێوە پێدەچێت ڕۆژێك نێردراوی خوای پەروەردگار بێت و (فریشتەی گیان کێشان) منیش وەڵامی بدەمەوە (بمرم) بەڵام پاش مردنی خۆم دوو شتتان بۆ جێدەهێڵم ئەگەر دەستیان پێوە بگرن هەرگیز گومڕاو سەرلێشێواو نابن: کیتابی خوای پەروەردگار کە قورئانی پیرۆزە، ئەو قورئانەی کە ڕێنمونی و ڕوناکی تێدایە، پەتی بە هێزی خوای پەروەردگارە کە ئەگەر هەر کەسێك شوێنی بکەوێت ئەوە بێگومان لەسەر هیدایەت و ڕێنموونییە، وە هەر کەسێك وازی لێبێنێت و پشت گوێی بخات ئەوە بەڕاستی لە گومڕایی و سەرلێشێواویدایە، ئاگادارتان دەکەمەوە کە دەست بگرن بە قورئانی پیرۆزی خوای پەروەردگارەوە، وە پەیوەست بن پێیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) هانی موسڵمانانی دەدا تا دەست بگرن بە قورئانی پیرۆزەوە.

٩ ـ وە أبو هريرة (ﷺ) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((يَكُونُ فِى آخِرِ الزَّمَانِ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ يَأْتُونَكُمْ مِنَ الأَحَادِيثِ بِمَا لَمْ تَسْمَعُوا أَنْتُمْ وَلاَ آبَاؤُكُمْ فَإِيَّاكُمْ وَإِيَّاهُمْ لاَ يُضِلُّونَكُمْ وَلاَ يَفْتِنُونَكُمْ))[٧١].

واتە: لە کۆتایی دونیادا کەسانیکی زۆر درۆزن و تەڵەکەباز پەیدا دەبن، فەرموودەی واتان بۆ دەگێڕنەوە کە نە ئێوە و نە باوو باپیرانیشتان گوێتان لە شتی وا نەبووە، بۆیە ئاگادارتان دەکەمەوە نە لە گەڵیاندا بن و نە نزیکیان بکەونەوە، بۆ ئەوەی تووشی فیتنەو گومڕایی و سەرلێشێواویتان نەکەن.

سێیەم: لە وتەکانی هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ)
سەبارەت بە بیدعە

١ ـ ئیمامی أَبوبَکر (ﷺ) فەرمویەتی: (ئەی خەڵکینە وریابن من تەنها شوێن کەوتووی پێغەمبەرم (ﷺ) بیدعەچی نیم و شتی تازە دانا هێنم لەم دینەدا، بۆیە هەر کارێکم کرد ئەگەر ڕاست و دروست بوو ئێوەش یارمەنی دەرم بن، وە هەر کارێکم کرد لامداو هەڵەبوو ئێوە ڕاستم بکەنەوە)[٧٢].

٢ ـ ئیمامی عُمَر (ﷺ) فەرمویەتی: (ئاگادارتان دەکەمەوەو دەتان ترسێنم لە هەڵس و کەوت کردن لە گەڵ کەسانی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزوی خۆیان، چونکە ئەو کەسانە دوژمنی سوننەتی پێغەمبەرن(ﷺ)، ئەوانە بە بۆچونی خۆیان قسە دەکەن (لە دیندا) بۆیە کەسانێکی سەرلێشێواون و سەر لە خەڵکیش دەشێوێنن و گومڕایان دەکەن[٧٣].

---

[٧٠] رواه مسلم، كتاب فضائل الصحابة، باب فضائل علي بن أبي طالب ﷺ، ١٨٧٣/٤، برقم ٢٤٠٨.

[٧١] رواه مسلم، في المقدمة، باب النهي عن الرواية عن الضعفاء والاحتياط في تحملها، ١٢/١، برقم ٦، ٧، وابن وضاح في ما جاء في البدع، ص ٦٧، برقم ٦٥.

[٧٢] **بروانە:** الطبقات الكبرى، ١٣٦/٣.

[٧٣] أخرجه اللالكائي، في شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، ١٣٩/١، برقم ٢٠١، والدارمي في سننه، ٤٧/١، برقم ١٢١، وابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله، ١٠٤١/٢، برقم ٢٠٠١، ورقم ٢٠٠٣، ورقم ٢٠٠٥.

٣ ـ عبدالله كوڕی مسعود (ﷺ) دەفەرموێت: (شوێن كەوتووی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بن، شتی تازه دامەهێنن لەم دینەدا و بیدعەچی مەبن، چونكە قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرتان (ﷺ) بەسە تا شوێنی بكەون، وە هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لەم دینەدا گومڕایی و سەرلێشێواوییە)[٧٤].

چوارەم: لە ووتەكانی تابعیە بەڕێزەكان و شوێن كەوتوانیان سەبارەت بە بیدعە

١ ـ عومەری كوڕی عەبدولعەزیز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) جارێكیان كیتابێكی نووسی بۆ پیاوێك تیایدا ووتبوی: (أما بعد، أوصيك بتقوى الله، والاقتصاد في أمره، واتباع سنة نبيه ﷺ، وترك ما أحدث المحدثون بعد ما جرت به سنته)[٧٥].

واتە: ئامۆژگاریت دەكەم بە تەقوای خوای پەروەردگار (بیپەرستیت و لێی بترسیت)، وە ئامۆژگاریت دەكەم بە جێبەجێ كردنی فەرمانەكانی خوای پەروەردگار بە شێوەیەكی مام ناوەند كە نەزۆر زیادە ڕەوی تێدا بكەیت و نە كەم تەرخەم بیت تێیدا، وە ئامۆژگاریت دەكەم بە بە جێبەجێ كردن و شوێن كەوتنی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، وە ئامۆژگاریت دەكەم بە دوور كەوتنەوەو واز هێنان لەو ووتەو كارانەی كە كەسانی بیدعەچی دایان هێناوە پاش ئەوەی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) وابووە و بەو شێوەیە بڕیاری لەسەرداوە.

٢ ـ ئیمامی حەسەنی بەصری (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (لا يصح القول إلا بعمل، ولا يصح قول وعمل إلا بنية، ولا يصح قول وعمل ونية إلا بالسنة)[٧٦].

واتە: هیچ ووتەیەك ڕاست و تەواو نییە بە كار پێكردنی نەبێت، وە هیچ ووتەو كردەوەیەك ڕاست و تەواو نییە بەبێ نیەتی باش، وە هیچ ووتەو كردەوەو نیەتێك ڕاست و تەواو نییە بەبێ شوێن كەوتنی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ).

بۆیە هیچ ووتەو كردەوەو نییەتێك وەرگیراو نییە لای خوای پەروەردگار ئەگەر پێچەوانەی مەنهەج و ڕێباز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بێت.

٣ ـ ئیمامی شافیعی (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (حُكمِي في أصحاب الكلام أن يضربوا بالجريد، ويحملوا على الإبل ويطاف بهم في العشائر والقبائل، ويقال: هذا جزاء من ترك الكتاب والسنة وأخذ في الكلام)[٧٧].

واتە: قسەو حوكمی من ئەوەیە كە بە پەلكی دار خورما لەو كەسانە بدرێت كە شوێن (عِلـمُ الكَـلام) كەوتوون (وازیان لە قورئانی پیرۆز و سوننەت هێناوە)، وە سواری وشتر بكرێن و بەناو عەشیرەت و هۆزەكاندا بگێڕدرێن و بووترێت: ئەمە سزای ئەو كەسانەیە كە پشت لە قورئانی پیرۆز و سوننەت دەكەن و شوێنی (عِلمُ الكَلام) دەكەون.

٤ ـ ئیمامی مالك (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (من ابتدع في الإسلام بدعة يراها حسنة فقد زعم أن محمداً ﷺ خان الرسالة، لأن الله يقول: ﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ ۝٣﴾ (المائدة)، فما لم يكن يومئذ ديناً، فلا يكون اليوم ديناً)[٧٨].

واتە: هەر كەسێك بیدعەو زیادەیەك لە ئیسلامدا دابهێنێت و گومانی وابێت كارێكی باشە و بیدعەیەكی حەسەنەیە ئەوە ئەو كەسە گومانی وایە كە پێغەمبەر (ﷺ) خیانەتی كردووە لە گەیاندنی ئەم دینە، چونكە خوای پەروەردگار دەفەرمووێت: ئەمڕۆ

---

[٧٤] أخرجه ابن وضاح في ما جاء في البدع، ص٤٣، برقم ١٤، ١٢، والطبراني في المعجم الكبير، ١٥٤/٩، برقم ٨٧٧٠، وقال الهيثمي في مجمع الزوائد: ١٨١/١: "ورجاله رجال الصحيح"، وأخرجه اللالكائي في شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، ٩٦/١، برقم ١٠٢، وانظر: آثارًا أخرى عن عبد الله بن مسعود (ﭬ) في ما جاء في البدع لابن وضاح ص ٤٥، ومجمع الزوائد، ١٨١/١.

[٧٥] سنن أبي داود، كتاب السنة، باب لزوم السنة، ٢٠٣/٤، برقم ٤٦١٢، وانظر: صحيح سنن أبي داود، للألباني، ٨٧٣/٣.

[٧٦] أخرجه اللالكائي، في شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، ٦٣/١، برقم ١٨.

[٧٧] أخرجه أبو نعيم في الحلية، ١١٦/٩.

[٧٨] **بروانە:** الإعتصام، للإمام الشاطبي، ٦٥/١.

دینم بۆ تەواوو کامل کردوون (بە هیچ شێوەیەك نابێت لێی زیاد بکرێت هەر وەك چۆن نابێت لێی کەم بکرێت) بۆیە هەر ووتەو کارێك لەو ڕۆژەدا دین نەبووبێت ئەوە بە هیچ شێوەیەك ئەمڕۆ نابێت بە دین.

٥ ـ **ئیمامی** أحمد (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرمووێت:** (أصول السنة عندنا التمسك بما كان عليه أصحاب رسول الله ﷺ، والإقتداء وترك البدع، وكل بدعة ضلالة، وترك الخصومات، والجلوس مع أصحاب الأهواء، وترك المراء والجدال والخصومات في الدين)[٧٩].

واتە: بنچینەکانی سوننەت لای ئێمە بریتیە لە: دەست گرتن بەو ووتەو کارانەی کە هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) لەسەری بوونە، وە شوێن کەوتنیان و واز هێنان لە بیدعە، چونکە هەموو بیدعەیەك سەرلێشێواویە، وە واز هێنان لە دوو بەرەکی ناکۆکی، وە دوور کەوتنەوە و دانەنیشتن لە گەڵ کەسانی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزو و بیدعەچی، وە دوور کەوتنەوە لە موناقەشەو دەمە دەمێ کردن و دوو بەرەکی و ناکۆکی لە دیندا.

#پێنجەم: بیدعە سەرزەنشت کراوە لە چەند ڕوویەکەوە:

١ ـ ئەوەی زانراوە و سەلمێنراوە بە تاقی کردنەوە ئەوەیە: عەقڵ ناتوانێت هەموو خێرو چاکەو بەرژەوەندییەکانی خۆی دیاری بکات بە بێ شوێن کەوتنی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، بۆیە بیدعە پێچەوانەی شوێن کەوتنی قورئان و سوننەتە.

٢ ـ شەریعەتی ئیسلام کامل و تەواوە لە هەموو ڕوویەکەوە، بۆیە بە هیچ شێوەیەك نە زیادەو (بیدعە) نە کەم و کوڕی وەرناگرێت.

٣ ـ کەسی بیدعەچی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزووی خۆیەتی، دژایەتی شەرع دەکات و لە شەرع لایداوە.

٤ ـ بیدعەچی شوێنی هەواو ئارەزوی خۆی کەوتووە، بۆ؟ لەبەر ئەوەی عەقڵ هەرکاتێك شوێنی شەرع نەکەوێت ئەوە بێگومان شوێنی هەواو ئارەزوو کەوتووە.

٥ ـ بیدعەچی خۆی خستۆتە ئاستی شەرع دانەر کە خوای پەروەردگار و پێغەمبەرە (ﷺ)، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) شەرعیان داناوەو فەرمانیان بە مرۆڤ و جنۆکەکان کردووە تا لەسەری بڕۆن لێی لانەدەن، بەڵام کەسی بیدعەچی فەرمان دەکات بە خەڵکی بە پیچەوانەی فەرمانی خواو پێغەمبەر (ﷺ).

باسی چوارەم: هۆکارەکانی بیدعە کردن

چەندین هۆکار هەیە کە سەر دەکێشێت بۆ بیدعە کردن، لەو هۆکارانەی کە دەبێتە مایەی ئەنجامدانی بیدعە ئەمانەن:[١]

١ ـ نەزانی و نە شارەزایی، بەڕاستی دەردێکی زۆر کوشندەو ترسناکە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُو۟لَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾ ﴾ (الإسراء: ٣٦) .

واتە: ئەی ئینسان قسە لە شتێك مەکەو شوێنی شتێك مەکەوە کە عیلم و زانیاریت دەربارەی نییە، چونکە بەڕاستی ئەندامەکانی بیستن و بینین و تێگەیشتن (دڵ) هەموویان بەر پرسیارن بەرامبەر ئەو ووتەو کردەوانەی کە بەبێ زانست و زانیاری دەوترێت یان دەکرێت.

وە هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّىَ ٱلْفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلْإِثْمَ وَٱلْبَغْىَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا۟ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾ (الأعراف: ٣٣) .

---

[٧٩] **بڕوانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ١/١٧٦.

[١] بۆ شارەزابوون لە زۆربەی ئەم هۆکارانە، بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ١/٢٨٧–٣٦٥.

واتە: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) پێیان بڵێ: بەڕاستی پەروەردگاری من هەرچی گوناهو خراپەکاریەکی نهێنی و ئاشکرا هەیە حەرامی کردووە، وە هەموو گوناهو دەست درێژییەکی بە ناحەقی حەرام کردووە، وە حەرامی کردووە لەسەرتان کە شتێك بکەن بە هاوەڵ و شەریکی خوای پەروەردگار لە کاتێکدا خوای پەروەردگار هیچ دەسەڵاتی پێنەداوەو هیچ بەڵگەیەکیشی دانەبەزاندووە لە سەر دروستێتی ئەو تاوانە گەورەیە، وە هەروەها خوای پەروەردگار حەرامی کردووە لەسەرتان کە لە خۆتانەوە بەناوی خواوە دوور لە هەموو زانیاری و زانستێك قسە بکەن و شت بڵێن.

عبداللهی کوڕی عَمرِو کوڕی العاص دەفەرموێت: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو (ﷺ) دەیفەرموو: ((إِنَّ اللَّهَ لاَ يَنْتَزِعُ الْعِلْمَ مِنَ النَّاسِ انْتِزَاعًا وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعُلَمَاءَ فَيَرْفَعُ الْعِلْمَ مَعَهُمْ وَيُبْقِي فِي النَّاسِ رُءُوسًا جُهَّالاً يُفْتُونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَيَضِلُّونَ وَيُضِلُّونَ))[٨٠].

واتە: خوای پەروەردگار عیلم و زانیاری بە یەك جاری لە نێوان موسڵماناندا هەڵناگرێتەوە، بەڵام بە مردنی زانایان عیلم و زانیاری لە ناو موسڵماناندا بەرز دەکاتەوە، بە مردنیان زانیاری لە گەڵیاندا دەڕوات و نامێنێت، بۆیە لە ناو موسڵماناندا کەسانێکی زۆر نەزان و نەفام دەمێننەوە، فەتوا بۆ موسڵمانان دەدەن بەبێ عیلم و زانیاری، بۆیە خۆیان سەرلێشێواون و سەریش لە موسڵمانان دەشێوێنن (گومڕان و خەڵکیش گومڕا دەکەن).

٢ ـ **شوێن کەوتنی هەواو ئارەزوو:** یەکێك لەو هۆکارە ترسناکانەی کە موسڵمان بە هۆیەوە تووشی بیدعە دەبێت بریتیە لە شوێن کەوتنی هەواو ئارەزوو، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلْنَٰكَ خَلِيفَةً فِى ٱلْأَرْضِ فَٱحْكُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا نَسُوا۟ يَوْمَ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٦﴾ ﴾ (ص: ٢٦) .

واتە: ئەی داود (عليه السلام) بەڕاستی ئێمە تۆمان کردۆتە جێنشین لەم وڵاتەدا، فەرمانڕەوایی لە نێوان خەڵکدا بکە لەسەر بنچینەی حەق و ڕاستی، هەرگیز شوێنی هەواو ئارەزو مەکەوە، چونکە دەبێتە هۆی گومڕابوون و لادانت لە ڕێگای خوای پەروەردگار، چونکە بەڕاستی ئەوانەی کە لایان داوە لە ڕێبازی خوا، سزای بە ئێش و پڕ بەئازاریان بۆ هەیە، بە هۆی پشت گوێ خستنی لێپرسینەوەی ڕۆژی دوایی.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥ عَن ذِكْرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمْرُهُۥ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ ﴾ (الكهف: ٢٨) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) گوێڕایەڵی کەسێك مەکەو شوێنی کەسێك مەکەوە کە ئێمە دڵیمان بێ ئاگا کردووە لە زیکرو یادی خۆمان (بە هۆی دونیا ویستیەوە) وە ئەو کەسە شوێنی هەواو ئارەزوی خۆی کەوتووە و هەموو کارەکانی بێ سەرو بەرەیەو لە سنور دەرچووە.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾ (الجاثية) .

واتە: ئایا نابینی ئەو کەسەی کە شوێنی هەواو ئارەزوی خۆی کەوتووەو کردوویەتی بە خوای خۆی، خوای پەروەردگاریش بە هۆی ئەو کارەیەوە گومڕای کردووە (زانیوێتی کە شایستەی ئەوەیە) وە خوای پەروەردگار مۆری داوە بەسەر گوێ و دڵ و دەرونیدا، وە پەردەی هێناوە بەسەر چاویدا، جا ئیتر کێ هەیە ڕێنمونی بکات و هیدایەتی بدات جگە لە خوای پەروەردگار، ئایا بۆ بیر ناکەنەوەو ئامۆژگاری وەرناگرن.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ ٱللَّهِ ۚ ﴿٥٠﴾ ﴾ (القصص:٥٠) .

---

[٨٠] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب ما يذكر من ذم الرأي وتكلف القياس، ١٨٧/٨، برقم ٧٣٠٧، ومسلم، كتاب العلم، باب رفع العلم وقبضه وظهور الجهل والفتن آخر الزمان، ٢٠٥٨/٤، برقم ٢٦٧٣.

واتە: کێ هەیە لەو کەسە گومڕاو سەرلێشێواو تر بێت کە شوێنی ئارەزووەکانی خۆی کەتووە و دوورە لە هیدایەت و ڕێنمونی خوای پەروەردگار.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾﴾ (النجم: ٢٣) .

واتە: موشریکان تەنها شوێنی هەواو ئارەزوو دەروونە نەخۆشەکانیان دەکەون، لە کاتێکدا بەڕاستی لە لایەن خوای پەروەردگاریانەوە ڕێنمونی هیدایەتیان پێ گەیشتبوو (بەڵام شوێنی نەدەکەوتن).

٢ ـ **شوێن کەوتن و دڵ پەیوەست بوون بە شوبهەکان:** کەسانی بیدعەچی کەسانێکن شوێنی شوبهە دەکەون، هەر بۆیە دەکەونە بیدعەوە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ مِنْهُ ءَايَٰتٌ مُّحْكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلْكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٌ ۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنْهُ ٱبْتِغَآءَ ٱلْفِتْنَةِ وَٱبْتِغَآءَ تَأْوِيلِهِۦ ۗ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُ ۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٧﴾﴾ (آل عمران: ٧) .

واتە: خوای پەروەردگار ئەو خوایەیە کە قورئانی پیرۆزی بۆسەر تۆ "پێغەمبەر (ﷺ)" دابەزاندووە، هەندێك لە ئایەتەکانی دامەزراوو ڕوون و ئاشکران، کە بنچینەو بناغەی قورئانی پیرۆزن، وە هەندێك لە ئایەتەکانی ماناو واتای جۆراو جۆر هەڵدەگرن، جا ئەو کەسانەی کە لاری و لادان لە دڵیاندا هەیە حەز لە حەق و ڕاستی ناکەن بەڵکو شوێنی ئەو ئایەتانە دەکەون کە ماناو واتای جۆراو جۆر هەڵدەگرن بۆ ئەوەی فیتنەو ئاشوب و ناکۆکی و دووبەرەکی دروست بکەن، یان بۆ ئەوەی ماناو واتاکەی بە هەڵە لێك بدەنە، لە کاتێکدا لێکدانەوەی مانای ئەو ئایەتانە تەنها خوای پەروەردگار بە تەواوی دەیان زانێت، بۆیە کەسانی خاوەن عیلم و زانیاری زۆر شارەزاو ڕۆ لە زانستدا دەڵێن: ئێمە باوەڕی تەواو و دامەزراومان هەیە بە هەموو ئەو ئایەتانەی کە لە لایەن پەروەردگارمانەوەیەو فەرمایشتی ئەوە، بۆیە جگە لە کەسانی خاوەن بیرو هۆشەکان یادەوەری وەرناگرن و بیر ناکەنەوە لەم قورئانە.

٣ ـ **پشت بەستن تەنها بە عەقڵ:** هەر کەسێك تەنها پشت بە عەقڵی خۆی ببەستێت و واز لە قورئانی پیرۆز و سوننەت بهێنێت ئەوە بێگومان کەسێکی گومڕاو سەرلێشێواو بیدعەچی دەبێت، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٧﴾﴾ (الحشر).

واتە: ئەی موسڵمانان ئەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بۆی هێناون (لە قورئانی پیرۆز و سوننەت) وەریبگرن و هەر فەرمانێکی پێکردن بە گوێی بکەن، وە هەر شتێکی لێ قەدەغە کردن و نەهی لێ کردن یەکسەر لێی دوور بکەونەوە و مەیکەن، چونکە بەڕاستی خوای پەروەردگار زۆر بە توندی تۆڵە دەستێنێت لە کەسانێك کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن.

وە هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾﴾ (الأحزاب: ٣٦) .

واتە: بۆ هیچ پیاوو ئافرەتێکی ئیماندار شیاو نییەو دروست نییە، کاتێك خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) بڕیاری شتێك بدەن، ئەوان سەر پشك بن (یان خۆیان بەسەر پشك بزانن) لە ئەنجامدانی ئەو کارەدا، چونکە هەرکەسێك سەرپێچی فەرمانەکانی خواو پێغەمبەرەکەی (ﷺ) بکات، ئەوە بێگومان کەسێکی گومڕاو سەرلێشێواوە بە ئاشکرا.

٤ ـ **شوێن کەوتنی کوێرانە و دەمارگیری:** زۆربەی بیدعەچیەکان بە هۆی شوێن کەوتنی کوێرانە بۆ باوو باپیران و گەورەکانیان و دەمارگیری نادروستانەو بێ زانیاریانە بۆ پێشەواو مامۆستاکانیان تووشی بیدعە کردن بوونە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۗ ﴿١٧٠﴾﴾ (البقرة: ١٧٠) .

واتە: ئەگەر بەو خەڵكە بوترێت: شوێنی ئەو بەرنامەو مەنهەج و ڕێبازە بكەون كە خوای پەروەردگار دایبەزاندووە، ئەوان دەڵێن: نەخێر ئێمە تەنها شوێنی ئەوە دەكەوین كە باوو باپیرانمان لەسەری بوونە و كردویانە.

بۆیە ئەهلی بیدەع كەسانی دەرچوو لە ڕێگای ڕاستی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) كردەوە خراپ و زیادەكانیان (بیدعەكانیان) بۆ ڕازێنراوەتەوە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنًاۖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُۖ فَلَا تَذۡهَبۡ نَفۡسُكَ عَلَيۡهِمۡ حَسَرَٰتٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِمَا يَصۡنَعُونَ ﴿٨﴾ ﴾ (فاطر: ٨) .

واتە: ئایا ئەو كەسەی كە كردەوە ناشیرین و خراپەكانی (بیدعەكانی) بۆ ڕازێنراوەتەوە و بە چاك و جوانی دەزانێت؟!(وەك ئەو كەسە وایە كە پێوەری خوایی پێیە بۆ چاكەو خراپە)، بەڕاستی خوای پەروەردگار بییەوێت هەركەسێك سەرلێشێواو بكات بە هۆی خراپەكانیەوە ئەوە سەرلێشێواوی دەكات، وە بییەوێت هەركەسێك هیدایەت بدات ئەوە هیدایەتی دەدات و ڕێنمونی دەكات، بۆیە ئەی پێغەمبەر (ﷺ) تۆ خۆت مەفەوتێنە بە خەفەت خواردن لێیان (كاتێك ئیمان ناهێنن و كردەوەی چاكە ناكەن)، چونكە خوای گەورە زۆر زانایەو بە ئاگایە بەو كارانەی كە ئەوان ئەنجامی ئەدەن.

وە هەروەها خوای پەروەردگار حاڵی كەسانی بێباوەڕو بیدعەچی و شوێن كەوتوانی هەواو ئارەزومان بۆ ڕوون دەكاتەوەو دەفەرموێت: ﴿ يَوۡمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمۡ فِي ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَٰلَيۡتَنَآ أَطَعۡنَا ٱللَّهَ وَأَطَعۡنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴿٦٦﴾ وَقَالُواْ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعۡنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ﴿٦٧﴾ ﴾ (الأحزاب: ٦٦-٦٧) .

واتە: لەو ڕۆژەدا (كە ڕۆژی قیامەتە) دەم و چاوو ڕوخساریان ئەم دیوو ئەو دیوی پێدەكرێت لە ناو ئاگری دۆزەخدا (تا چاك سزا بكێشن و بسوتێن) لەو كاتەدا بەدەم ناڵەو هاوارەوە دەڵێن: ئای خۆزگە شوێنی فەرمانەكانی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) بكەوتینایەو شوێنی هیچ ڕچەڕێ و مەنهەج و ڕێبازێك نەكەوتینایە، وە دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان بەڕاستی ئێمە مل كەچ و گوێڕایەڵی گەورەو دەسەڵاتدارو ئاغاكانمان بووین، بۆیە هەر ئەوان ڕێگەو ڕێبازی حەق و ڕاستیان لێشێواندین و سەرگەردانیان كردین (بۆیە گیرۆدەی ئاگرن و لە ناو دۆزەخدا سزای توند و بە ئێش دەدرێن).

٥ ـ دانیشتن و تێكەڵاو بوون لە گەڵ كەسانی خراپ و بیدعەچیدا: یەكێك لەو هۆكارانەی كە موسڵمان بە هۆیەوە تووشی بیدعە دەبێت و بیدعەو خراپەی پێ بڵاو دەبێتەوە بریتیە لە: دانیشتن و تێكەڵاو بوون لە گەڵ كەسانی خراپ و بیدعەچیدا، بۆیە خوای پەروەردگار ئەوەی بۆمان ڕوون كردۆتەوە كە دانیشتن و تێكەڵاو بوون لە گەڵ كەسانی خراپدا پەشیمانی دواڕۆژی لە دوایە، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ وَيَوۡمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيۡهِ يَقُولُ يَٰلَيۡتَنِي ٱتَّخَذۡتُ مَعَ ٱلرَّسُولِ سَبِيلٗا ﴿٢٧﴾ يَٰوَيۡلَتَىٰ لَيۡتَنِي لَمۡ أَتَّخِذۡ فُلَانًا خَلِيلٗا ﴿٢٨﴾ لَّقَدۡ أَضَلَّنِي عَنِ ٱلذِّكۡرِ بَعۡدَ إِذۡ جَآءَنِيۗ وَكَانَ ٱلشَّيۡطَٰنُ لِلۡإِنسَٰنِ خَذُولٗا ﴿٢٩﴾ ﴾ (الفرقان: ٢٧-٢٩) .

واتە: ڕۆژێك دێت (كە ڕۆژی قیامەتە) ستەم كارو بێباوەڕ قەپ دەكات بەهەر دوو دەستی خۆیداو گاز لە هەردوو دەستی خۆی دەگرێت لە پەشیمانیدا، دەڵێت: خۆزگە لە گەڵ پێغەمبەردا (ﷺ) ڕێگەو ڕێبازی ئیمان و ئیسلامەتیم بگرتایەتە بەر. هاوارو ڕۆڕۆ بۆ خۆم خۆزگە لە دونیادا فڵانە كەسم نەكردایەتە هاوەڵ و دۆستی خۆم، چونكە بەڕاستی سەری لێشێواندم و گومڕای كردم. بەڕاستی گومڕاو سەرلێشێواوی كردم لە بەرنامەو ڕێبازی خوا، دوای ئەوەی كە مەنهەج و ڕێبازو بەرنامەی خواو پێغەمبەرم (ﷺ) پێگەیشتبوو، شەیتان هەموو كاتێك هانی مرۆڤ دەدات بۆ بێباوەڕی و خراپەكاری، وە لە دوایشدا پشتی لێ هەڵدەكات.

وە هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَإِذَا رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيۡرِهِۦۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَلَا تَقۡعُدۡ بَعۡدَ ٱلذِّكۡرَىٰ مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾ (الأنعام: ٦٨) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) كاتێك ئەوانەت بینی كە دەم دەخەنە ئایەتەكانی ئێمە و گاڵتە جاڕی پێدەكەن، لەو كاتەدا تۆ پشتیان تێ بكەو كۆڕو دانیشتگاكەیان بەجێ بهێڵە هەتا ئەو كاتەی دەچنە ناو باسێكی ترەوەو (باسی ئایەتەكانی ئێمە ناكەن بە

گاڵته جاڕییەوە) وە ئەگەر شەیتان لەبیری بردیتەوە (کە دوور بکەویتەوە لێیان) پاش بە بیر هاتنەوەت دامەنیشەو کۆڕ مەبەستە لەگەڵ کەسانی بێباوەڕو ستەمکاردا.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ ﴾ (النساء: ١٤٠).

واتە: بەڕاستی خوای پەروەردگار لە قورئانی پیرۆزدا بۆی دابەزاندوون و فەرمانی پێ کردوون: کە هەر کاتێك لە جێیەکدا گوێتان لێ بوو کوفرو بێباوەڕی و گاڵتەجاری بە ئایەتەکانی خوا دەکرا، ئەوە ئەی (موسڵمانان) دامەنیشن لەگەڵ ئەوانەدا هەتا باسەکەیان نەگۆڕن، بۆیە ئەگەر ئێوە دابنیشن و گوێ نەدەن بە فەرمانی خوا، ئەوە بێگومان ئێوەش لەو کاتەدا وەکو ئەوانن، بەڕاستی خوای پەروەردگار هەموو دوو ڕووەکان و بێباوەڕەکان لە ناو دۆزەخدا کۆدەکاتەوەو سزایان دەدات.

وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ((مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السُّوءِ؛ كَحَامِلِ الْمِسْكِ، وَنَافِخِ الْكِيرِ؛ فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً))[٨١].

واتە: نمونەی کۆڕو دانیشتن لە گەڵ کەسی چاکدا، وەهاوڕێیەتی کردن و دانیشتن لە گەڵ کەسی خراپدا، وەکو: هەڵگری بۆنی میسك (بۆن فرۆش) و فوکەر بە کورەدا (ئاسنگەر)وایە، بۆیە هاوڕێیەتی کردنی کەسی یەکەم وەکو بۆن فرۆشێك وایە یان ئەوەتا بۆنی خۆشی لێ دەکڕیت، یان بۆنی خۆشت پێدەبەخشێت، یان بۆنی خۆشی لێ دەبینیت و بۆنی دەکەیت، بەڵام ئاسنگەرەکە یان پریشکی کورەکەی جلەکانت دەسوتێنێت، یان بۆنی ناخۆش دەبینیت و هەڵیدەمژیت.

٦ ـ **بێ دەنگ بوونی زانایان بە رامبەر بیدعەو شاردنەوەی عیلم:** بێ دەنگ بوونی زانایان بە رامبەر کردنی بیدعەو شاردنەوەی ئەو عیلم و زانیارییەی کەلایانە یەکێکە لە هۆکارەکانی سەرهەڵدانی بیدعەو خراپەکاری لە ناو خەڵکیدا، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِن بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ ۙ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ ﴾ (البقرة: ١٥٩-١٦٠).

واتە: بەڕاستی ئەو کەسانەی کە بەرنامەو ڕێنمونیەکانی ئاشکرای ئێمە دەشارنەوە کە ناردوومانە، دوای ئەوەی کە بۆ خەڵکیمان ڕوون کردۆتەوە لە قورئانی پیرۆزدا، ئا ئەوانە خوای پەروەردگار لە ڕەحم و بەزەیی خۆی دووریان دەخاتەوەو بە نەفرەتیان دەکات، وە فریشتەکان و هەموو خەڵکیش بە نەفرەتیان دەکەن، جگە لەوانەی کە تەوبەیان کردووەو ئەو حەقیقەت و ڕاستیانەیان ڕوون کردۆتەوە کە جاران شاردبویانەوە، ئا ئەوانە تەوبەو گەڕانەوەیان لێ وەردەگرم، وە بەڕاستی تەنها من زۆر تەوبە وەردەگرم و وەزۆر بەبەزەیی و بە ڕەحمم.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۙ أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ ﴾ (البقرة: ١٧٤).

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە وەحی(سروش) خوای پەروەردگار دەشارنەوە کە لە کتێبەکاندا دایبەزاندووە (تەورات و ئینجیل و قورئان) بەو شاردنەوەیە نرخێکی کەم بە دەست دێنن (ئایەتەکانی خوای پەروەردگار دەفرۆشن بە نرخێکی زۆر کەمی دونیا لە بەر بەرژەوەندی خۆیان، ئەو کەسانە ئەگەر هەموو دونیاشیان دەست بکەوێت هێشتا هەر کەمە بەرامبەر ئەو کارەیان) ئا ئەوانە تەنها ئاگر دەخۆن و سکیانی لێ پڕ دەکەن، وە لە ڕۆژی قیامەتدا خوای پەروەردگار قسەی بەزەیی و بەڕەحمیان لەگەڵدا ناکات، وە پاکیان ناکاتەوە لەو تاوان و خراپەکارییەی کە کردبویان لە دونیادا (تا سزایان نەدات ئەگەر کەسانێکی بێباوەڕ نەبن، خۆ

---

[٨١] متفق عليه من حديث أبي موسى الأشعري τ : البخاري، كتاب الذبائح والصيد، باب السمك، ٦/٢٨٧، برقم ٥٥٣٤، ومسلم، في كتاب البر والصلة، باب استحباب مجالسة الصالحين، ومجانبة قرناء السوء، ٤/٢٠٢٦، برقم ٢٦٢٨.

ئەگەر بێباوەڕ ببن بەو كارە ئەوە بە هیچ شێوەیەك لەو تاوانە پاك نابنەوەو لە دۆزەخیشدا دەرناچن) وە سزای زۆر توندوو بە ئێشیان بۆ هەیە.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿وَإِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهُۥ لِلنَّاسِ وَلَا تَكۡتُمُونَهُۥ فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمۡ وَٱشۡتَرَوۡاْ بِهِۦ ثَمَنٗا قَلِيلٗاۖ فَبِئۡسَ مَا يَشۡتَرُونَ ١٨٧﴾ (آل عمران: ١٨٧) .

واتە: خوای پەروەردگار پەیمانی لەو كەسانە وەرگرتووە كە كیتابی بۆ دابەزاندوون تا ڕوونی بكەنە بۆ خەڵكی و مەبەستەكانی باس بكەن و نەیشارنەوە، بەڵام گوێیان پێنەداو خستیانە پشتیانەو بە نرخێكی هەرزان فرۆشتیان، ئای چەند كارێكی خراپیان كردووە؟ ئایەتەكانی خوای پەروەردگاریان فرۆشتووە بە ماڵێكی كەمی دونیا.

بۆیە خوای پەروەردگار بە واجب و پێویستی داناوە لەسەر كۆمەڵێك لە موسڵمانان كە بانگەواز بكەن و فەرمان بكەن بە چاكەو ڕێگری بكەن لە خراپە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ١٠٤﴾ (آل عمران: ١٠٤) .

واتە: پێویستە لەسەر ئێوەی موسڵمان كە كۆمەڵێكتان تیابێت بانگەواز بكەن بۆ خێرو چاكە، فەرمان بكەن بە كردنی هەموو خێرو چاكەیەك، وە ڕێگری بكەن لە هەموو تاوان و خراپەیەك، بەڕاستی ئا ئەوانە سەركەوتوو و سەرفرازن.

أبوسعيد الخدري (رضي الله عنه) **لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) فەرمودەیەكمان بۆ دەگێڕێتەوە، كە فەرموویەتی:** ((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَف الْإِيمَان))[٨٢].

واتە: هەر یەكێك لە ئێوە ئەی موسڵمانان خراپەو تاوانكاریەكی بینی با بیگۆڕێت بە هێزو دەسەڵاتی، ئەگەر ئەو موسڵمانە نەی توانی ئەو تاوان و خراپەیە بەدەستەكانی بگۆڕێت ئەوە با بەدەمی بیگۆڕێت (بە ئامۆژگاری، یان بە توڕە بوون)، خۆ ئەگەر نەیتوانی بە زمانیش ئەو تاوان و خراپەیە بگوڕێت ئەوە با بەدڵ بیگۆڕێت (بە دڵ پێی ناخۆش بێت) ئەوەش نیشانەی بوونی لاوازترین ئیمانە لەو كەسەدا.

ئەم فەرموودە پیرۆزە ئەوەمان بۆ ڕوون دەكاتەوە كە بانگەواز كردن بۆ كردنی كاری چاكە و ڕێگری كردن لە تاوان و كاری خراپە پێویستە لە سەر هەموو موسڵمانێك بە پێی تواناو زانیارییەكەی.

عبدالله **كوڕی** مسعود (رضي الله عنه) **دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی:** ((مَا مِنْ نَبِيِّ بَعَثَهُ اللَّه فِي أُمَّته قَبْلِي إِلَّا كَانَ لَهُ مِنْ أُمَّته حَوَارِيُّونَ وَأَصْحَاب يَأْخُذُونَ بِسُنَّتِهِ وَيَقْتَدُونَ بِأَمْرِهِ. ثُمَّ إِنَّهَا تَخْلُف مِنْ بَعْدهمْ خُلُوف يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ، وَيَفْعَلُونَ مَا لَا يُؤْمَرُونَ. فَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِيَدِهِ فَهُوَ مُؤْمِن. وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِلِسَانِهِ فَهُوَ مُؤْمِن. وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِقَلْبِهِ فَهُوَ مُؤْمِن. لَيْسَ وَرَاء ذَلِكَ مِنْ الْإِيمَان حَبَّة خَرْدَل))[٨٣].

واتە: هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نەبووە كە خوای پەروەردگار پێش من ناردبێتی ئیللا كۆمەڵێ هاوەڵ و دۆست و سەرخەری هەبووە، ئەوانە شوێنی سوننەتەكانی دەكەوتن و بە فەرمانی كاریان دەكرد، بەڵام دوای ئەوان كۆمەڵێك هاتن ئەوەی كە دەیڵێن خۆیان نایكەن، وە چەند كارێك دەكەن كە فەرمانیان پێ نەكراوە بیكەن، بۆیە هەركەسێك بەدەستی جیهادیان بكات ئەوە ئیمانداره، وە هەركەسێك بەزمانی جیهادیان بكات ئەوە ئیمانداره، وە هەركەسێك بەدڵی جیهادیان بكات ئەوە ئیمانداره، وە لە دوای ئەم سێ قۆناغەوە بە ئەندازەی دەنكە خەرتەلەیەك ئیمان نییە.

أبوهريرة (رضي الله عنه) **دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی:** ((مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ يَعلمُهُ فَكَتَمَهُ أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ))[٨٤].

---

(٨٢) رواه مسلم، كتاب الإيمان، باب بيان كون النهي عن المنكر من الإيمان وأن الإيمان يزيد وينقص وأن الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر واجبان، ٦٩/١، برقم ٤٩.

(٨٣) رواه مسلم، كتاب الإيمان، باب كون النهي عن المنكر من الإيمان، ٧٠/١، برقم ٥٠.

(٨٤) الترمذي، في كتاب العلم، باب ما جاء في كتمان العلم، ٢٩/٥، برقم ٢٦٤٩، وأبو داود، في العلم، باب كراهية منع العلم، ٣٢١/٣، برقم ٣٦٥٨، وابن ماجه، في المقدمة، باب من سئل عن علم فكتمه، ٩٨/١، برقم ٢٦٦، ومسند أحمد، ٢٦٣/٢، ٣٠٥، وصححه الألباني في صحيح سنن الترمذي، ٣٣٦/٢، وصحيح سنن ابن ماجه، ٤٩/١.

واتـە: هەرکەسێك پرسـیاری دەربـارەی زانسـتێکی شـەرعی لـێ بکرێـت لـە کاتێکـدا دەیزانێـت بـەڵام شـاردێوەو بـۆی ڕوون نەکردەوە، ئەوە لە ڕۆژی قیامەتدا لغاو دەکرێت بە لغاوی ئاگرین.

٧ ـ **خۆ شوبهاندن بە بێباوەڕان و لاسایی کردنەوەیان**: گەورەترین هۆکار بۆ کردن و بـڵاو بوونـەوەی بیدعـە لـە نێـوان موسـڵمانانـدا بریتیە لە خۆ شوبهاندن بە بێباوەڕان و لاسایی کردنەوەیان، ئەوەی بەڵگە بێت لەسەر ئەم خاڵە ئـەو فەرمودەیەیـە کـە أبي واقــد اللیثي (رضي الله عنه) لە پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) دەیگێڕێتەوە، کە دەفەرموێت: ((خَرَجنا مَعَ رَسولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم إلى حُنَين، وَنَحنُ حَديثُو عَهدٍ بِكُفر، وَكانُوا أسلَمُوا يَومَ الفَتحِ، قالَ: فَمَرَرنا بِشَجَرَةٍ فَقُلنا يا رَسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، اجعَل لَنا ذاتَ أنواطٍ كما لَهُم ذاتُ أنواطٍ؟ وَكان لِلكُفّارِ سِدرَةٌ يَعكُفُونَ حَولَها، وَيُعَلِّقونَ بها أسلِحَتَهُم يَدعُونَها ذات أنواطٍ، فَلَمّا قُلنا ذلكَ لِلنَّبيِّ صلى الله عليه وسلم قالَ: اللهُ أكبَرُ، قُلتُم وَالذي نَفسِي بِيَدِهِ كَما قالَت بَنُو إسرائيلَ لِمُوسى: ﴿ٱجْعَل لَّنَآ إِلَـٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾﴾ الأعراف: ١٣٨) لَتَركَبُنَّ سَنَنَ مَن كانَ قَبلَكُم))[٨٥].

(أبو واقد) دەفەرمووێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا (صلى الله عليه وسلم) دەرچووین بۆ غەزای حونەین، لە کاتێکدە کـە ئێمـە نزیـك بـووین لـە بێباوەڕییەوە، چونکە هەندێکمان تازە موسڵمان ببـووین پـێش فـەتحی شـاری مەککـە، ئـەبی واقـد دەفـەرمووێت: تێپـەڕیتین بـە تەنیشت دارێکدا ووتمان: ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) تۆش دارێکمان بۆ دیاری بکە تا شمشێرو تیرو ڕمەکانمانی پـێ هەڵواسـین هـەروەك چۆن هاوەڵ بڕیاردەران دارێکیان داناوە شمـشێرو تـیرو ڕمـەکانیانی پێـوە هەڵدەواسـن باوەڕیـان وایـە پـیرۆزەو سـەریان دەخـات (هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەندێکیان وایان ووت باوەڕیان وابوو ئەگەر ئەو کارە بکەن ئەوە سەر دەکەون)، موشریکەکان دارێکیان هەبوو لە دەوری دەمانەوەو بە دەوریدا دەسوڕانەوە و شمشێرو تـیرو ڕمـەکانیان پێـوە هەڵدەواسـی پێیـان دەوت: (ذات أنواط)، أبي واقد دەفەرمووێت: کاتێك ئەو شتەمان بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ووت، زۆر توڕە بوو و فەرمووی: "الله أكـبر" واتـە: خـوا لـە هەموو کەس و شتێك گەورەترە، سوێند بەو خوایەی کە گیانی منی بە دەستە شتێکتان ووت، هـەر چـۆن (بنـو إسـرائيل) شـوێن کەوتوانی پێغەمبەر موسى (عليـه الـسلام) بـە موسـایان (عليـه الـسلام) ووت: ﴿ٱجْعَل لَّنَآ إِلَـٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾ ئـەی موسى (عليه السلام) پەرستراوێکمان بۆ دابنێ هەرچۆن ئەوان (موشریکان) پەرستراویان هەیـە، موسـى (عليـه الـسلام) فـەرمووی: بەڕاستی ئێوە گەلێکی نەزانن، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: بەڕاستی ئێوە شوێنی مەنهەج و ڕێبازی پـێش خۆتـان دەکـەون (واتـە: شوێنی گاورو جولەکە دەکەون).

ئەم فەرموودەیە بەڵگەیەکی ڕوون و ئاشکرایە لەسەر ئەوەی کە خۆ لێکچواندن و شوێن کەوتنی موشریکان وای لـە گەلەکـەی پێغەمبەر موسى (عليه السلام) کرد تا داوای ئەو کارە خراپەی لێ بکەن، وە هەر ئەوەش بوو وای لە هـاوەڵانی بـەڕێزی پێغەمبـەر (صلى الله عليه وسلم) کرد تا داوای لێ بکەن دارێکیـان بـۆ دابنێـت و ئـەوانیش بـە پـیرۆزو گـەورەی بـزانن جگـە لـە خـوای پـەروەردگار، کـە زۆر بەداخەوە زۆربەی موسڵمانانی ئەمڕۆ بەو شێوەیەن کە شوێنی کافران کەتوون و لاساییان دەکەنەوە لە زۆربەی کارە بیدعەو تـازە داهێنراو شیرکیەکاندا وەکو: جەژنەکانی لە دایك بوون و بیدعـەو تـازە داهێنراوەکـانی مـردوو، وە خـانوو دروسـت کـردن لـە سـەر گۆڕەکـان، موسـڵمانی خۆشەویـست ئـەوەی کـە گومـانی تیـا نییـە شـوێن کـەوتنی ڕێگـاو مەنهـەجی گـاورو جولەکـەو بێبـاوەڕان دەرگایەکە لە دەرگاکانی هەواو ئارەزوو[٨٦].

---

[٨٥] أخرجه بلفظه، أبو عاصم في كتاب السنة، ٣٧/١، برقم ٧٦، وحسن إسناده الألباني في ظلال الجنة في تخريج السنة، المطبوع مع كتاب السنة، ٣٧/١، وأخرجه الترمـذي بنحـوه، في كتاب الفتن، باب ما جاء لتركبن سنن من كان قبلكم، ٤٧٥/٤، برقم ٢١٨٠، وقال: هذا حديث حسن صحيح، وانظر: النهج السديد في تخريج أحاديث تيسير العزيز الحميد، لجاسم بـن فهيد الدوسري، ص٦٤—٦٥.

[٨٦] **بڕوانە**: تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص١٤٧، ورسائل ودراسات في الأهواء والافتراق والبدع وموقف السلف منها، للدكتور ناصر العقل، ١٧٠/٢، وكتاب التوحيد، للدكتور العلامة صالح الفوزان ص٨٧.

ئەوەی زیاتر ئەم باسەمان بۆ ڕوون بکاتەوە ئەو فەرمودەیەیە کە أبوسعید الخدري بۆمان دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ من كان قبلكم: شِبراً بشبرٍ، وذراعاً بذراعٍ، حتى لو دخلوا في جحر ضبٍّ لاتبعتموهم، قلنا: يا رسول الله، اليهود والنصارى؟ قالَ: فَمَن))[٨٧].

واتە: ئێوە ئەی موسڵمانان شوێنی گەلانی پێش خۆتان دەکەون: بست بە بست و باڵ بە باڵ، هەتا ئەوان بچنە ناو کونی بزن مژۆکەوە ئێوەش دەچنە ناویەوەو شوێنیان دەکەون، ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) مەبەستت گاورو جولەکەیە کە ئێمە شوێنیان دەکەوین، فەرموی: بەڵێ ئەی کێی تر هەیە.

زانای پایە بەرز ئیمامی النّووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: السُّنَن: ڕێگایە، مەبەست بە: (الشّبر، والذّراع، وجحر الضّب) : نموونە هێنانەوەیە بەوەی کە موسڵمانان زۆر بە خێرایی شوێنیان دەکەون لەسەر پێچی و تاواندا، نەك لە بێباوەڕیدا، بەڕاستی لەم فەرموودەیەدا موعجیزەیەکی ڕوون و ئاشکرای تێدایە سەبارەت بەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) هەواڵی پێداوە کە بەڕاستی لە ناو موسڵماناندا ڕویداوە.

لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە بست بە بست و باڵ بە باڵ، هەتا ئەوان بچنە ناو کونی بزن مژۆکەوە ئێوەش دەچنە ناویەوەو شوێنیان دەکەون، هێنانەوەی نمونەیەکی بەرچاوە لەسەر ئەوەی کە موسڵمانان هەندێکیان شوێنی گاورو جولەکە دەکەون لە هەموو ئەو کارانەی کە نەهیان لێ کراوە، بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە لەوەی کە خۆمان لێك نەچوێنین بە کەسانی جگە لە موسڵمانان، هەروەك دەفەرموێت: ((بُعِثْت بِالسَّيْفِ بَيْن يَدَيْ السَّاعَة حَتَّى يُعْبَد اللَّه وَحْده لَا شَرِيك لَهُ، وَجُعِلَ رِزْقِي تَحْت ظِلّ رُمْحِي. وَجُعِلَ الذِّلَّة وَالصِّغَار عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي. وَمَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ))[٨٨].

واتە: من نێردراوم وەکو پێغەمبەرێك (ﷺ) لەبەر دەستی قیامەتدا بە شمشێر (جیهاد بکەم لە گەڵ بێباوەڕاندا) هەتا خوای پەروەردگار بەتاك و تەنها بپەرسترێت و بە هیچ شێوەیەك هاوەڵی بۆ بڕیارنەدرێت (واتە: تێبکۆشم لەگەڵ موشریکاندا تا واز لە دارو بەردو بت پەرستی بهێنن و تەنها خوای پەروەردگار بە تاك و تەنها بپەرستن)، وە ڕزقم لە ژێر سێبەری ڕمەکەمدایە (واتە: کاتێ غەزا دەکەم ئەو ماڵەی بێباوەڕان دەکەوێتەژێر دەستم حەڵاڵە بۆم)، وە سەرشۆڕی و بچوکی بۆ ئەو کەسەیە کە بە پێچەوانەی فەرمانەکانی من دەجولێتەوە، وە هەر موسڵمانێك خۆی لێك بچوێنێت بە گەلێك جگە لە موسڵمانان ئەوە وەکو ئەوان وایە و لەوانە.

٨ ـ **پشت بەستن بە فەرمووده لاوازو هەڵبەستراوەکان:** یەکێك لەو هۆکارانەی کەسەر دەکێشێت بۆ کردنی بیدعەو بڵاو بوونەوەی پشت بەستن بە فەرمووده لاوازو هەڵبەستراوەکان، زۆربەی هەرەزۆری کەسانی بیدعەچی پشت دەبەستن بەو فەرموده لاوازو بێهێزو درۆیانەی کەهەڵبەستراون بەدەم پێغەمبەری خواو (ﷺ)، ئەو فەرموودانەی کە زانایانی فەرمودەناس و شارەزا لە بواری گێڕانەوەی فەرمودەدا پشتیان پێ نابەستن، بەڵام ئەهلی بیدعە ئەو فەرمووده ڕاست و دروست و صەحیحانە ڕەت دەکەنەوەو وەری ناگرن ئەگەر پێچەوانەی ئەو بیرو بۆ چوون و بیدعەیە بێت کەلەسەرین، هەر بۆیە بەو هۆیەوە بە هیلاك چوون و خەسارەو مەند بوون، ولا حول ولا قوة إلا بالله.

٩ ـ **زیادەڕەوی کردن لە پلەو پایەی پێغەمبەران** (عليهم الصلاة والسّلام) **و پیاوچاکاندا:** بەڕاستی گەورەترین هۆکارە بۆ دەرکەوتن و پەرەسەندنی بیدعە، بەڕاستی هۆکاری شەریك بڕیاردان بۆ خوای پەروەردگار هەمووی لەم ڕێگایەوە بووە، چونکە خەڵکی لە دوای پێغەمبەر ئادەم (عليه السلام) تا دە سەدە لەسەر بیرو باوەڕێکی پاك و خوا بە تەنها پەرستی بوون، بەڵام دوای ئەو ماوەیە خەڵکی دڵیان پەیوەست کرد بە پیاو چاکانەوە (لە ڕووی هاوار بۆ کردن، باوەڕ بوون بەوەی کە پیاو چاکان دوای

[٨٧] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب قول النبي ﷺ: "لتتبعن سنن من كان قبلكم"، ٨/١٩١، برقم ٧٣٢٠، ومسلم، كتاب العلم، باب اتباع سنن اليهود والنصارى، ٤/٢٠٥٤، برقم ٢٦٦٩.

[٨٨] أحمد في المسند، ٢/٥٠، ٩٢، وصحح إسناده أحمد محمد شاكر في شرحه للمسند برقم ٥١١٤، ٥١١٥، ٥٦٦٧، من حديث ابن عمر (رضي الله عنهما).

مردنیان سودو زیانیان بەدەستە وە دەتوانن شیفای نەخۆش بدەن....)، وە زیادە ڕەویان تیا کردن تا وای لیٚ هات پەرستیانیان جگە لە خوای پەروەردگار .

بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەر نوحی (علیە السلام) نارد تا خەڵکی بانگ بکات بۆ پەرستنی خوای پەروەردگار بە تاك و تەنها و واز هێنان لە پەرستنی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسّلام) و پیاوچاکان و دارو بەردەکان، بۆیە پێغەمبەرانیش (علیهم الصلاة والسّلام) کاتێك خوای پەروەردگار ناردیانی بەهەمان شێوە ئەو بانگەوازەیان کرد[٨٩] ، وە زیادەڕەوی کردن لە پیاوچاکان جاری واهەیە دەبێتە شیرك وەکو: زیاد ڕێز گرتن لە پێشەواو پیاوچاکان و بەرز کردنەوەیان زیاد لە پلەو پایەی خۆیان تا وای لێدێت لە کۆتاییدا دەپەرستڕێن، وە زیادەڕەوی جاری واهەیە لە دیندا دەکرێت: ئەویش بە زیادەڕەوی کردن لەو شەرعەی کە خوای پەروەردگار دایناوە، یان زۆر توند بوون لە جێبەجێکردنی شەرعدا، یان کافر کردنی موسڵمانێك بە ناحەق، زیادەڕەوی لە ڕاستیدا بریتیە لە: دەرچوون وبەزاندنی سنور لە بیروباوەڕو کردەوەکاندا، ئەویش بە دەربڕینی سوپاسێکی زیاد بۆ شتێك ، یان زۆر سەرزەنشت کردنی شتێك بەو پێیەی کە شایستەیەتی[٩٠] ، بۆیە خوای پەروەردگار ئاگاداری کردوینەتەوە کە زیادەڕەوی نەکەین هەتا لە عیبادەت و پەرستنیشدا، هەروەك پەروەردگار بە ئەهلی کیتابی فەرمووە: ﴿يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ ﴾ (النساء: ١٧١) .

واتە: ئەی ئەهلی کیتاب (مەبەست پێیان گاورەکانن) زیادەڕەوی مەکەن لە دینەکەتاندا (ووتەیەك، کردەوەیەك زیاد مەکەن لەدینەکەتاندا کە خوای پەروەردگار فەرمانی پێنەکردوون تا بیکەن).

وە هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە کە زیادەڕەوی نەکەین، هەروەك إبن عباس (رضي الله عنهما) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە کە فەرمویەتی: ((إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ الْغُلُوُّ فِي الدِّينِ))[٩١].

واتە: ئاگادارتان ئەکەمەوەو ئەتان ترسێنم لە زیادەڕەوی کردن و ڕۆچون لە دیندا بە شێوەیەکی ناشەرعی، چونکە قەومانی پێش ئێوە لەناو چوون بە زیادەڕەوی کردن و ڕۆچون لە دیندا بە شێوەیەکی ناشەرعی و نادروست.

لەم فەرمودەیەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە زیادەڕەوی کردن لە دیندا گەورەترین هۆکارە بۆ شەریك بڕیاردان بۆ خوای پەروەردگار و کردنی بیدعەو شوێن کەوتنی هەواو ئارەزوو[٩٢] ، هەر لەبەر ترسناکی زیادەڕەوی کردنە لە دیندا کە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە تا زیاد لە سنور دەرنەچین و زیادەڕەو نەبین لە پیاهەڵدان بە پلەو پایەی هیچ کەسێکدا، هەروەك فەرموویەتی: ((لاَ تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ))[٩٣].

واتە: زیاد بەشان و شەوکەتمدا هەڵمەدەن و لە سنوری بەندایەتیەوە دەرم مەکەن بۆ سنوری خوایەتی و پەرستراوێتی، هەروەك چۆن گاورەکان زیادەڕەویان کرد لە (عیسای کوڕی مریم) (علیە السلام) هەندێکیان ئەوەندە زیادەڕەویان کرد تیایدا

---

[٨٩] بروانە: البداية والنهاية، لابن كثير، ١٠٦/١.

[٩٠] بروانە: إقتضاء الصراط المستقيم، لإبن تيمية، ٢٨٩/١.

[٩١] النسائي، كتاب المناسك، باب التقاط الحصى ٢٦٨/٥، وابن ماجه، كتاب المناسك، باب قدر حصى الرمي ١٠٠٨/٢، وأحمد ٣٤٧/١، وصحح إسناده شيخ الإسلام ابن تيمية في اقتضاء الصراط المستقيم ٢٨٩/١.

[٩٢] بروانە: إقتضاء الصراط المستقيم، لابن تيمية، ٢٨٩/١، والاعتصام للشاطبي، ٣٢٩/١–٣٣١، ورسائل ودراسات في الأهواء والبدع وموقف السلف منها، للدكتور ناصر العقل، ١٧١/١، ١٨٣، والغلو في الدين في حياة المسلمين المعاصرة، للدكتور عبد الرحمن ابن معلا اللويحق، ص٧٧-٨١، والحكمة في الدعوة إلى الله عز وجل، لسعيد بن علي [الكاتب]، ص٣٧٩.

[٩٣] البخاري، كتاب الأنبياء، باب قول الله تعالى: {واذكر في الكتاب مريم...}، ١٧١/٤، برقم ٣٤٤٥.

ووتيان خوايە، هەندێكيان ئەڵێن كوڕى خوايە وە بۆچونى تريشيان هەيە تێيدا، بۆيە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموويەتى: من تەنها بەندەى خوام، بۆيە دەربارەى من بڵێن و باوەڕتان وابێت كە بەندەو پێغەمبەرى خوام (ﷺ).

موسڵمانى خۆشەويست پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بەرامبەر بە خواى پەروەردگار تەنها بەندەو مرۆڤێكە وەكو سەرجەم مرۆڤەكانى تر، بەڵام بەرامبەر بە ئێمە پێغەمبەرێكى (ﷺ) ڕەوانە كراوە لە لايەن خواى پەروەردگارەوە كە باوەڕ پێبوون و شوێنكەوتن و گوێڕايەڵى كردنى و پێش خستنى فەرمانەكانى بەسەر فەرمانى مرۆڤەكاندا پێويست و واجبە و نيشانەى باوەڕدارى و گوێڕايەڵى كردنتە بۆى، وە باوەڕ پێنەبون و شوێن نەكەوتن و گوێڕايەڵى نەكردن و پێش خستنى فەرمانى مرۆڤەكانى تر بەسەريدا نيشانەى بێ باوەڕى و ئيمان لاوازييە، بۆيە خۆشەويستى پێغەمبەر (ﷺ) بەدەم نابێت بەڵكو بە زيندووكردنەوەى سوننەت و ڕێبازەكەيەتى .

باسى پێنجەم: بەشەكانى بيدعە

بيدعە چەند بەشێكى جۆراو جۆرى هەيە، فەرموو تۆو ڕوون كردنەوەى ئەو بەشانە بە شێوەيەكى كورت و پوخت:

بەشى يەكەم: بيدعەى حەقيقى و بنەڕەتى و بيدعەى زياد كراو:

١ ـ **بيدعەى حەقيقى و بنەڕەتى** (البدعة الحقيقية والأصلية) **:** ئەويش بريتيە لەو بيدعەيەى كە نە لە قورئانى پيرۆز و نە لە سوننەتى پێغەمبەرو (ﷺ) نە لە ووتەى يەكدەنگى زانايانداا بەڵگەى لەسەر نييە، نە بە شێوەيەكى گشتى وە نە بە شێوەيەكى تفصيلى، هەر بۆيە ئەم كارە ناو نراوە بيدعە لە بەر ئەوەى شتێكى تازە داهێنراوە لە دينداا بێئەوەى لە پێشدا بوونى هەبوو بێت[٩٤].

نموونە لە سەر ئەم جۆرە بيدعەيە، وەكو: عيبادەت كردن و نزيك بوونەوە لە خواى پەروەردگار بە دوور كەوتنەوە لە خەڵك و (موسڵمانان) چوونە ناو ئەشكەتوو شاخەكان و وازهێنان لە هەموو خۆشيەكانى دونيا بە گومانى ئەوەى ئەم كارانە نزيك بوونەوەيە لە خواى پەروەردگار، ئەوانەى ئەم كارانە دەكەن پەرستن و عيبادەتێكيان داهێناوە لە لايەن خۆيانەوە، وە خۆيان پێوە پەيوەست كردووە بێئەوەى خواى پەروەردگار فەرمانى پێكردبێتن[٩٥] ، وە هەروەها نمونەيەكى تر لە سەر ئەم جۆرە بيدعەيە، وەكو: حەرام كردنى ئەو شتانەى كە خواى پەروەردگار حەڵاڵى كردووە گوايە وازيان لێبهێنرێت عيبادەت و پەرستنە بۆ خواى پەروەردگار[٩٦] ، وە جگە لەم نمونانەش، بۆ زياتر شارزابوون بڕوانە[٩٧].

٢ ـ **بيدعەى زياد كراو** (البدعة الإضافية) **:** ئەم بيدعەو زيادەكراوە دوو ڕوو يان دوو بەشى هەيە:

يەكەم: كردنى ئەم بيدعەيە بەڵگەى لەسەرە بۆيە لەم ڕووەوە نابێتە بيدعە.

دووەم: كردنى ئەم بيدعەيە هيچ پەيوەندى نييە بە بەڵگەكەوە (بەڵكو وەكو بيدعەى حەقيقى و بنەڕەتى) وايە، واتە: لە ڕوويەكەوە سوننەتە لەبەر ئەوەى بەڵگەى لەسەرە، بەڵام لە ڕوويەكى ترەوە دەبێتە بيدعە لەبەر ئەوەى وەستاوە لە سەر شوبهە نەك بەڵگە، وە جياوازى نێوانيان لە ڕووى واتاوە ئەوەيە: يەكەم لە بنەڕەتدا بەڵگەى لەسەرە، بەڵام لە ڕووى چۆنيەتى و حاڵەتەكانيەوە بەڵگەى لەسەر نييە (لە كاتێكدا پێويستى بەبەڵگە هەيە بۆ ئەوەى بكرێت) ئەم بيدعەيە زياتر لە عيبادەت و پەرستەكاندا ڕوو دەدات نەك لە عادات و داب و نەريتەكاندا[٩٨].

---

[٩٤] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ٣٦٧/١.

[٩٥] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي ٣٧٠/١، وتفسير القرآن العظيم، لابن كثير، ٣١٦/٤، وتيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، للسعدي، ص ٧٨٢.

[٩٦] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ٤١٧/١.

[٩٧] **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ٣٧٠/١-٤٤٥.

[٩٨] **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ٣٧٠/١-٤٤٥.

نموونه لەسەر ئەم جۆره بیدعەیە: زیکرەکانی دوای نوێژە فەرزەکان، یان کردنی زیکر لەهەر کاتێکدا بە شێوەی کۆڕو کۆبونەوە، یان ئیمام بە دەنگی بەرز دوعا بکات و نوێژ خوێنانیش بڵێن: آمین، زیکر و یادکرنی خوای پەروەردگار کارێکی سوننەت و زۆر خێره، بەڵام کردنی بەو شێوەیە خێر نییە، بەڵکو بیدعەیەو پێچەوانەی سوننەتی پێغەمبەره (ﷺ)[٩٩] ، وە لەو بیدعانە تایبەت کردنی پانزەی مانگی شعبان بە گرتنی ڕۆژوو، وە تایبەت کردنی شەوەکەی بە شەو نوێژ کردن، وە کردنی نوێژی (الرّغائِب) لە جومعەی یەکەمی مانگی رەجەبدا، ئەم کارانە بیدعەیەکی خراپن، وە بیدعەیەکی زیادکراون، لە بەر ئەوەی نوێژ کردن و ڕۆژوو گرتن بنەڕەت تیایاندا شەرعییەو کارێکی زۆر زۆر چاك و خێره، بەڵام ئەنجامدان و تایبەت کردنی بە کاتێکی دیاری کراو، یان تایبەت کردنی بە شوێنێکی دیاری کراو، یان تایبەت کردنی بە شێوەیەکی دیاری کراو دەبێتە بیدعە، چونکە نەبەڵگەی قورئانی پیرۆزو نە سوننەتی پێغەمبەری (ﷺ) لەسەر نییە، بۆیە ئەم کارانە لە بنەڕەت و خودی خۆیاندا کارێکی شەرعی و خێرن، بەڵام بیدعەن بەو پێیەی کە بەو شێوەیە دەکرێت[١٠٠].

بەشی دووەم: بیدعە لە ڕووی کردن و واز لێ هێنانەوە

١ ـ **بیدعە لە ڕووی کردنەوە:** دەچێتە ژێر پێناسەی بیدعەوە کە بریتیە لە: (البدعة: طَرِيقَةٌ في الدِّينِ مُخترَعَة،تُـضاهِي الـشَّرعِيَّة، يُقصَدُ بِالسُّلوكِ عَلَيها المُبالَغَةُ في التَّعَبُّدِ للهِ سُبحانَه)[١٠١].

واتە : بیدعە: ئەو ڕێگا تازە داهێنراوەیە کە ئەگەر ببینیت و سەیری بکەیت لە کارێکی دروست و شەرعی دەچێت (کە لە بنەڕەتیشدا وانییە) مەبەست بە کردن و ئەنجامدانی ئەو کارە زیاد عیبادەت کردنە بۆ خوای پەروەردگار.

نمونە لەسەر ئەم جۆره: زیادکرنی ووتەیەك یان کارێك کە خۆی لە شەرعی خوای پەروەردگاردا نەبێت، وەکو: کەسێك ڕکاتێك زیاد بکات لە نوێژدا، یان شتێك بێنێتە ناو دینەوە کە خۆی ئەو شتەی تێدا نەبێت، یان عیبادەتێك بکات بە پێچەوانەی سوننەت و هەڵس و کەوت و ڕەوشتی پێغەمبەر (ﷺ) بێت، یان کاتێك تایبەت بکات بە عیبادەتێکی شەرعی لە کاتێکدا خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) تایبەتیان نەکردووە، وەك تایبەت کردنی پانزەی مانگی شعبان بە گرتنی ڕۆژوو وە تایبەت کردنی شەوەکەی بە شەو نوێژ کردن.

٢ ـ **بیدعەی نەکردن و واز لێ هێنان** (البدعة التركية) : ئەم جۆرەش دەچێتە ژێر گشتی پێناسەی بیدعە لەو ڕووەوەی کە (طريقة في الدّين مخترعة) ڕێگایەکی تازەی داهێنراوە لە دیندا، جاری واهەیە واز هێنان و نەکردنی کارێك دەبێتە بیدعە جا ئەو کارەی کە وازی لێ هێنراوە حەرام بێت یان نا، بۆ نمونە: جاری واهەیە کارێك حەڵاڵەو دروستە بکرێت لە شەرعدا، بەڵام کەسێك لەسەر خۆی حەرامی دەکات، یان بە مەبەستێك وازی لێدێنێت، ئەو واز لێ هێنانە یان ئەوەتا لە شەرعدا بایەخی پێدراوە، یان نا، ئەگەر ئەو کارە لە شەرعدا بایەخ پێدراو بوو ئەوە واز لێ هێنانی هیچی تێدا نییە، لە بەر ئەوەی واز هێنان لە کارێك کە دروستە نەکرێت یان داوا کراوە کە نەکرێت، ئەوە نەکردن و واز لێ هێنانی هیچی تێدا نییە، وەکو کەسێك خواردنی کەسێك ناخوات لە بەر ئەوەی زیانی هەیە بۆ لاشەی یان عەقڵی یان دینەکەی، یان هەر شتێکی تر، بۆیە لێرەدا هیچ ڕێگرێك نییە لە واز هێنان لەو شتە حەڵاڵانە، ئەم واز هێنانە دەگەڕێتەوە بۆ خۆ پاراستن لەو شتانەی کە زیانیان تێدایە.

بنچینەی ئەم کارە دەگەڕێتەوە بۆ فەرموودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ))[١٠٢].

---

[٩٩] **بروانە:** الاعتصام للشاطبي ٤٥٢/١، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص ٩٦.

[١٠٠] **بروانە:** أصول في البدع والسنن، للشيخ العدوي، ص٣٠، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للسحيمي، ص٩٦.

[١٠١] **بروانە:** الاعتصام للشاطبي، ٥٠/١-٥٦.

واتە: ئەی کۆمەڵی گەنجان هەر یەکێك لە ئێوە توانای هەیە ژن بێنێت (توانای لاشەیی وماڵی) با ژن بێنێت، چونکە ژن هێنان پاراستنی چاو و داوێنی تێدایە، وە هەر کەسێك توانای نییە ژن بێنێت با بە ڕۆژوو بێت چونکە ڕۆژوو گرتن قەڵغان و پارێزەرە بۆی لە تاوان.

وە دروستە کەسێك واز لە هەندێ شت بهێنێت کە لە شەرعدا هیچی تیانییە لە ترسی ئەوەی نەکەوێتە کارێکەوە کە شتی تیایە، ئەمە وەکو واز هێنانە لەو کارانەی کە شوبهەیان تیایە لە ترسی کەوتنە ناو حەرامەوە، وە پاك ڕاگرتن و دوور بوونی دین و نەفسیان لە شوبهەکان.

بەڵام ئەگەر کەسێك واز لەو شتانە بێنێت کە لە دیندا حەڵاڵن، ئەگەر نەکردن و واز لێ هێنانەکەی وەکو پیشاندانی دینداری بێت، ئەوە دروست نییەو دەبێتە بیدعە، جا ئەو شتەی کە نایکات حەڵاڵ بێت یان فەرمان پێ کراو بێت، وە یان ئەو شتە لە پەرستن یان کڕین و فرۆشتن یان داب و نەریتەکاندا بێت، جا ئەو نەکردنە بە ووتە یان بە کردەوە یان بە بیروباوەڕ بێت، ئەو کەسەی کە ئەم شتانە ناکات ئەگەر باوەڕی وابێت بە واز هێنان و نەکردنی ئەو کارانە لە خوای پەروەردگار نزیك دەبێتەوە ئەوە کەسێکی بیدعەچییە بە واز هێنانی لەو کارانە.

بەڵگەشمان لەسەر ئەوەی کە واز هێنان و نەکردنی ئەو شتانە وەکو دین دەبێتە بیدعە، بەسەرهاتی ئەو سێ کەسەیە کە هاتن بۆ یەکێك لە ماڵەکانی پێغەمبەرو (ﷺ) پرسیاریان لە یەکێك لە خێزانەکانی کرد سەبارەت بە عیبادەتی پێغەمبەر (ﷺ) ((فَلَمَّا أُخْبِرُوا بِهَا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا، فَقَالُوا: أَيْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ، وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ؟ فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَمَّا أَنَا فَأُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا، وَقَالَ الآخَرُ: أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ فَلا أُفْطِرُ، وَقَالَ الآخَرُ: أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ وَلا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا، أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ، لَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ، وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ، وَأَتَزَوَّجُ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي))[١٠٣].

واتە: کاتێك هەواڵیان پێدرا دەربارەی عیبادەتی پێغەمبەر (ﷺ) بە کەمیان زانی، ئەوەبوو وتیان: ئێمە لە کوێ و پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە کوێ؟ خوای پەروەردگار لە هەموو تاوانەکانی سەرەتاو کۆتای پێغەمبەر (ﷺ) خۆش بووە، بۆیە یەکێکیان ووتی: من بەردەوام شەوانە شەونوێژ دەکەم و هەرگیز ناخەوم، دووەمیان ووتی: من ساڵ دوانزەی مانگ بە ڕۆژوو دەبم هەرگیز ڕۆژێکی نابێت بە ڕۆژوو نەبم، سێیەمیان ووتی: من دوور دەکەومەوە لە ژن و هەرگیز ژن ناهێنم، کاتێك پێغەمبەر (ﷺ) هاتەوەو خێزانەکانی ئەو کارەیان بۆ باس کرد چووە سەر مینبەرو فەرموی: ئێوەن ئەو کەسانەی کە ئاوها و ئاوهاتان ووتبوو؟ ئاگادار بن و باش بزانن سوێند بە خوای پەروەردگار من لە هەموتان زیاتر لە خوای پەروەردگار دەترسم لە هەموشتان زیاتر عیبادەتی بۆ دەکەم و خۆم لە سزای دەپارێزم، بەڵام من بە ڕۆژوو دەبم وە ڕۆژی واش هەیە بە ڕۆژوو نابم (ڕۆژووی سوننەت نەك فەرز)، وە شەوان شەونوێژ دەکەم و دەش خەوم، وە ژنیش دێنم، بۆیە ئاگاداربن ئەی موسڵمانان هەر کەسێك واز لە سوننەتی من بێنێت و حەزی لێ نەکات ئەوە لە من نییە (لەو کارەدا).

مەبەست بە (سُنَّتِي) ڕێگەو ڕێبازی من، جگە لە فەرزەکان، وە (مَن رَغِبَ عَن سُنَّتِي) مەبەست پێی: پشت هەڵکردنە لە سوننەتی من و ڕووکردنە شتی تر، بۆیە مەبەست بە فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەوەیە: هەر کەسێك واز لە مەنهەج و ڕێبازی من بهێنێت و جگە لە مەنهەج و ڕێبازی من بگرێتەبەر ئەوە لە من نییە (لە ڕێگەو ڕێبازی من لایداوە)[١٠٤].

---

[١٠٢] متفق عليه من حديث عبد الله بن مسعود τ: البخاري، كتاب الصوم، باب الصوم لمن خاف على نفسه العزبة، ٢/٢٨٠، برقم ١٩٠٥، ومسلم، كتاب النكاح، باب استحباب النكاح لمن تاقت نفسه إليه ووجد مؤنته، ٢/١٠١٨، برقم ١٤٠٠.

[١٠٣] متفق عليه من حديث أنس بن مالك τ : البخاري، كتاب النكاح، باب الترغيب في النكاح، ٦/١٤٢، برقم ٥٠٦٣، ومسلم، كتاب النكاح، باب استحباب النكاح لمن تاقت نفسه إليه، ٢/١٠٢٠، برقم ١٤٠١.

[١٠٤] **بروانە:** فتح الباري، لابن حجر، ٩/١٠٥.

موسڵمانی خۆشەویست و سوننەت لە دڵا شیرین ئەوەی کەباسکرا ئەوەمان بۆ ڕوون بووەوە، بیدعە دوو بەشە: بیدعەیەك لە ڕووی زیاد کردنەوە، بیدعەیەك لە ڕووی واز لێ هێنان و نەکردنەوە، هەروەك بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە سوننەتیش دوو بەشە: سوننەت لە ڕووی کردنی کارێکەوە، سوننەتێك لە ڕووی واز لێ هێنان و نەکردنەوە، سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) هەرچۆن بە کردنی کارێکی سوننەت دەبێت، بەهەمان شێوە نەکردن و وازلێ هێنانی هەندێ کار خۆی لە خۆیدا سوننەتە، بۆیە خوای پەروەردگار چۆن بە پێویستی داناوە لەسەرمان کە شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) بکەوین لەو کارانەی کە نزیکمان دەکاتەوە لە خوای پەروەردگار "ئەگەر لەو کارانە نەبێت کە تەنها تایبەتە بە پێغەمبەر (ﷺ)" بە هەمان شێوە خوای پەروەردگار فەرمانی پێ کردووین و لەسەری پێویست کردووین کە شوێنی بکەوین، ئەویش بە واز هێنان و نەکردنی هەندێ کار، بۆیە واز هێنان و نەکردنی هەندێ کار خۆی لە خۆیدا دەبێتە سوننەت، وە کردنی هەندێ کار دەبێتە سوننەت، بۆیە موسڵمانی خۆشەویست باش بزانەو ئاگاداربە چۆن ئێمە ناتوانین لە خوای پەروەردگار نزیك ببینەوە بە واز هێنان و نەکردنی ئەو کارە چاکانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) کردویانێتی، بەهەمان شێوە ناتوانین لە خوای پەروەردگار نزیك ببینەوە بە کردنی ئەو کارانەی کە پێغەمبەر (ρ) نەیانی کردووە (کردنی بیدعە)، بۆیە ئەو موسڵمانەی کە شتێك دەکات و پێغەمبەر (ﷺ) نەی کردووە، وەکو ئەو موسڵمانە وایە کە واز لەو شتانە دینێت کە پێغەمبەر (ρ) کردوویانێتی، یەکسانن بێ هیچ جیاوازییەك[١٠٥].

بەشی سێیەم: بیدعەی ووتەیی بیروباوەڕی، وە بیدعەی کرداری

١ ـ **بیدعەی ووتەیی بیروباوەڕی:** وەکو ووتەو بیروباوەڕی جهمية و معتزلة و رافضة و سەرجەم گروپە گومڕاو سەرلێشێواوەکان، وە بیدعەی گروپە تازە دەرکەوتووەکانی وەك (القاديانية، والبهائية)، وە سەرجەم گروپە بیروباوەڕ خراپەکانی وەکو: (إسماعيلية، والنصيرية، والدروز، والرافضة) وە جگە لەوانیش.

٢ ـ **بیدعەی کرداری، ئەویش چەند جۆرێکە:**

١ ـ **بیدعە کردن لە بنەڕەتی پەرستندا،** وەکو داهێنانی پەرستنێك کە هیچ بنەڕەتێکی نییەلە شەرعدا، وەکو داهێنانی نوێژێك کە شەرعی نییە، یان ڕۆژوو گرتنێك کە هیچ بنەڕەتێکی نییەلە شەرعدا، وە داهێنانی بۆنە و جەژنێك کە لە ئیسلامدا نەبێت، وە کردنی یادی لە دایك بوون کە لە بنەڕەتدا شەرعی نییە بەڵکو داب و نەریتی گاورەکانە.

٢ ـ **زیادە کردن لە عیبادەتێکی شەرعیدا،** وەکو زیاد کردنی ڕکاتێك لە نوێژی نیوەڕۆ یان عەسردا.

٣ ـ **بیدعەو زیادکردن لە شێوازی ئەنجامدانی عیبادەتێکی شەرعیدا،** وەکو کردنی عیبادەتێك بەشێوازێکی ناشەرعی، یان وەکو کردنی زیکرەکانی دوای نوێژە فەرزەکان بەدەنگی بەرزو بە جەماعەت، یان قورس کردنی عیبادەت لەسەر خۆت بەڕادەیەك کە لە سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) دەربچێت.

٤ ـ **تایبەت کردنی کاتێك بە کردنی عیبادەتێك کە شەرع دیاری نەکردووە دەبێتە بیدعە،** وەکو تایبەت کردنی نیوەی مانگی شَعبان بە گرتنی ڕۆژوو، یان تایبەت کردنی شەوەکەی بە کردنی شەو نوێژ، هەر چەندە ڕۆژوو گرتن و شەو نوێژ کردن دوو عیبادەتی زۆر خێرن، بەڵام تایبەت کردنیان بە کاتێك کە شەرع دیاری نەکردووە دەبێتە بیدعە و پێویستی بەبەڵگە هەیە[١٠٦].

---

[١٠٥] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ١/٥٧-٦٠، و ٤٧٩، ٤٨٥، ٤٩٨، والأمر بالإتباع والنهي عن الإبتداع= لجلال الدين السيوطي، ص٢٠٥، وأصول في البدع، للشيخ محمد أحمد العدوي، ص٧٠، وحقيقة البدعة وأحكامها، لسعيد بن ناصر الغامدي، ٢/٣٧-٥٨، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي ص٩٧، وعلم أصول البدع للشيخ علي بن حسن الأثري، ص١٠٧، وتحذير المسلمين عن الإبتداع والبدع في الدين، للشيخ أحمد بن حجر آل بوطامي، ص٨٣.

[١٠٦] **بڕوانە:** مجموع فتاوى شيخ الإسلام ابن تيمية، ١٨/٣٤٦، ٣٥-٤١٤، وكتاب التوحيد للعلامة الدكتور صالح الفوزان، ص ٨١-٨٢، ومجلة الدعوة، العدد ١١٣٩، ٩ رمضان، ١٤٠٨، مقال الدكتور صالح الفوزان في أنواع البدع، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص ١٠٠.

باسی شەشەم: حوكمی بیدعە لە دیندا

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی كە گومانی تێدا نییە ئەوەیە كە هەموو بیدعە و تازە داهێنراوێك لە دیندا حەرامەو سەرلێشێواوییە، لەبەر فەرمودەكەی پێغەمبەر (ﷺ) كە فەرموویەتی: ((وإيّاكم ومُحدَثاتِ الأمورِ، فإنَّ كلَّ مُحدثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ))[١٠٧].

واتە: ئاگادارتان دەكەمەوە لە كارە تازە داهێنراوەكان (لە دیندا)، بێگومان هەموو تازە داهێنراوێك بیدعەیە، وەهەموو بیدعەو تازەو داهێنراوێك لە دیندا گومڕایی و سەرلێشێواوییە.

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هذا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ))[١٠٨].

واتە: هەركەسێك كارێك دابهێنێت و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە زیادكردنی ئەو كارە ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت. وە لە گێڕانەوەیەكی تردا كە ئیمامی مسلم گێڕاویێتیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ))[١٠٩].

واتە: هەركەسێك كارێك بكات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ كردنی، ئەوە ئەو كارە كارێكە وەرناگیرێت بەڵكو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەكەیدا.

موسڵمانی خۆشەویست ئەم دوو فەرمودە پیرۆزەی پێغەمبەر (ﷺ) بەڵگەن لەسەر ئەوەی كە شتێكی تازە داهێنراو لەم دینەدا دەبێتە بیدعە، وە هەموو بیدعەو كارێكی تازە داهێنراو حەرامەو سەرلیشیواوییە و وەرنەگیراوە، بۆیە هەموو كارێك كە پێی بووترێت بیدعە لە عیبادەتەكاندا حەرامە، بەڵام حەرامیش پلەی هەیە لە ڕووی تاوانەوە، **ئەویش بە پێی ئەو بیدعەیەی كە دەكرێت:**

* بیدعەی واهەیە كوفرە، وەكو: سوڕانەوە بەدەوری گۆڕەكاندا بە مەبەستی نزیك بوونەوە لێیان، یان سەربڕین و نەزر كردن بۆیان، یان پاڕانەوە لە مردووەكان و داوای كۆمەك و یارمەتی كردن لێیان، یان وەكو: بیدعەی جهمية و معتزلة و رافضة)كان.

* بیدعەی واهەیە هۆكارەو سەر دەكێشێت بۆ كوفر، وەكو: دروست كردنی خانوو بەسەر گۆڕەكانەوە، وە نوێژ كردن و پاڕانەوە لەسەریان.

* بیدعەی واهەیە لە جۆری تاوانەكانە، وەكو: بیدعەی ژن نەهێنان و مانەوە بە گەنجی، یان ڕۆژوو گرتن و وەستان لەبەر خۆر گوایە تا ماندوو بیت خێری زیاترە، یان خۆ خەساندن بە مەبەستی نەمانی شەهوەت، وە جگە لە مانەش[١١٠].

ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) باسی ئەوەی كردووە كە تاوانی ئەو كەسانەی بیدعە دەكەن لە یەك ئاستدا نین، بەڵكو بە چەند پلەیەكی جیاوازە، جیاوازی ئەو تاوانەش لە چەند ڕوویەكەوەیە، بەم شێوەیەی لای خوارەوە:

١ ـ لەو ڕووەوەی كە بیدعەچییەكە بانگەشەی ئیجتیهاد دەكات یان كەسێكی شوێن كەوتووە.

٢ ـ لەو ڕووەوەی كە بیدعەكە لە شتە پێویستیەكاندا دەكرێت وەكو: دین،،نەفس ،عەقڵ ،ماڵ، وە جگە لەمانەش.

٣ ـ لەو ڕووەوەی كە بیدعەچییەكە ئایا بە شاراوەیی دەیكات یان بە ئاشكرا دەیكات؟

٤ ـ لەو ڕووەوەی كە بیدعەچییەكە دەعوەی بۆ دەكات و خەڵكی بۆ لا بانگ دەكات، یان نا؟

٥ ـ لەو ڕووەوەی ئایا بیدعەچییەكە دەرچووە لە ئەهلی سوننە یان نا؟

٦ ـ لەو ڕووەوەی بیدعەكە حەقیقیە یان زیاد كراوە.

---

[١٠٧] أبو داود، ٤/٢٠١، برقم ٤٦٠٧، والترمذي، ٥/٤٤، برقم ٢٦٧٦، وصححه العلاّمة الألباني في "صحيح الجامع الصغير" ٢٥٤٩.

[١٠٨] رواه البخاري ٣/٢٢٢، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣/٣٤٤، برقم ١٧١٨.

[١٠٩] متفق عليه: البخاري، ٣/٢٢٢، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣/١٣٤٣، برقم ١٧١٨.

[١١٠] **بڕوانە:** كتاب التوحيد للعلامة الدكتور صالح بن فوزان الفوزان، ص ٨٢.

٧ ـ لەو ڕووەوەی ئایا بیدعەکە ڕوون و ئاشکرایە یان ئاڵۆزە؟

٨ ـ لەو ڕووەوەی ئایا کردنی ئەو بیدعەیە کوفرە یان نا؟

٩ ـ لەو ڕووەوەی ئایا بیدعەچییەکە سورە لەسەر کردنی ئەو بیدعەیە بە بەردەوامی، یان بەردەوام نییە بەڵکو لە بەر هۆیەك دەیکات و دوایی وازی لێدێنێت؟

ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ئەوەی ڕوون کردۆتەوە کە بیدعە لە یەك ئاستدا نین لە ڕووی تاوانەوە بەڵکو جیاوازەو بەپێی بیدعەکە حوکم دەدرێت بەسەریدا[111]، وە ئەوەشی ڕوون کردۆتەوە کە بیدعە چەند پلەیەکی هەیە، هەیانە حەرامەو هەیانە مکروە[112]، بەڵام وەسف کردنی بیدعە بە سەرلێشێواوی هەموو جۆرەکانی دەگرێتەوە[113].

بۆیە بیدعە بە پێی جیاوازی تاوانیان دابەش دەبێت بۆ سێ بەش:

١ ـ بیدعەی واهەیە کوفری ڕوون و ئاشکرایە[114].

٢ ـ بیدعەی واهەیە لە ڕیزی تاوانە گەورەکانە[115].

٣ ـ بیدعەی واهەیە تاوانێکە لە تاوانە بچوکەکان[116]، وە بیدعەی بچوك چەند مەرجێکی هەیە بۆ ئەوەی لە جۆری تاوانە بچوکەکان بێت، **کە ئەمانەن:**

١ ـ نابێت بەردەوام بێت لەسەرکردنی، ئەگەر بەردەوام بێت لەسەر کردنی ئەوە دەبێتە تاوانی گەورە.

٢ ـ دەعوەو بانگەوازی بۆ نەکات، ئەگەر دەعوەی بۆ بکات دەبێتە بیدعەو تاوانی گەورە، چونکە خەڵکی دەیکەن و زۆر کاری پێ دەکرێت.

٣ ـ لەناو کۆمەڵ و قەڵەباغی موسڵماناندا نەیکات، وە لەو شوێنانەدا نەیکات کە سوننەتی تێدا دەکرێت.

٤ ـ ئەو بیدعەیە بە بچوك و بێڕێز سەیر نەکات، چونکە ئەوە سوکایەتی کردنە پێی، وە سوکایەتی کردن بە تاوان گەورەترە لە تاوان[117].

ناوی سەرلێشێواوی بەسەر هەرسێ بەشەکەدا دادەبڕێت، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) هەموو جۆرە بیدعەیەکی بەسەر لێشێواوی ناو بردووە، ئەویش بیدعەی پێ لە دین دەرچوون و بیدعەی پێ تاوان بار بوون دەگرێتەوە جا تاوانەکە گەورە بێت یان بچوك[118].

هەندێك لە زاناکان بیدعە دابەش دەکەن بەسەر پێنج حوکمە شەرعیەکەدا، بۆیە دەڵێن: بیدعە هەیە کردنی واجبە، بیدعە هەیە کردنی حەرامە،بیدعەی واهەیە کردنی سوننەتە، هەیانە کردنی مَكروهَ، هەیانە مُباحَ.

ئەم دابەش کردنە پێچەوانەی فەرموودەکەی پێغەمبەرە (ﷺ) کە دەفەرمووێت: ((فإنَّ كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة))[119].

---

[111] بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ١/٢١٦ – ٢٢٤، و٢/٥١٥ – ٥٥٩.

[112] ئەم دابەش کردنە، دابەش کردنێکی هەڵەیە، چونکە هیچ بیدعەیەکی (مَكرُوه) نییە لە شەرعدا بەو مانایەی کە ئەگەر نەیکەیت خێرت بگات و ئەگەر بیکەیت تاوانت ناگات، بەڵکو بیدعە هەمووی گومڕاییە (وكل بدعة ضلالة).

[113] بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ٢/٥٣٠.

[114] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٢/٥١٦.

[115] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٢/٥١٧ و ٢/٥٤٣ – ٥٥٠.

[116] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ٢/٥١٧ و ٢/٥٣٩، ٥٤٣ – ٥٥٠.

[117] بۆ زیاتر شارەزا بوون لە شەرحی ئەم مەرجانە، بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ٢/٥٥١ – ٥٥٩.

[118] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ٢/٥١٦.

[119] رواه أبو داوود، ٤/٢٠١، برقم ٤٦٠٧، والترمذي، ٥/٤٤، برقم ٢٦٧٦.

وە ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) پاش ئەوەی باسی ئەم دابەش كردنە و خاوەنەكانیان دەكات و بەر پەرچیان دەداتەوە، دەفەرمووێت:

(وەڵام بۆ ئەم بوچوونە ئەوەیە: ئەم دابەش كردنە كارێكی داهێنراوە و هیچ بەڵگەیەكی شەرعی لەسەر نییە، بەڵكو هەر خۆی لە خۆیدا ڕەتكراوەیە، لەبەر ئەوەی بیدعە لە بنەڕەتدا بەڵگەی لەسەر نییە: نەلە دەقەكانی قورئانی پیرۆز و نەلە سوننەت و نەلە بنەماكانیان، چونكە ئەگەر بەڵگە لەسەر واجبێتی یان سوننەتێتی یان حەڵاڵێتی كارێك هەبێت ئەوە نابێتە بیدعە، بەڵكو كردنی ئەو كارە ئەچێتە ئەو ژێر كارانەی كە فەرمانی پێ كراوە یان تیایدا سەر پشكی بۆ كردنی، بۆیە كۆ كردنەوەی ئەو كارانە بڵێی بیدعەیە لە كاتێكدا بەڵگە لەسەر واجبێتی یان سوننەتەتێتی یان حەڵاڵێتی هەبێت كۆ كردنەوەی دوو شتی زۆر دژ بەیەكن)[١٢٠].

باسی حەوتەم: جۆرەكانی ئەو بیدعانەی كەلەسەر گۆڕەكان دەكرێن:

جۆری یەكەم: كەسانێك سەردانی گۆڕەكان دەكەن بۆداوا كردنی پێویستیەكانیان لە مردووەكان، ئەو كارە هاوشێوەی كاری بت پەرستەكانە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرمووێت: ﴿ قُلِ ٱدْعُواْ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِۦ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ ٱلضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ ﴾ (الإسراء: ٥٦-٥٧) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بەو موشریكانە بڵێ: كە جگە لە خوای پەروەردگار ئەپەرستن و گومانتان وایە جگە لە خوای پەروەردگار وەڵامتان ئەداتەوە بێ گومان بن كە بەهیچ شێوەیەك ئەو پەرستراوانە ناتوانن ناخۆشی و ناڕەحەتیتان لە سەر لابەرن و بیدەن بە سەر كەسانێكی تردا، دەی كەواتە تەنها خوای پەروەردگار توانای بەسەر هەموو كارێكدا هەیە .

﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ ﴾ (الإسراء: ٥٧)

واتە: ئەی هاوەڵ بڕیاردەران ئەوانەی كە ئێوە جگە لەخوای پەروەردگار لێیان دەپاڕێنەوە و ئەیان پەرستن، ئەوان خۆیان باوەڕیان هێناوەو خۆیان بە بەندەو بێ دەسەڵات دەزانن بەرامبەر بە خوای پەروەردگار، وە ئەیانەوێت لە خوای پەروەردگار نزیك ببنەوە بە باوەڕهێنان و كردنی كردەوەی چاكە، وە ئومێدیان بەڕەحم و بەزەیی خوای پەروەردگار هەیە و لە سزاشی ئەترسن، ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بەڕاستی سزای پەروەردگارت مەترسی لێكراوە.

بۆیە هەركەسێك بپاڕێتەوەو داوا بكات لە پێغەمبەرێك (ﷺ) یان پیاو چاكێك، یان جۆرێك لە دەسەڵاتی خوایەتیان تیدا بگێرێت، ئەوە ئەم ئایەتە دەیگرێتەوە، ئایەتێكی گشتی یە بۆ هەموو ئەو كەسانەی كەلە جگە لە خوای پەروەردگار دەپاڕێنەوە، لە كاتێكدا ئەو هاوار بۆكراوانە خۆیان سەرقاڵی ڕازی كردنی خوای پەروەردگارن، وە ئومێدیان بە ڕەحمی خوای پەروەردگارەو لە سزاشی دەترسن، بۆیە هەركەسێك بپاڕێتەوەو داوا بكات لە مردوویەك یان كەسێكی نادیاری، وەك: پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) و پیاو چاكان، جا ئەو داوا كردنە بەدەم (وەك بڵێت: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) یان فلان كەس بە هانامەوە وەرەو فریام بكەوە، یان جگە لەمانە...) ئەوە گەورەترین تاوانی كردووە، ئەویش ئەو شیركەیە كە بە هیچ شێوەیەك خوای پەروەردگار لێی خۆش نابێت مەگەر بە تەوبە كردن، هەركەسێك زیادەڕەوی بكات لە پێغەمبەرێك (علیه السلام)، یان پیاو چاكێك، وە جۆرێك لە جۆرەكانی عیبادەتیان تێدا بگێرێت، بۆ نموونە بڵێت: ئەی سەیدم ئەی گەورەم شێخم سەرم كەوێنە، یان یارمەتیم بدە، یان هێزوو توانام بدە، یان بەهانامەوە بێیت، یان بڵێت ڕزقم بدە، یان بڵێت: من لە ژێرسایەو چاودێری تۆدام، وە جگە لەم وتانەش كە هەموویان شیرك و سەرلێشێواوین، ئەو كەسەی دەیكات داوای لێ دەكرێت تەوبە بكات، ئەگەر تەوبەی كرد ئەوە وازی لێدەهێنرێت، ئەگەر تەوبەی نەكرد دەكوژرێت لە لایەن كاربەدەستی موسڵمانانەوە، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار پێغەمبەرانی (عليهم الصلاة والسلام) ناردووە و كتێبەكانی دابەزاندووە، بۆ ئەوەی بەتەنها بپەرسترێت و هێچ شتێك نەكرێت بە هاوەڵی.

---

[١٢٠] بروانە: الإعتصام للشاطبي، ١/ ٢٤٦.

جۆری دووەم: کەسێك کاتێك زیارەت و سەردانی گۆڕەکان ئەکات مەبەستی پێی پاڕانەوەیە لە خوای گەورە بە مردوەکان، ئەم کارە بیدعەیە و داهێنراوە لە ئیسلامدا، بەڵام وەکو خاڵی پێشوو نییە تا بگاتە ڕادەی شیرکی گەورە، زۆربەی ئەوانەی تەوەسول دەکەن بە پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) و پیاو چاکان دەڵێن: نزیك دەبمەوە لە تۆ ئەی خوای پەروەردگار بە پێغەمبەرەکەت (ﷺ) یان پێغەمبەرانت (عليهم الصلاة والسلام) یان فریشتەکانت یان بەندە پیاو چاکەکانت، یان بەحەقی فلانە شێخ، یان دەڵێن: خوایە لێت نزیك دەبمەوە بە حورمەت و ڕێزی فلانە شێخ، یان خوایە لێت نزیك دەبمەوە بە قەڵەم و (لوح المحفوظ)، یان جگە لەو شتانە کە لە پاڕانەوەکانیاندا دەیڵێن، کە هەر هەمووی بیدعەیە و کارێکی تازە داهێنراوی خراپە، بەڵام ئەوەی کە لە سوننەتدا هاتووە نزیك بوونەوە لە خوای پەروەردگار بە ناوو سیفاتە جوانەکانی دەبێت، یان بە کردنی کردەوە چاکەکان دەبێت، هەروەك لە صەحیحی بوخاری و موسلیمدا بەسەر هاتی ئەو سێ کەسەی کەچوونە ئەشکەوتەکەوە هاتووە، وەهەروەها موسڵمان دەتوانێت بە دوعای موسڵمانێکی زیندووی حازر تەوەسول بکات و لە خوای پەروەردگار نزیك ببێتەوە.

جۆری سێیەم: هەرکەسێك گومانی وابێت پاڕانەوە لە لای گۆڕەکان گیرایەو وەڵام دراوەیە، یان بڵێت پاڕانەوە لەلای گۆڕەکان باشترە وەك پاڕانەوە لە مزگەوتەکاندا، ئەو کارە بە یەکدەنگی زانایان کارێك و گومانێکی خراپە بەبێ بوونی خیلاف لە نێوانیاندا کە کارێکی بیدعەو خراپە، کارێکە نە خوای پەروەردگار بە شەرعی داناوە، وە نە پێغەمبەرەکەشی (ﷺ)، وەهیچ یەکێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ)، وە شوێن کەوتوانیان وە زانایان و پێشەوای دین ئەم کارەیان نەکردووە، بێگومان هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) چەندین جار تووشی ووشکە ساڵی و ناخۆشی و ناڕەحەتی دەبوون هیچ کاتێك نەدەچوونە سەر گۆڕەکەی و بپاڕێنەوە، بەڵکو ئیمامی عومەر(رضي الله عنه) داوای لە ئیمامی عباسی (رضي الله عنه) مامی پێغەمبەر (ﷺ) دەکرد تا دوعای باران بارینیان بۆ بکات، هەر بۆیە سەلەف و پیاو چاکانی پێشین نەهی و ڕێگریان کردووە لە پاڕانەوە لە لای گۆڕەکان، هەروەك جارێکیان علي کوڕی حسین (رضي الله عنهم) پیاوێکی بینی لە کونێکەوە دەچووە لای گۆڕەکەی پێغەمبەر (ﷺ) دەپاڕایەوە، ئەویش فەرموی: ئایا فەرمودەیەکت پێ بڵێم کە لە باوکمەوە (ئیمامی علي) بیستوومە و ئەویش لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بیستویەتی کە فەرمویەتی: ((لاَ تَجعَلُوا قَبْرِي عِيدًا، وَلاَ تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قُبُورًا، وَصَلُّوا عَلَيَّ وَسَلِّمُوا، حَيْثُما كُنتُم فَسَتَبلُغُني سَلامُكُم وَصَلاتُكُم))[١٢١].

واتە: گۆڕەکەم مەکەن بە جەژنگا، وە ماڵەکانتان مەکەن بە گۆڕستان (کردنی ماڵەکان بە گۆڕ ئەوەیە: قورئانی تێدا نەخوێندرێت و نوێژە سوننەتەکانی تێدا نەکرێت) وە سەڵاواتم لەسەر بڵێن چونکە سەڵاواتەکانتان پێم ئەگات لەهەر کوێیەك بن، چونکە خوای پەروەردگار کۆمەڵە مەلائیکەیەکی هەیە بەردەوام ئەسوڕێنەوە سەڵات و سەلامی ئەو کەسانەم پێ ئەگەیەنن لە ئوممەتەکەم کە سەلامم لێ ئەکەن.

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی بەڵگە بێت لەم فەرمودەیەدا ئەوەیە: ئەگەر گۆڕی پێغەمبەر (ﷺ) کە پیرۆزترین گۆرە لەسەر ڕووی زەویدا نەهی و ڕێگری لێکرابێت کە نەکرێتە جەژنگا، ئەوە گۆڕی کەسانی تر "هەر کەسانێك بن" زۆر لە پێش ترە تا ڕێگری لێبکرێت و نەکرێتە جەژنگا (واتە: زۆر ڕوویان تێبکرێت و زۆر سەردانیان بکرێت)[١٢٢].

وە أبو هريرة (رضي الله عنه) دەفەرمووێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((لا تَجعَلُوا بُيُوتَكُم قُبُورَاً، وَلا تَجعَلُوا قَبري عِيدَاً، وَصَلُّوا عَلَيَّ فَإنَّ صَلاتَكُم تَبلُغُني حَيثُ كُنتُم))[١٢٣].

واتە: ماڵەکانتان مەکەن بە گۆڕستان (کردنی ماڵەکان بە گۆڕ ئەوەیە: قورئانی تێدا نەخوێنرێت و نوێژە سوننەتەکانی تێدا نەکرێت) وە گۆڕەکەم مەکەن بە جەژنگا، وە سەڵاواتم لەسەر بڵێن چونکە سەڵاواتەکانتان پێم ئەگات لەهەر کوێیەك بن.

---

(١٢١) رواه إسماعيل القاضي في كتاب فضل الصلاة على النبي ﷺ، ص٣٤، وصححه الألباني في نفس المرجع وله طرق وروايات ذكرها في كتابه تحذير الساجد من اتخاذ القبور مساجد، ص١٤٠.

(١٢٢) **بڕوانە:** الدرر السنية في الأجوبة النجدية لعبد الرحمن بن قاسم ٦/١٦٥-١٧٤.

(١٢٣) أبو داود، كتاب المناسك، باب زيارة القبور، ٢/٢١٨ بإسناد حسن، وأحمد ٢/٣٥٧، وە **بڕوانە:** صحيح سنن أبي داود ١/٣٨٣.

باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە:

بیدعە باوو بڵاوەکانی سەردەم زۆر زۆرن کە ناتوانرێت هەموویان بژمێردرێت ، بەڵام بۆ نموونە هێنانەوە نەك وەکو دیاری کردنیان ئەمانەیان باس دەکەین:

یەکەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ):

ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بیدعەو کارێکی خراپە، یەکەم کەس کە ئەو بیدعەیەی داهێنا (العَبیدیّون) بوون لە سەدەی چواری کۆچیدا بوو، بۆیە زانایانی خەم خۆری ئیسلام هەر لە کۆنەوەو تا ئێستا پوچەڵی و نادروستێتی ئەم کارەیان ڕوون کردۆتەوە، وەڕەددی ئەو کەسانەیان داوەتەوە کە دایان هێناوەو کاری پێدەکەن، بۆیە دروست نییە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)، لەبەر چەندین بەڵگەی ڕوون و ئاشکرا، لەوانە:

١ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) یەکێکە لەو بیدعە تازە داهێنراوانەی کە خوای پەروەردگار بەڵگەیەکی لەسەر کردن و دروستێتی دانەبەزاندووە، وە لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) نەبە ووتەو نەبە کردەوەو نەبەبێدەنگ بوونی لەسەری بەشەرعی نەگێڕاوە، لە کاتێکدا تەنها ئەو پێشەواو ئیماممانە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ⑦﴾ (الحشر: ٧) .

واتە: ئەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بۆی هێناون (لە قورئانی پیرۆز و سوننەت) وەریبگرن و هەر فەرمانێکی پێکردن بە گوێی بکەن، وە هەر شتێکی لێ قەدەغە کردن و نەهی لێ کردن لێی یەکسەر لێی دوور بکەونەوە و مەیکەن، چونکە بەڕاستی خوای پەروەردگار سزای زۆر بە توندی دەستێنێت لە کەسانێك کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ㉑﴾ (الأحزاب: ٢١) .

واتە: بەڕاستی لە پێغەمبەری خوادا (ﷺ) جوانترین و چاکترین نموونە هەیە تا چاوی لێ بکەن و شوێنی بکەون، بە تایبەتی بۆ کەسانێك کە ڕەزامەندی خوایان مەبەستە، وە سەرفرازی دوا ڕۆژ ئاواتیانە، هەمیشە و بەردەوام یادی خوا بەزۆری دەکەن و زمانیان پاراوە بە یادی ئەو.

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن أَحدَثَ في أَمرِنا هذا ما لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدٌّ))[١٢٤].

واتە: هەرکەسێك کارێك بکات و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە کردنی ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت.

٢ ـ خەلیفە بەڕێزەکانی پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی بەڕێزی هیچیان ئاهەنگیان نەگێڕاوە بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، وە موسڵمانانیشیان بانگەواز نەکردووە بۆ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، لە کاتێکدا ئەوان لە دوای پێغەمبەر (ﷺ) باشترین و چاکترینی ئەم ئوممەتەن، هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) سەبارەت بە خەلیفە بەڕێزەکانی دەفەرموێت: ((عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِن بَعدي، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْمُحْدَثَاتِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ))[١٢٥].

واتە:ئامۆژگاریتان دەکەم و فەرانتان پێدەکەم هەرکاتێك ناکۆکی و دووبەرەکیتان بینی لە ناو موسڵماناندا دەست بگرن بە سوننەتەکانی من و مەنهەج و ڕێبازی خەلیفە ڕێپیشاندەرو هیدایەتدراوەکانم لە دوای مردنی من، سووربن لەسەر دەست گرتن پێیانەوە هەروەکو چۆن بە کاکیلەکانتان شتێك دەگرن، وە ئامۆژگاریتان دەکەم و دەتان ترسێنم لە هەموو بیدعەو کارە تازە داهێنراوەکان لە دیندا، چونکە هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لەدیندا گومڕایی و سەرلێشێواوییە.

---

[١٢٤] متفق عليه: البخاري، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، برقم ١٧١٨.

[١٢٥] أبو داود، كتاب السنة، باب في لزوم السنة، ٢٠١/٤، برقم ٤٧٠٧، والترمذي، كتاب العلم، باب ما جاء في الأخذ بالسنة واجتناب البدع، ٤٤/٥ برقم ٢٦٧٦، وقال: هذا حديث حسن صحيح، وابن ماجه في المقدمة،باب اتباع سنة الخلفاء الراشدين المهديين، ١٥/١-١٦،برقم ٤٢، ٤٣، ٤٤،وأحمد ٤٦/٤-٤٧.

٣ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) لە داهێنراو ڕێگای کەسانی سەرلێشێواو و دڵ لاچوو لەسەر حەقە، چونکە یەکەم کەس کە ئەو بیدعەیەی داهێنا (الفاطميون العبيديون) بوون لە سەدەی چواری کۆچیدا بوو، خۆیان دابوە پاڵ (فاطمة)ی کچی پێغەمبەر (ﷺ)، بە فێڵ و تەڵەکەو درۆ، کەلە ڕاستیدا جولەکە بوون، وە دەوترێت: ئاگر پەرست بوونە، وە دەوترێت لە بنەڕەتدا لە بێباوەڕەکان بوونە[126] ، یەکەم کەسیان (المعز لدين الله العبيدي) مەغریبی بوو کە لە مانگی (شوّال)ی ساڵی ٣٦١ کۆچی مەغریبی بە جێهێشت و بەرەو وڵاتی میصر کەوتە ڕێ لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٣٦٢ کۆچی گەیشتە مصر[127] ، ئایا پاش ئەمە بۆ هیچ موسڵمانێکی عاقڵ و ژیر هەیە کە تەقلیدی رافضة (شیعە) بکات و شوێنی مەنهەج و ڕێبازی پوچەڵیان بکەوێت و پێچەوانەی مەنهەج و ڕێبازی پێغەمبەر (ﷺ) بکات؟

٤ ـ خوای پەروەردگار دینی تەواو کردووە هیچ پێویستی بە زیادە نییە، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ٣﴾ (المائدة: ٣)

واتە: ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتاندا وەڕازیم لێتان (ئەی موسولڵمانان) کە ئیسلام ئاینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێکی تر نەکەنە ئاینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی: (ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخششە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکەی بۆ تەواو کردوون، پێویستیان بە هیچ ئاینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دوابن پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆکەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینی زانیبێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ درۆو دواکەوتنی تێدا نییە)[128].

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ هەم دین لەهەموو ڕویەکەوە تەواوە و پێویستی بە زیادو کەم نییە وە هەم خوای پەروەردگار تەواو نیعمەتی خۆی ڕشتووە بەسەر موسوڵمانانندا.

وە پێغەمبەر (ﷺ) دینی ڕوون کردۆتەوە بۆ موسڵمانان بە جوانترین شێوە، هیچ ڕێگەو کارێك کە گەیەنەر بێت بەرەو بەهەشت ئیللا ڕوونی کردۆتەوە، وە هیچ ڕێگەو کارێك کە گەیەنەرو نزیك خەرەوە بێت لە دۆزەخ ئیللا بۆ ئوممەتەکەی ڕوون کردۆتەوە و ترساندویانێتی لێی، وە ئەوەی کە زانراوەو گومانی تێدا نییە ئەوەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) بەڕێزترینی ناو هەموو پێغەمبەرانە (عليهم الصلاة والسلام)، وەکۆتایی هەموویانە، وە بە تەواوترین شێوە دینی گەیاندووە، وە دڵسۆزترین کەس بووە بۆ موسڵمانان، بۆیە ئەگەر ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونییەوە لە دین بوایەو کارێکی خێر بوایە و خوای پەروەردگار پێی ڕازی بوایە، ئەوە ڕوونی دەکردەوە بۆ ئوممەتەکەی، یان تا لە ژیانا مابوو خۆی دەیکرد.

---

(١٢٦) **بڕوانە:** الإبداع في مضار الابتداع، للشيخ علي محفوظ، ص٢٥١، **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر بن عبد الرحمن الجديع، ص٣٥٩-٣٧٣، **بڕوانە:** تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص٢٣٢.

(١٢٧) **بڕوانە:** البداية والنهاية: لابن كثير، ١١/٢٧٢-٢٧٣، ٣٤٥، ١٢/٢٦٧-٢٦٨، و ٦/٢٣٢، ١٢/٦٣، ١١/١٦١، ١٢/١٣، ١٢/٢٦٦، **بڕوانە:** سير أعلام النبلاء للذهبي، ١٥/١٥٩—٢١٥، وذكر أن آخر ملوك العبيدية: العاضد لدين الله، قتله صلاح الدين الأيوبي سنة ٥٦٤هـ، قال: "تلاشى أمر العاضد مع صلاح الدين إلى أن خلعه وخطب لبني العباس واستأصل شأفة بني عبيد ومحق دولة الرفض، وكانوا أربعة عشر متخلفاً لا خليفة، والعاضد في اللغة: القاطع، فكان هذا عاضداً لدولة أهل بيته، ١٥/٢١٢.

(١٢٨) **بڕوانە:** تفسير القرآن العظيم للإمام إبن كثير (رحمه الله تعالى) ٣/٢٦ .

پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِلاَّ كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ))(١٢٩).

واتە: خوای پەروەردگار هیچ پێغەمبەرێکی (علیه السلام) نەناردووە ئیللا پێویست بووە لەسەری کە ئوممەتەکەی ڕێنمونی بکات بۆ هەموو خێرو چاکەیەك، کە زانیبێتی کردنی ئەو کارە خێرو چاکەی تێدایە بۆیان، وە پێوست بووە لەسەری کە ئوممەتەکەی ئاگادار بکاتەوە لە هەموو شەڕو خراپەیەك، کە زانیبێتی کردنی ئەو کارە زیان و خراپەی تێدایە بۆیان.

٥ ـ داهێنانی هاوشێوەی ئەم جۆرە یادوو بۆنە و بیدعەو تازە داهێنراوانە، وای لێ تێدەگەیت کە خوای پەروەردگار دینی بۆ ئەم ئوممەتە تەواو نەکردووە، بۆیە دەبێت شەرعێك دابنرێت تا دینی پێ تەواو ببێت، وە داهێنانی ئەم جۆرە بیدعەو تازە داهێنراوانە ئەوەی لێ تێدەگەیت کە پێغەمبەر (ﷺ) شەرعی بەتەواوی ڕوون نەکردۆتەوە کە پێویستە ڕوون بکرێتەوە بۆ ئەم ئوممەتە، هەتا ئەو بیدعەچییانە هاتن کۆمەڵە بیدعەیەکیان داهێنا لە دیندا کە خوای پەروەردگار بە هیچ شێوەیەك بەڵگەی لەسەر دروستێتی دانەبەزاندووە، بە گومانی خۆیان ئەو کارە نزیکیان دەکاتەوە لە خوای پەروەردگار، گومانی تێدا نییە کە ئەمە کارێکی زۆر ترسناکە، وە پشت هەڵکردنە لە فەرمانەکانی خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ)، بەڕاستی خوای پەروەردگار دینی تەواو کردووەو نیعمەتی تەواوی خۆی ڕژاندووە بەسەر بەندەکانیدا.

٦ ـ زانایان بە ڕوون و ئاشکرایی ئینکاریان کردووە لە بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)، وە موسڵمانانیان لە خراپێتی ئەم کارە ترساندووەو ئاگاداریان کردونەتەوە، ئەویش کار کردنە بە دەقەکانی قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ)، کە دەمان ترسێنن لە بیدعە کردن لە دیندا، وە فەرمانمان پێدەکەن بە شوێن کەوتنی پێغەمبەر (ﷺ)، ترساندنمان لە پێچەوانەکردنی فەرمانەکانی لە ووتەو کردەوەو بیروباوەڕدا.

٧ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) خۆشەویستی پێغەمبەری (ﷺ) پێنایاتەدی، بەڵکو خۆشەویستی پێغەمبەر (ﷺ) بە شوێن کەوتن و جێبەجێکردنی سوننەتەکانی و گوێڕایەڵی کردنی دێتەدی، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ ﴾ (آل عمران: ٣١)

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بە موسڵمانان بڵێ: ئەگەر ئێوە خوای پەروەردگارتان خۆش دەوێت ئەوە شوێنی من بکەون (بە جێبەجێکردنی سوننەتەکانی و گوێڕایەڵی کردنی)، ئەو کاتە ئەگەر بەتەواوی شوێنی فەرمانەکانی من کەوتن خوای پەروەردگار خۆشتانی دەوێت و لە تاوانەکانت خۆش دەبێت، وە خوای پەروەردگار زۆر لێخۆش بوو و بەبەزەییە.

٨ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)و کردنی ئەو یادە بە جەژنگا(ساڵانە دووبارە بکرێتەوە) خۆ شوبهاندنە بە گاورو جولەکە، لە کاتێکدا خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) نەهیان لێ کردووین کە خۆمان لێك بچوێنین پێیان یان شوێنیان بکەوین.

٩ ـ موسڵمانی ژیرو عاقڵ لە خۆی بایی نابێت بەزۆری ئەو کەسانەی کە ئاهەنگ دەگێڕن بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) لە زۆربەی شوێنەکاندا، چونکە حەق بەزۆری ئەو کەسانە ناناسرێتەوە کە ئەو کارە دەکەن، بەڵکو حەق بەبەڵگەی شەرعی دەناسرێتەوە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ﴿١١٦﴾ ﴾ (الأنعام:١١٦)

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر تۆ مل کەچی و گوێڕایەڵی زۆربەی کەسانی سەر زەوی بکەیت ئەوە لە ڕێبازی خوات لادەبەن و سەرلێشێواوت دەکەن.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ ﴾ (یوسف).

واتە: دڵنیابە کە زۆربەی خەڵکی باوەڕدار نین، هەر چەندە تۆش بەپەرۆش بیت و هەوڵ بدەیت (تا ئیمان بێنن).

---

(١٢٩) مسلم، كتاب الإمارة، باب وجوب الوفاء ببيعة الخلفاء: الأول فالأول، ١٤٧٣/٢، برقم ١٨٤٤.

وه هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ ﴾ (سبأ: ١٣).

واتە: کەم لەبەندەکانی من سوپاسگوزارن.

١٠ ـ بنەمایەکی شەرعیمان هەیە کە ئەمە دەقەکەیەتی: (رَدُّ ما تَنازَعَ فِيهِ النّاسُ إلى كِتابِ اللهِ تَعالَى وَسُنَّةِ رَسُولِهِ ρ) .

واتە: گێڕانەوەی هەموو ئەو کارانەی کە موسڵمانان خیلافیان تێیدا هەیە دەبێت بۆ لای قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بێت.

وەخوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾ ﴾ (النساء: ٥٩)

ئەی ئیمانداران گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرو (ﷺ) فەرمان ڕەواکان بکەن (کە لە موسڵمانانن لە بیروباوەڕو پابەندبووندا)، خۆ ئەگەر لە شتێکدا کێشە کەوتە نێوانتان دەربارەی حوکمی خوایی، ئەوە ئەو کێشەیە بگێڕنەوە بۆلای خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) (کە قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەری (ﷺ) مەبەستە) ئەگەر ئێوە باوەڕی تەواوتان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیە، (ڕەفتارکردنتان) بەو شێوەیە چاکترین و باشترین سەرچاوەیە بۆ چارەسەری کێشەکانتان.

وە هەروەها دەفەرمووێت: ﴿ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ﴿١٠﴾ ﴾ (الشورى: ١٠)

واتە: ئەی موسڵمانان ئەگەر لەهەر شتێکدا کێشەو ڕاجیایتان هەبوو، ئەوە سەرئەنجامی بڕیارەکە هەر بۆ لای خوای پەروەردگار دەگەڕێتەوە (گێڕانەوەی کێشەکان تەنها بۆ قورئانی پیرۆزە لە گەڵ سوننەتدا).

وە ئەوەی کە گومانی تێدا نییە ئەوەیە: ئەگەر هەر کەسێك ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ) بگێڕێتەوە بۆلای خواو پێغەمبەرەکەی (ﷺ)، ئەوە ئەبینێت خوای پەروەردگار فەرمانمان پێدەکات بە شوێن کەوتنی پێغەمبەر (ﷺ)، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا ﴿٧﴾ ﴾ (الحشر: ٧)

واتە: ئەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بۆی هێناون (لە قورئانی پیرۆز و سوننەت) وەریبگرن و هەر فەرمانێکی پێکردن بە گوێی بکەن، وە هەر شتێکی لێ قەدەغە کردن و نەهی لێ کردن یەکسەر لێی دوور بکەونەوە و مەیکەن، چونکە بەڕاستی خوای پەروەردگار سزای زۆر بە توندی دەستێنێت لە کەسانێك کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن.

وە خوای پەروەردگار ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە دینی تەواو کردووەو نیعمەتی تەواوی خۆی بەسەر ئیمانداراندا ڕشتووە، وە ئەو موسڵمانە دەبینێت پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی نەکردووە بە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونییەوە، نە خۆی و نەهاوەڵانیشی ئەم کارەیان نەکردووە، بۆیە لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ) بە هیچ شێوەیەك لەدیندا نییە، بەڵکو لە بیدعە تازە داهێنراوەکانە.

١١ ـ موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە شەرعی بێت بۆ تۆ بریتیە لە: بە ڕۆژوو بوونی ڕۆژانی دووشەممە ئەگەر پێغەمبەری خوات (ﷺ) خۆش دەوێت، لەبەر ئەوەی کاتێك پرسیاریان لە پێغەمبەر (ﷺ) کرد دەربارەی گرتنی ڕۆژوو لە ڕۆژی دووشەممەدا، ئەویش فەرمووی: ((ذَلِكَ يَوْمٌ وُلِدْتُ فِيهِ ، وَبُعِثْتُ فِيهِ، وَأُنْزِلَ عَلَيَّ فِيهِ))[١٣٠].

واتە: ئەو ڕۆژە ڕۆژێکە تیایدا لە دایك بوومە، وە لەو ڕۆژەدا بووم بە پێغەمبەر (ﷺ)، وە هەر لەو ڕۆژەدا قورئانی پیرۆزم بۆ سەر دابەزیوە.

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی شەرعی بێت لێرەدا ئەوەیە: شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) بکەوین بە بەڕۆژوو بوونی ڕۆژانی دووشەم، نەك بە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ).

---

[١٣٠] صحيح مسلم عن أبي قتادة τ، كتاب الصيام، باب استحباب صيام ثلاثة أيام من كل شهر، وصوم يوم عرفة وعاشوراء، والإثنين والخميس، ٢/٨١٩، برقم ١١٦٢.

١٢ ـ گێڕانی جەژنی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بەدەر نییە لە چەندین خراپەو تاوانكاری، بەڵكو پڕە لە تاوان و سەرپێچی، ئەمەش كەسێك هەستی پێ دەكات كە ئەو ئاهەنگانە بە چاوی خۆی ببینێت، **لەو خراپەو تاوانكاریانە، وەك نمونە نەك وەكو دیاری كردنی هەموویان:**

١ ـ زۆربەی ئەو سروودو پیاهەڵدانانەی كە لەو بۆنەیەدا دەوترێت بەدەر نییە لەبەكارهێنانی ووشەی شیركی، وە ئەوەی دەوترێت زۆر زیادەڕەوی تێدایە، لە كاتێكدا پێغەمبەر (ﷺ) نەهی لێ كردوین لەزیاد پیاهەڵدان كەلە سنوری خۆیان دەریان بكەین، هەروەك دەفەرموویت: ((لاَ تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ))[١٣١].

واتە: زیاد بەشان و شەوكەتمدا هەڵمەدەن و لە سنوری بەندایەتیەوە دەرم مەكەن بۆ سنوری خوایەتی و پەرستراوێتی، هەروەك چۆن گاورەكان زیادەڕەویان كرد لە (عیسای كوڕی مریم) (علیه السلام) هەندێكیان ئەوەندە زیادەڕەویان كرد تیایدا ووتیان خوایە، هەندێكیان ئەڵێن كوڕی خوایە وە بۆچونی تریشیان هەیە تێیدا (پەنای دەگرین بە خوای پەروەردگار)، بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: من تەنها بەندەی خوام، بۆیە دەربارەی من بڵێن و باوەڕتان وابێت كە بەندەو پێغەمبەری خوام (ﷺ).

موسڵمانی خۆشەویست پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەرامبەر بەخوای پەروەردگار تەنها بەندەو مرۆڤێكە وەكو سەرجەم مرۆڤەكانی تر، بەڵام بەرامبەر بە ئێمە پێغەمبەرێكی (ﷺ) ڕەوانە كراوە لە لای خوای پەروەردگارەوە كە باوەڕ پێبوون و شوێنكەوتن و گوێڕایەڵی كردنی و پێش خستنی فەرمانەكانی بەسەر فەرمانی مرۆڤەكاندا پێویست و واجبە و نیشانەی باوەڕداری و گوێڕایەڵی كردنتە بۆی، وە باوەڕ پێنەبوون و شوێن نەكەوتن و گوێڕایەڵی نەكردن و پێش خستنی فەرمانی مرۆڤەكانی تر بەسەریدا نیشانەی بێ باوەڕی و ئیمان لاوازییە، بۆیە خۆشەویستی پێغەمبەر (ﷺ) بەدەم نابێت بەڵكو بە زیندووكردنەوەی سوننەت و ڕێبازەكەیەتی.

٢ ـ وە لەو بۆنانەدا چەندین حەرامی تر ڕوودەدات، وەكو: تێكەڵ بوونی پیاوان و ئافرەتان، وە ووتنی گۆرانی و بەكارهێنانی تەپڵ و مۆسیقا، وە كێشانی مادده بێ هۆش كەرەكان (لە هەندێ لە وولاتەكان)، وە جاری واهەیە شیركی گەورەی تێدا ڕوودەدات، وەكو پاڕانەوەو داوای كۆمەك و یارمەتی كردن لە پێغەمبەری خوا (ﷺ)، وە پاڕانەوەو داوای كۆمەك و یارمەتی كردن لە پیاوچاكان، وە سوكایەتی دەكرێت بە قورئانی پیرۆز، لە كاتێكدا جگەرە دەكێشرێت لەو شوێنەی كە قورئانی پیرۆزی تێدا دەخوێنرێت، وە گێڕانی ئەو ئاهەنگە ماڵ و پارەیەكی زۆری تێدا سەرف دەكرێت، وە تێیدا كۆڕی بە كۆمەڵی زیكر دەبەسترێت لە گەڵ چەپڵە لێدان و دەنگ هەڵبڕینێكی زۆر لە لایەن گەورەی زیكر كەرەكانەوە، وە جگە لەم كارانەش كە ناشەرعین و دروست نین بەیەك دەنگی زانایانی لەسەر حەق[١٣٢].

كردنی چەندین كاری نادروست و ناشیاو لەو ئاهەنگەدا، بۆ نمونە هەندێك لە ئامادەبووانی ئاهەنگەكە بە پێوە ڕادەوەستن لە كاتی باس كردنی لە دایك بوونی پێغەمبەردا (ﷺ) بەڕێزو گەورەییەوە، باوەڕیان وایە پێغەمبەر (ﷺ) لەو شوێنەی كە ئەو ئاهەنگەی لێ دەگێڕدرێت ئامادە دەبێت، بۆیە هەندێكیان بە پێوە ڕادەوەستن پێشوازی لێ دەكەن و بەخێر هاتنی دەكەن، بەڵام ئەو كەسە نەزان و نەفامانە نازانم بەچی بیرو هۆشێك ئەو گومانە دەبەن، ئایا نازانن كە پێغەمبەر (ﷺ) لەناو گۆڕەكەیدایە و هەتا ڕۆژی قیامەت دەرناچێت، وە پەیوەندی ناكات بە هیچ كەسێكەوە و ئامادەی هیچ كۆڕ و كۆبونەوەیەكیان نابێت، بەڵكو لەناو گۆڕەكەیدایە تا ڕۆژی دوایی، بەڵام ڕوحەكەی لە شوێنە هەرە بەرزەكانی بەهەشتە لای خوای پەروەردگار لە شوێنی ڕێزو

---

[١٣١] البخاري مع الفتح بلفظه، كتاب الأنبياء، باب قوله تعالى : {وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ...}، ٦/٤٧٨، ١٢/١٤٤، وانظر: شرحه في الفتح ١٢/١٤٩.

[١٣٢] **بڕوانە:** الإبداع في مضار الابتداع، للشيخ علي محفوظ، ص ٢٥١-٢٥٧.

کەرامەتـــــدا (بەهەشــــت)[١٣٣] ، هـــــەروەك خـــــوای پـــــەروەردگار فەرمویــــــەتی: ﴿ ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ۝١٥ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ۝١٦ ﴾(المؤمنون: ١٥-١٦)

واتە: بێگومان سەرئەنجام ئێوە هەر دەبێت بمرن (لە تویێی خاکدا دەبێت مـەنزڵ بگـرن)، پاشـان دەبێت لـە ڕۆژی قیامەتـدا زیندوو بکرێنەوە(بۆ پاداشت و لێ پرسینەوە). وە پێغەمبـەر (ﷺ) دەفـەرموێت: ((أَنا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَومَ القيامَةِ، وَأَوَّلُ مَن يَنشَقّ عَنهُ القَبرَ، وَأَوَّلُ شافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفعٍ))[١٣٤].

واتە: من گەورەی کوڕانی پێغەمبەر ئادەمم (علیه السلام)، وە یەکەم کەسم کە لە گۆڕەکەم دەردەچم، وە یەکەم کەسـم تکـا دەکەم و تکام وەرگیراوە.

ئەم ئایەتە و فەرموده پیرۆزەکەی پێغەمبەرو (ﷺ) وە ئەو ئایەت و فەرمودانەی لەم شـێوەیە هـاتوون، هـەموویان بەڵگـەن لەسەر ئەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) و هەموو مردووەکانی تریش لە دوا ڕۆژدا لە گۆڕەکانیان دەردەچن.

زانای پایە بەرز عبدالعزیز بن عبدالله ابن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی: (ئەمە کارێکە زانایان یەکدەنگن لەسـەری (واتـە: مردوو هەتا ڕۆژی دوایی لە ناو گۆڕەکەیدایە و دەرناچێت) هیچ کێشە و ڕاجیاییەك نییە لە سەری لە نێوانیاندا)[١٣٥].

دووەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە هاتنی یەکەم شەوی جومعە لە مانگی ڕەجەب:

ئاهەنگ گێڕان بە هاتنی یەکەم شەوی جومعە لـە مـانگی ڕەجـەب بیدعەیـەکی خراپـە و ئینکـاری لێکـراوە، هـەروەك ئیمـامی أبوبكرالطرطوشي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) باسی ئەوەی کردووە.

ئیمامی أبومحمد المقدسي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرموویەتی: نوێژی مانگی ڕەجەب لای ئێمە نەکراوەو ڕووی نـەداوە لـە (بیـت المقدس) مەگەر لە ساڵی ٤٨٠ کۆچیدا نەبێت (واتە: لە سەردەمی پێغەمبەردا (ﷺ) نەبووەو نەکراوە) وە ئێمـە نـە ئـەو نوێـژەمان بینیوەو نە بیستوشمانە لە پێشدا[١٣٦].

وە ئیمامی أبو الشامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: کردنی نوێژی (الرغائب) ئەوەی کە ئەمڕۆ لـە نـاو خەڵکیـدا بـاوە ئـەو نوێژەیە کە لە نێوان نوێژی مەغریب و عیشـادا دەکـرێت لە شەوی یەکەمی جومعەی مانگی ڕەجەبدا[١٣٧].

وە زانای پایە بەرز ئیمامی إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (کردنی نوێژی (الرَّغائِب)، هیچ فەرمودەیـەکی ڕاسـت نەهاتووە سەبارەت بە کردنی نوێژێکی تایبەت تا لە مانگی ڕەجەبدا بکرێت، وە ئەو فەرمودانەی کە گێڕدراونەتەوە سـەبارەت بـە نوێژی (الرَّغائِب) لە یەکەم شەوی جومعە لە مانگی ڕەجەبدا هەمویان درۆن و پوچەڵن و صەحیح نین، وەکردنی ئەو نوێژە بیدعەیە لای زۆربەی زانایان)[١٣٨].

وە زانای پایە بەرز إبن حجر (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی: هیچ فەرموودەیەکی ڕاست و دروست نەهاتووە کە ببێتە بەڵگە لەسەر گەورەیی مانگی ڕەجەب، وە لەسەر بە ڕۆژوو بوون، وە تایبەت کردنی شەوێکی بۆ کردنی شەو نوێژ[١٣٩].

---

[١٣٣] **بڕوانە:** التحذير من البدع، لسماحة العلامة الإمام عبد العزيز بن عبد الله ابن باز، ص١٣.

[١٣٤] رواه مسلم،كتاب الفضائل، باب تفضيل نبينا محمد (ﷺ) على جميع الخلائق، ١٧٨٢/٤، برقم ٢٢٧٨.

[١٣٥] **بڕوانە:** التحذير من البدع، ص١٤، وص٧-١٤، **وە بڕوانە:** الإبداع في مضار الابتداع للشيخ علي محفوظ ص٢٥٠-٢٥٨، **وە بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر بن عبد الرحمن الجديع، ص٣٥٨-٣٧٣، **وە بڕوانە:** تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، ص٢٢٨-٢٥٠.

[١٣٦] **بڕوانە:** الحوادث والبدع، لأبي بكر الطرطوشي، ص٢٦٧، برقم ٢٣٨.

[١٣٧] **بڕوانە:** الباعث على إنكار البدع والحوادث، للإمام أبي شامة، ص١٣٨.

[١٣٨] **بڕوانە:** لطائف المعارف فيما لمواسم العام من الوظائف، ص٢٢٨.

[١٣٩] **بڕوانە:** تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، ص٢٣.

وە ئەم ئيمامە بەڕێزە ئەوەی ڕوون كردۆتەوە ئەو فەرموودانەی سەبارەت بە فـەزڵ و گـەورەيی مـانگی ڕەجـەب يـان گرتنـی ڕۆژووی مانگەكە يان چەند ڕۆژێكی هاتوون، دوو بەشن، هەندێكيان فەرمودەی لاوازن وە هەنـدێكيان هەڵبەسـتراون(كلّها ضعيفة أو موضوعة)[١٤٠].

پاشان باسی ئەو فەرموودەيەی كردووە كە لەسەر نوێژی (الرّغائِب) هاتووە، كە تيايـدا هـاتووە: دەبێـت ڕۆژی پێـنج شـەمی يەكەمی مانگی ڕەجەب بە ڕۆژو بێت، وە شەوەكەی كە شـەوی جومعەيـە دوانـزە ڕكـات نوێـژ بكرێـت لـە نێـوان نوێـژی مـەغريب و عيشادا لە هەموو ڕكاتێكدا سورەتی فاتيحە دەخوێندرێت، وە سێ جـار سـورەتی ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١﴾ (القـدر: ١)، وە دوانزە جار سورەتی ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ١﴾ (الإخلاص: ١) دەخوێندرێت، وە لـە نێـوان هـەردوو ڕكاتێكـدا سـەلام دەدرێتـەوە، پاشان ئەم ئيمامە بەڕێزە بەدوور و درێژی باسی چۆنيەتی (سبحان الله و اسـتغفر الله) و سـوجدەبردن و چۆنيەتی سـڵاوات دانـی لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) كردووە، وە ئەوەی ڕوون كردۆتەوە كە فەرموودەی كردنی نوێژی (الرغائب) هاتووە، فەرموودەيەكی درۆو هەڵبەستراوە بە دەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ)، وە ئەوەی ڕوون كردۆتەوە هەر كەسـێك بيـەوێت ئـەو نوێـژە بكـات ئـەوە دەبێـت ڕۆژی پێنج شەممە بە ڕۆژوو بێت، هەر چەندە ئەو ڕۆژە زۆر گـەرميش بێـت، وە ئەگـەر ئـەو ڕۆژە بـە ڕۆژوو بـوو ئـەوە نابێـت نـان بخوات هەتا نوێژی مەغريب نەكات، پاشان دەكەوێتە نوێژ كردن و خوێندنی (سبحان الله)يەكی زۆروو بردنی سوجدەی دوورو درێژ، كە زۆر پێی بێ تاقەت و ماندوو دەبێت، وە ئەو نوێژ خوێنە دەڵێت: ﴿من خۆم ڕادێنم بۆ گرتنی ڕۆژووی مانگی ڕەمـەزان و كردنـی نوێژی تەراويح، بەڵكو ئەم نوێژە لە لای كەسانی سادەو نەشـارەزا زۆر گـەورەترو خێرتـرە لـە نوێـژی جەماعـەت، ئەوەنـدە خـەڵك ئامادە دەبن بۆ كردنی كە بۆ نوێژی جەماعەت ئەوەندە خەڵك ئامادە نابن)[١٤١].

ئيمامی إبن الصّلاح (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەربارەی نوێژی (الرّغائِب) فەرمويەتی : ئەو فەرمودەيەی كە دەربارەی خێرو گەورەيی نوێژی (الرّغائِب) هاتووە، فەرمودەيەكی درۆو و هەڵبەستراوە بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ) كردنی ئەم نوێژە بيدعەيەكە كە لـە ساڵەكانی دوای چوارسەدی كۆچی داهێنراوە[١٤٢].

وە ئيمامی العز بن عبدالسّلام (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە ساڵی ٦٣٧كۆچيدا فەتوای داوە كە نوێژی (الرّغائب) ئەو فەرموودەيـەی كە دەربارەی خێرو گەورەيی نوێژی الرّغائِب هاتووە، فەرمودەيەكی درۆو و هەڵبەستراوە بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ)[١٤٣].

بۆيە موسڵمانی خۆشەويست منيش كۆتايی ئەم باسەت بۆ پوخت دەكەم بە ووتەی زانايان كە زانای پايە بەرز إبـن الـشّامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) هێناوێتی دەربارەی بەتاڵی و خراپی كردنی ئەم نوێژە، كە دەفەرموێت:

١ ـ ئـەوەی كـە بەڵگـە بێـت لەسـەر ئـەوەی كردنـی ئـەم نوێـژە بيدعەيـە ئەوەيـە: كـە زانايـانی نـاودارو پێشەواياني ديـن و موسڵمانان: لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێن كەوتوانيان و شوێن كەوتوی ئـەوانيش، وە جگـە لـەوانيش كـە چـەندين كتابيان نوسيوە لە شەريعەتدا، لەگەڵ ئەوەی كە زۆر سور بوونە تا موسڵمانان فێری هـەموو فـەرزو سـوننەتەكان بكـەن، لـە هـيچ يـەكێك لـەو زانايانـەوە نەگێڕدراوەتـەوە كـە باسـی ئـەم نوێـژەيان كردبێـت، وە هـيچ يـەكێك لـەو زانايانـە نەلـە كيتـاب و نەلـە دانيشتنەكانياندا باسی ئەو نوێژەيان نەكردووە، وە شتێكی نەگونجاويشە كـە ئـەو نوێـژە سـوننەت بێـت و شـاراوە بێـت لـەو زانـا شارەزاو تێگەيشتوانە لە شەرع.

---

[١٤٠] **بروانە:** تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، ص٢٣.

[١٤١] **بروانە:** تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، ص٥٤.

[١٤٢] **بروانە:** كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، للإمام أبي شامة، ص١٤٥.

[١٤٣] **بروانە:** كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، للإمام أبي شامة، ص ١٤٩.

٢ ـ ئەم نوێژە پێچەوانەی شەرعە لە سێ ڕووەوەوە:

یەکەم: کردنی ئەم نوێژە پێچەوانەی ئەو فەرمودەیەیە کە أبــوهريرة لـە پێغەمبـەری خـواوە (ρ) بۆمـان دەگێڕێتـەوە، کـە **فەرمویـەتی**: ((لا تَخُصُّوا لَيلَةَ الجُمُعَةِ بِقيامٍ مِن بَينِ الليالي، وَلا تَخُصُّوا يَومَ الجُمُعَةِ بِصِيامٍ مِن بَينِ الأيّامِ، إلاّ أَن يَكونَ في صَــومٍ يَــصُومُهُ أَحَدُكُم))[١٤٤].

واتە: شەوی جومعە تایبەت مەکەن بە کردنی شەو نوێژ لەناو شەوەکاندا، وە ڕۆژی جومعە تایبەت مەکەن بە گرتنی ڕۆژوو لە ناو ڕۆژەکاندا، مەگەر ئەو ڕۆژە ڕۆژێك بێت کە عادەتی بێت بیگرێت.

بۆیە دروست نییە شەوی جومعە تایبەت بکرێت بە کردنی نوێـژی زیـاتر لـە شـەوانی تـر لـە بـەر ئـەم فەرموودەیـە[١٤٥] ، ئـەم فەرموودەیە گشتی یە و یەکەم شەوی جومعەی مانگی ڕەجەب و جگە لەویش دەگرێتەوە.

دووەم: کردنی نوێژی (الرّغائِب) لە مانگی ڕەجەب و شەعبان هەردووکیان بیدعـەن، چـونکە هـەردوکیان بـە درۆ هەڵبەسـتراون بـەدەم پێغەمبـەری خـواوە (عليه السلام)، ئـەویش بـە هەڵبەسـتنی چـەند فەرمودەیـەك کـە فـەرموودەی پێغەمبـەر (عليه السلام) نـین، وە درۆ هەڵبەستنە بۆ خوای پەروەردگار لە کاتێکدا ئەم نوێژەیان داناوەو پاداشتێکی گەورەیان لەسەر دانـاوە، بـەڵام خـوای پـەروەردگار هیچ بەڵگەیەکی لەسەر دانەبەزاندووە، بۆیە خەمخۆری بۆ دینی خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکـەی (عليه السلام) ئەوەیـە ئینکـاری لـەو فەرمودانە بکرێت کە بە درۆ هەڵبەستراوە بەدەم پێغەمبەری خواوە (عليه السلام)، وە پشت گوێ بخرێت و بە خراپ بزانرێت و خەڵکی لێ دوور بخرێتەوە، چونکە ڕازی بوون و کردنی ئەو نوێژە چەندین خراپەی لێ دەکەوێتەوە، **لەوانە:**

خراپەی یەکەم: پشت بەستنی زۆربەی کەسانی سادەو نەزان بەو فەرموودانەی کە لەسەر خێرو گەورەیی ئەو نوێـژە هـاتوون، بۆیە زۆربەیان بـەرەو

دوو شت دەڕۆن:

١ ـ پشت گوێ خستن و کەم تەرخەمی کردن لە کردنی نوێژە فەرزەکاندا.

٢ ـ ڕۆ چوون لە کردنی تاواندا، پاشان چاوەڕێی هاتنی ئەو شەوە دەکەن، ئەو نوێژە دەکەن، وا دەبینـن ئـەو نوێـژە هـەموو کەم و کوڕییەکیان بۆ پڕ دەکاتەوە و هەرچی تاوانێك کە کردویانە دەیسڕێتەوە، بۆیە ئەوەی کـە فـەرموودەی نوێـژی (الرّغائِــب) داناوە وای لێ دەکات کە زۆر عیبادەت بکات، لە هەمان کاتیشدا هانی دەدات بۆ زیاتر کردنی تاوان و خراپەکاری، چونکە گومـانی وایە کردنی ئەو نوێژە دەبێتە مایەی سڕینەوەی تاوانەکانی.

خراپەی دووەم: کردنی بیدعە زیـاتر بیدعەچـی فریـو دەدات بـۆ سەرلێـشێواندنی موسـڵمانان، هـەرکاتێك دەبیـنن بیدعەکـەیان ڕەواجی هەیە و خەڵکی زۆر دەیکەن و ڕۆچوونە تیایدا، ئەوە کەسانی بیدعەچی لە کردنی بیدعەیەکەوە دەیان گوازنەوە بۆ کردنی بیدعەیەکی تر، بەڵام ئەگەر واز لە بیدعە بهێنرێت و نەکرێت ئەوە دەبێتە سەرزەنشت کردن بۆ کەسانی بیدعەچی و ئەو کەسـانەی کە بیدعە دادەهێنن.

خراپەی سێیەم: کاتێك کەسێکی زانا (بەناو زانا) ئەو نوێژە دەکات و خەڵك دەیبینن وا دەزانـن کردنـی ئـەو نوێـژە سـوننەتە، بۆیە ئەو زانایە بە زمانی حاڵی درۆ هەڵدەبەستێت بە زمانی پێغەمبەرەوە (عليه السلام)، وە زمـانی حـاڵ جـاری وا هەیـە شـوێنی ووتنـی زمان دەگرێتەوە، بۆیە زۆربەی هەرە زۆری موسڵمانان کە تووشی بیدعە بوونە بە هۆی ئەم هۆکارەوەیە[١٤٦].

---

[١٤٤] متفق عليه: البخاري، كتاب الصوم، باب صوم يوم الجمعة، ٣٠٣/٢، برقم ١٩٨٥، ومسلم، كتاب الصيام، باب كراهة صوم يوم الجمعة منفرداً، ٨٠١/٢، برقم ١١٤٤.

[١٤٥] **بڕوانە**: كتاب الباعث على إنكار البدع، لأبي شامة، ص ١٥٦.

[١٤٦] بەڵێ بەڕاستی ڕاست دەکەیت ئەی زانای پایە بـەرز، بەڕاسـتی زۆربـەی موسـڵمانانی ئـەمڕۆ بـە هـۆی بیدعـەو نـەزانی کەسـانی بـە نـاو زانـاو شـارەزا گـومڕا و سەرلێشێواو بوونە و کەوتوونەتە ناو چەندین کاری حەرام و بیدعەوە، کاتێك دەوترێت ئەی موسڵمانی خۆشەویست ئەو کارەی کە تۆ دەیکـەیت حەرامـە، تاوانـە، بیدعەیە، لادانە لە سوننەت، لە وەڵامدا پێت دەڵێت: ئەی ئەوە نییە فلان مامۆستا و زانا دەیکەن ئایا تۆ لـەوان زیـرەکترو شـارەزا تـری؟ کردەوەی بـە نـاو زانـاو

خراپەی چوارەم: کاتێك کەسێکی بەناو زانا ئەو نوێژە بیدعەیە دەکات هۆکارە بۆ ئەوەی کە خەڵك درۆ بە دەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ) هەڵبەستن، دەڵێن ئەم نوێژە سوننەتێکە لە سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ).

٣ ـ کردنی ئەم نوێژە بیدعەیە چەندین پێچەوانەی تیایە بۆ سوننەتەکانی ناو نوێژ، **لەوانە:**

١ ـ ئەو نوێژە پێچەوانەیە بۆ سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) لە نوێژدا، بە هۆی ژمارەی ئەو سوجدەو (سبحان الله) یانە و ژمارەی خوێندنی سورەتی ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١﴾ (القدر: ١)، وە دوانزە جار سورەتی ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ١﴾ (الإخلاص: ١) لە هەموو ڕکاتێکدا.

٢ ـ پێچەوانەیە بۆ سوننەتی خشوعی ناو دڵ و بە ئاگا بوونی لە نوێژەکەیی و تەنها دڵ پەیوەست کردن بە خوای پەروەردگارەوە لە ناو نوێژەکەیدا، وە وەستان لەسەر ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز و تێگەیشتن لێیان.

٣ ـ پێچەوانەیە بۆ سوننەتی نوێژە سوننەتەکان لە ماڵەوە، چونکە کردنی نوێژە سوننەتەکان لە ماڵەوە خێرترو باشترە وەك کردنیان لە مزگەوت (مەگەر نوێژێك کردنی لە مزگەوتدا باشتر بێت وەکو: نوێژی تەراویح ....)، وە کردنی نوێژە سوننەتەکان بە تەنها باشترە وەك بە کۆمەڵ، جگە لە نوێژی تەراویح کە کردنی لە مزگەوت و بە جەماعەت باشترە.

٤ ـ ئەو کەسەی ئەو نوێژە بیدعەیەی داهێناوە لە تەواوەتی نوێژەکە ئەوەیە (لای ئەو بیدعەچی و لە خوا نەترسە) ئەو کەسەی ئەو نوێژە دەکات دەبێت ڕۆژی پێنج شەممە بە ڕۆژوو بێت، کە ئەم مەرجە دوو سوننەتی پێغەمبەری (ρ) لە ناو بردووە: سوننەتی زوو ڕۆژوو شکاندن و سوننەتی دڵ یەك لاکردنەوە بۆ خوای پەروەردگار (خۆت لە برسێتی و تونێتی ڕزگار بکەیت تا دڵت تەنها لای نوێژەکە بێت، بەڵام ئەو بیدعەچیەو دانەری ئەو نوێژە بە مەرجی گرتووە کە دەبێت دوای نوێژی مەغریب ڕۆژووەکە بشکێنرێت نەك پێش مەغریب).

٥ ـ لە دوای تەواو بوونی ئەو نوێژە دوو سوجدە دەبردرێت، لە کاتێکدا بردنی ئەو دوو سوجدەیە هیچ هۆیەکی نییە[١٤٧].

موسڵمانی خۆشەویست لەو بەڵگانەی کە لە پێشدا باسکران، وە ووتەی زانایان، وە بە تاڵێتی ئەو نوێژە و خراپێتی ئەو نوێژە لە چەند ڕوویەکەوە، بۆ کەسێکی خاوەن بیرو هۆش ڕوون دەبێتەوە کە نوێژی (الرّغائِب) نوێژێکی داهێنراوەو بیدعەیەکی خراپە، لە ئیسلامدا نییە بەڵکو داهێنراوە.

سێیەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی شەوی (الأسراء والمعراج)

شەوی (الأسراء والمعراج) واتە: شەوڕەوی پێغەمبەر (ﷺ) بوئاسمانەکان یەکێکە لە نیشانە گەورەکانی خوای پەروەردگار لەسەر ڕاستگۆیی و گەورەیی وپلەو پایەی پێغەمبەر (ﷺ)، وە یەکێکە لەبەڵگە گەورەکان بۆ پیشاندانی گەورەیی دەسەڵاتی خوای پەروەردگار، وە نیشانەیەکە لەسەر گەورەیی و بەرزی خوای پەروەردگار بەسەر هەموو بەندەکانیەوە.

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلٗا مِّنَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ إِلَى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡأَقۡصَا ٱلَّذِي بَٰرَكۡنَا حَوۡلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنۡ ءَايَٰتِنَآۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ١﴾ (الإسراء).

واتە: پاکی و بێ گەردی و ستایش بۆ ئەو خوایەی کەشەوڕەوی کرد (لەبەشێکی کەمی شەودا) بە بەندەی خۆی پێغەمبەر (ﷺ) لەمزگەوتی (حرام: کەعبەی پیرۆزەوە) بۆمزگەوتی (الأقصى) لە (بيت المقدس) کەدەورو بەریمان پیرۆزو پڕ بەرەکەت کردوو:

شارەزایانت بۆ دەکاتە بەڵگە و وازی لە چەندین فەرموودەی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) هێناوە، ئەم موسڵمانە داماوو نەشارەزایە نازانێت کە حەق و ڕاستی بە کردەوەی پیاوان ناناسرێتەوە، بەڵکو شارەزابوونی حەق کردەوەی ئەوانی پێ دەناسرێتەوە.

[١٤٧] **بروانە:** كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، لأبي شامة، ص ١٥٣-١٩٦، وهذه المفاسد، وأوجه البطلان تشمل صلاة الرغائب في أول جمعة من رجب، وليلة النصف من شعبان، كما صرح بذلك أبو شامة في كتابه الباعث على إنكار البدع والحوادث، ص١٧٤.

تابه هۆی ئەو شەوڕەویەوە هەندیك نیشانەو بەڵگەو دەسەڵاتداری و توانـای خۆمـانی نیـشان بـدەین، بەڕاسـتی ئەوخوایـە بیـسەرو بینایە.

وە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) چەندین فەرمودەی ڕاست و دروست گێردراوەتەوە: کە شەوڕەوی بە پێغەمبەر (ﷺ) کراو بەرز کرایەوە بۆ ئاسمانەکان و دەرگاکانی بۆ کرایەوە، ئەوەندە بەرز کرایەوە تـا گەیـشتە سـەرووی حـەوت ئاسمانەکانـەوە، وە خـوای پەروەردگار قسەی لـە گەڵدا کـرد هـەروەك خـۆی ویـستی لێبـوو، وە خـوای پـەروەردگار پێـنج نوێـژی لەسـەر فـەرز کـرد، خـوای پەروەردگار لە سەرەتادا پەنجا نوێژی لەسەر فەرز کرد، بەڵام پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) بەردەوام دەچووەوە خزمەت خوای پەروەردگارو داوای لێ دەکرد تا لەسەری سوك بکات، ئەوەبوو خوای پەروەردگار کردی بە پێنج فەرز لە شـەوو ڕۆژێکـدا بـەڵام لـە خێرو پاداشتدا خێرو پاداشتی پەنجا نوێژی هەیە، لەبەر ئەوەی چاکە یەك بەدەیـە، سـوپاس بـۆ ئـەو خوایـەی ئەوەنـدە نیعمـەتی زۆرە کە لە ژمارە نایات[١٤٨].

بۆیە ئەو شەوەی کە شەو ڕەوی تێدا کـرا، بـە هـیچ شـێوەیەك ئاهـەنگی تێـدا ناگێڕدرێـت و تایبـەت ناکرێـت بـە جۆرێـك لـە جۆرەکانی عیبادەت، کە ناشەرعی بێت، **لەبەر چەند هۆیەك:**

١ ـ ئەو شەوەی کە (الإسراء والمعراج) تیا ڕویدا هیچ بەڵگەیەکی ڕاست و دروست نەهاتووە گوایە ئەو شەوە لە مانگی ڕەجەبدا بووە یان نا، بەڵکو زاناکان

بۆ چونیان جیاوازە لە دیاری کردنی ئەو شەوە:

هەندێکیان دەڵێن: ئەو شەوە دوای بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بە پێغەمبەر (ﷺ) بە پانزە مانگ ڕوویدا، وە هەندێکیان دەڵێن: شەوڕەوییەکەی لە شەوی بیست و حەوتی مانگی ڕبیعی دووەم ساڵێك پێش کۆچکردنی بۆ مەدینە ڕوویـدا، وە هەنـدێکیان دەڵـێن: ئەو شەوە دوای بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بە پێغەمبەر (ﷺ) بە پێنج ساڵ ڕوویدا[١٤٩]، وە هەنـدێکیان دەڵـێن: شـەوڕەوییەکەی لـە شەوی بیست و حەوتی مانگی ڕبیعی یەکەمدا بوو[١٥٠].

زانای پایە بـەرز أبو الـشّامة (ڕەحمـەتی خـوای لێبێـت) دەفـەرموێت: (دەگێڕدرێتـەوە لـە هەنـدێك لـە چـیرۆك گێڕەوەکـان گوایـە شەوڕەوییەکەی پێغەمبەر (ﷺ) لە مانگی ڕەجەبدا بووە، ئەم قسەیە لای زانایانی فەرمودەناس خۆی بۆ خـۆی درۆیـەکی ڕوون و ئاشکرایە)[١٥١].

زانای پایە بەرز إبن القیّم (ڕەحمەتی خـوای لێبێـت) دەفـەرموێت: (شـەوڕەوییەکەی پێغەمبـەر (ﷺ) نازانرێـت لـە چـی شـەوێکدا بووە)[١٥٢].

وە هەروەها زانای پایە بەرز عبد العزيز بن عبد الله ابن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (ئەو شەوەی کە شـەوڕەوییەکەی پێغەمبەری (ﷺ) تێدابوو هیچ فەرموودەیـەکی ڕاسـت و دروسـت نـەهاتووە کـە دیـاری بکـات نەلـە مـانگی ڕەجـەب و نەلـە هـیچ مانگێکی تردا، بەڵکو ئەو فەرمودانەی کە ئەو شەوەیان دیـاری کـردووە هـیچیان صـەحیح نـین لـە پێغەمبـەری خـواوە (ﷺ) لای زانایانی فەرموودەناس، وە خوای پەروەردگار، وە خوای پەروەردگار زۆر داناو کار بە جێیە کاتێك دیاری کردنـی ئـەو شـەوەی لـە

[١٤٨] **بڕوانه:** التحذير من البدع، للعلامة عبد العزيز بن عبد الله ابن باز، ص١٦.

[١٤٩] **بڕوانه:** شرح النووي على صحيح مسلم، ٢/٢٦٧-٢٦٨.

[١٥٠] **بڕوانه:** كتاب الحوادث والبدع، لأبي شامة، ص٢٣٢.

[١٥١] **بڕوانه:** كتاب الحوادث والبدع، لأبي شامة، ص٢٣٢، **وە بڕوانه:** تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، لابن حجر، ص ٩، ١٩، ٥٢، ٦٤، ٦٥.

[١٥٢] **بڕوانه:** زاد المعاد في هدي خير العباد، لابن القيم، ٥٨/١.

بیر خەڵکی بردۆتەوە، وە ئەگەر ئەو شەوە دیاریش بکرێت ئەوە دروست نییە تایبەت بکرێت بە جۆرێك لە جۆرەکانی عیبادەت بە بێبوونی بەڵگەی شەرعی)[١٥٣].

٢ ـ نەزانراوە لە هیچ یەکێك لە موسڵمانانی خاوەن زانست و باوەڕ کە ئەو شەوەی بە پیرۆزترو گەورەتر زانیبێت لە شەوەکانی تر، وە لەبەر ئەوەی نە پێغەمبەر (ﷺ) و نە هاوەڵانی و نە شوێن کەوتووان وە شوێن کەوتووی ئەوانیش، ئاهەنگیان نەگێڕاوە لەو شەوەدا وە تایبەتیان نەکردووە بە جۆرێك لە جۆرەکانی پەرستن، بۆیە ئەگەر ئاهەنگ گێڕان لەو شەوەدا کارێکی شەرعی بوایە ئەوە پێغەمبەر (ﷺ) بۆ موسڵمانانی ڕوون دەکردەوە جا بە قسە بێت یان بە کردەوە، وە ئەگەر ڕوویبدایە لەسەردەمی ئەواندا ئەوا ئەو شەوە دەزانراو دەناسرا، وە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ ئێمەیان دەگێڕایەوە[١٥٤].

٣ ـ خوای پەروەردگار ئاینی بۆ ئەم ئوممەتە کامل و تەواو کردووە، وە نیعمەتی خۆی بەسەردا ڕژاندوون، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ٣﴾ (المائدة: ٣) .

واتە: ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتاندا وەڕازیم لێتان (ئەی موسوڵمانان) کە ئیسلام ئاینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێکی تر نەکەنە ئاینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی: (ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخششە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکەی بۆ تەواو کردوون، پێویستیان بە هیچ ئاینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دواین پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆکەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینی زانیبێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ درۆو دواکەوتنی تێدا نییە)[١٥٥].

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ هەم دین لەهەموو ڕویەکەوە تەواوە و پێویستی بە زیادو کەم نییە وە هەم خوای پەروەردگار تەواو نیعمەتی خۆی ڕشتووە بەسەر موسوڵماناندا .

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ وَلَوۡلَا كَلِمَةُ ٱلۡفَصۡلِ لَقُضِيَ بَيۡنَهُمۡۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ٢١﴾ (الشورى: ٢١) .

واتە: (ئایا ئەو بێباوەڕانە ڕازین بەبەرنامەی خوا؟) یان شوێنی ئەو هاوەڵ پەیداکەرانە کەوتوون کە بەناوی دینەوە بەرنامەیان بۆ دادەنێن و پەیڕەوی دەکەن، بێ ئەوەی خوای پەروەردگار مۆڵەتی دابێت و پێی ڕازی بێت (حەرام و حەڵاڵیان بۆ دیاری دەکەن)، خۆ ئەگەر بڕیاری پێشترمان نەبوایە تا کاتی دیاری کراو، ئەوە فەرمانمان دەدا بەلەناو بردنیان، بێگومان بۆ بێباوەڕان و ستەمکاران سزای زۆر توندو بە ئێش هەیە.

٤ ـ پێغەمبەری خوا (ﷺ) موسڵمانانی ئاگادار کردۆتەوە لە خراپی و ترساکی بیدعە، وە بەڕوون و ئاشکرا فەرموویەتی: هەموو تازەداهێنراوێك لەم دینەدا گومڕایی و سەرلێشێواوییە، وە هەر کارێك بیدعە بێت و بکرێت ئەوە بەسەر خاوەنەکەیدا

---

[١٥٣] بروانە: التحذير من البدع، ص١٧.

[١٥٤] بروانە: زاد المعاد لابن القيم، ٥٨/١، والتحذير من البدع، للعلامة ابن باز، ص١٧.

[١٥٥] بروانە: تفسير القرآن العظيم للأمام إبن كثير (رحمه الله تعالى) ٢٦/٣ .

دەدرێتەوە، هەروەك ئیمامی بوخاری و موسلیم (ڕەحمەتی خوایان لێبێت) لە دایكی ئیمانداران‌ەوە بۆمان دەگێڕنەوە، كە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن أحدَثَ في أمرِنا هذا ما لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدٌّ))[١٥٦].

واتە : هەركەسێك كارێك دابهێنێت لە دیندا و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە زیادكردنی ئەو كارە ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت. وە لە گێڕانەوەیەكی تردا كە ئیمامی موسلیم گێڕاویەتیەوە، پێغەمبەر (ρ) فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[١٥٧].

واتە: هەركەسێك كارێك بكات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ كردنی، ئەوە ئەو كارە كارێكە وەرناگیرێت بەڵكو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەكەیدا.

وە زانایانی پێشینی ئەم ئوممەتە موسڵمانانیان ئاگادار كردۆتەوە لە خراپی و ترساكی بیدعە، چونكە بیدعە زیادكردنە لە دین و شەرعێكە خوای پەروەردگار فەرمانی پێ نەكردووە و ڕێگەشی پێنەداوە، وە پێغەمبەر (ﷺ) ڕێگەی پێنەداوە، وە لەبەر ئەوەی خۆ شوبهاندنە بە دوژمنانی دین وەكو: گاورو جولەكە، كە بیدعە وشتی زیادەیان خستە ناو دینەكەیانەوە[١٥٨].

#چوارەم: ئاهەنگ بە بۆنەی هاتنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان:

ئیمامی پایە بەرز محمدی كوڕی وضاح القرطبي لە عبدالرحمن كوڕی زيدي كوڕی أسلم دەگێڕێتەوە كە فەرمویەتی: نەم بیستووە لە هیچ یەكێك لە زاناو شارەزایانمان كە گرنگی بدەن بە شەوی پانزەی مانگی شەعبان، وە نەم بیستووە لە هیچ یەكێكیان فەرمودەكەی ئیمامی مكحول باس بكەن[١٥٩] ، وە هیچ یەكێكیان فەزڵی ئەو شەوەیان نەداوە بەسەر شەوەكانی تردا[١٦٠].

ئیمامی أبو بكر الطرطوشي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: أبو محمد المقدسي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) بۆی گێڕامەوە، فەرموی: (لای ئێمە بە هیچ شێوەیەك نوێژی (الرّغائِب) نەبوو، ئەو نوێژەی كە لە مانگی ڕەجەب و شەعباندا دەكرێت، یەكەم جار ئەم نوێژە لای ئێمە داهێنرا لە ساڵی ٤٤٨كۆچیدا بوو، ئەوەبوو جارێكیان پیاوێك كە (ابن أبي الحمراء)ی پێ دەوترا خەڵكی (نابلس) بوو هات بۆلامان لە (بيت المقدس)، دەنگی زۆر خۆش بوو بۆ قورئان خوێندن، هەستاو لە ناو مزگەوتی (الأقصى)دا لە شەوی پانزەی مانگی شەعباندا كەوتە نوێژ كردن، پیاوێك لە پشتیەوە وەستا پاشان دووان و پاشان سیان و چوار، نوێژەكەی تەواو نەكرد تا كۆمەڵێكی زۆر لە پشتیەوە نوێژیان دەكرد، پاشان ساڵی دوای هاتەوە خەڵكێكی زۆر لە پشتیەوە نوێژیان دەكرد، وە لە ساڵی دواتر هاتەوە بە هەمان شێوە كۆمەڵێكی زۆرتر نوێژیان لە پشتەوە كرد و لە ناو مزگەوتدا بڵاو بووەوە، هەر بۆیە لەو ڕۆژەوە تایبەت كردنی نوێژ لەو شەوەدا بڵاو بووەوە و پەرەی سەند لە مزگەوتی (الأقصى) و ناو ماڵەكان، وە جێگیر بوو وەكو نوێژێكی سوننەت هەتا ڕۆژگاری ئەمرۆمان)[١٦١].

---

[١٥٦] رواه البخاري ٢٢٢/٣، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣٤٤/٣، برقم ١٧١٨.

[١٥٧] رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

[١٥٨] **بڕوانە:** التحذير من البدع، لابن باز، ص١٩.

[١٥٩] يعني بحديث مكحول ما أخرجه ابن أبي عاصم في السنة برقم ٥١٢، وابن حبان برقم ٥٦٦٥ [٤٨١/١٢]، والطبراني في الكبير ١٠٩/٢٠، برقم ٢١٥، وأبو نعيم في الحلية، ١٩١/٥، والبيهقي في شعب الإيمان، ٢٧٢/٥ برقم ٦٦٢٨، عن معاذ بن جبل τ يرفعه: "يطلع الله إلى خلقه في ليلة النصف من شعبان فيغفر لجميع خلقه إلا لمشركٍ أو مشاحن"، قال الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة: حديث صحيح روي عن جماعة من الصحابة من طرق مختلفة يشد بعضها بعضاً، وهم: معاذ بن جبل، وأبو ثعلبة الخشني، وعبد الله بن عمرو، وأبي موسى الأشعري، وأبي هريرة، وأبي بكر الصديق، وعوف بن مالك، وعائشة رضي الله عنهم، ثم خرج هذه الطرق الثمانية، وتكلم على رجالها في أربع صفحات.

قلت: فإن صح هذا الحديث في فضل ليلة النصف من شعبان كما يقول الألباني حفظه الله فليس فيه ما يدل على تخصيص ليلتها بقيام ولا يومها بصيام، إلا ما كان يعتاده المسلم من العبادات المشروعة في أيام السّنَة، لأن العبادات توقيفية.

[١٦٠] **بڕوانە:** كتاب فيه ما جاء في البدع، للإمام ابن وضاح، المتوفى سنة ٢٨٧هـ ص١٠٠، برقم ١١٩.

[١٦١] **بڕوانە:** كتاب الحوادث والبدع، للطرطوشي، المتوفى سنة ٤٧٤هـ، ص٢٦٦، برقم ٢٣٨.

وە ئیمامی ابن وضاح لە ابن أبي مليكةوە دەیگێڕێتەوە، بە ابن أبي مليكة ووترا: زياد النميري دەڵێت: شەوی پانزەی مانگی شەعبان خێرو پاداشتی بە وێنەی خێرو پاداشتی شەوی قەدرە (ليلة القدر)، ابن أبي مليكة فەرموی: ئەگەر گوێم لە خۆی بوایە کەوا دەڵێت، لەو کاتەدا دارێکم بەدەستەوە بوایە، لێیم دەدا بەو دارە، لەو کاتەدا زياد النميري قازیش بوو[١٦٢].

زانای پایە بەرز أبو الشّامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) کە شافیعی مەزهەبە دەفەرمووێت: (صلاة الألفية، ئەو نوێژەیە کە لە شەوی پانزەی مانگی شەعباندا دەکرێت، بەم نوێژە دەوترێت هەزارییە لەبەر ئەوەی هەزار جار ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝١ ﴾ (الإخلاص: ١) تێدا دەخوێندرێت، چونکە سەد ڕکاتەو لە هەر ڕکاتێکدا یەکجار سورەتی فاتیحەو دەجار سورەتی ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝١ ﴾ دەخوێندرێت، نوێژێکی زۆر درێژو زۆر قورس و گرانە، لە کاتێکدا هیچ فەرموودەیەکی صەحیحی لەسەر نییە، بەڵکو ئەو فەرموودانەی کەلەسەری هاتوون هەمویان لاوازن یان هەڵبەستراون، هەر بۆیە بە هۆی بەردەوام بوون لەسەر کردنی ئەو نوێژە زیاتر پەرەی سەندووە لە ناو زۆربەی مزگەوتەکانی وڵاتدا، کە ئەو نوێژەی تیا دەکرێت و ئەو شەوە تا بەیانی بەردەوام دەبن، وە چەندین خراپەو تاوانکاری تیادا دەکرێت، وە پیاوان و ئافرەتان تێکەڵ دەبن، وە ئەوەندە خراپەی تری تیا دەکرێت لەبەر دیاری و ئاشکراییان پێویست بە باس کردن ناکات، وە زۆربەی نەزان و نەشارەزایان باوەڕێکی پتەویان هەیە بەم نوێژە، وە شەیتان بۆی ڕازاندونەتەوەو کردوویەتی بە بنچینەیەکی گەورەی دین)[١٦٣].

وە زانای پایە بەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) پاش ووتەیەکی بە نرخ فەرمویەتی: (شەوی پانزەی مانگی شەعبان هەندێك لە تابعینی وەکو: خالدی کوڕی معدان، ومكحول، ولقمان کوڕی عامرو جگە لەوانیش، بە گەورەو پڕ لە خێریان دەزانی و عیبادەتی زۆریان تیا دەکرد، تا خەڵکی فەزڵ و گەورەیی ئەو شەوەیان لێیانەوە وەرگرت، دەووترێت: هەندێ بۆچوون و شوێنەواری ئیسرائیلیان پێ گەیشتبوو بۆ بە گەورە زانینی ئەو شەوە، کاتێك ئەوە ئاشکرا بوو لەناو وڵاتدا جیاوازی کەوتە نێوانیان؟ ئایا ئەو شەوە بە گەورە و پڕ لە خێر بزانرێت یان نا؟ ئەوەبوو کۆمەڵێك لە خواپەرستانی بەصرە و جگە لەوانیش ڕازی بوون پێی و بە گەورەیان زانی، بەڵام زۆربەی زاناو شارەزایانی حِجاز وەکو: عطاء، وابن أبي مليكه ئینکاریان لێ کرد، هەروەك عبد الرحمن کوڕی زيد کوڕی أسلم لە زاناو تێگەیشتوانی مەدینە گێڕاوێتیەوە، وە ئەمە ووتەی هاوەڵانی ئیمامی مالك و جگە لەوانیشە، وە هەموویان فەرموویانە زیندوو کردنەوەی ئەو شەوە بە عیبادەتێکی تایبەت و جیاواز و خوێندنی ئەو هەموو زیکرو ویردانە بیدعەیە و کارێکی تازە داهێنراوە).

زانایانی شام بۆچونیان جیاوازە سەبارەت بە زیندوو کرنەوەی ئەو شەوە، لەسەر دوو بۆچون:

یەکەم: زیندوو کردنەوەی ئەو شەوە سوننەتە بە جەماعەت لە مزگەوتەکاندا، هەر بۆیە خالدي کوڕی معدان و لقماني کوڕی عامرو جگە لەوانیش، لەو شەوەدا جوانترین جلیان لەبەر دەکردوو بۆنی خۆشیان لە خۆیان دەدا و کلیان لە چاویان دەکرد، ئەو شەوە تا بەیانی لە مزگەوتدا دەمانەوە و نوێژیان دەکرد، وە ئیمامی إسحاق بن راهويــه هەمان بۆچونی هەبووە، وە دەیووت: کردنی لە مزگەوت بیدعە نییە، هەروەك ئیمامی حَرب الكرماني لێی گێڕاوەتەوە.

دووەم: باش نییەو دروست نییە کۆبونەوە لە مزگەوتەکاندا بۆ نوێژ کردن و پاڕانەوە و چیرۆك گێڕانەوە، بەڵام هیچی تێدا نییە ئەگەر کەسێك تەنها بۆ خۆی نوێژ بکات، ئەمە بۆچوونی ئیمامی الأوزاعي یە، کە ئیمام و پێشەواو زانای شام بووە، ئەم بۆچوونە نزیك ترە لە حەقەوە (إن شاء الله)، پاشان فەرموویەتی: بۆچوونی ئیمامی أحمد نەزانراوە دەربارەی شەوی پانزەی مانگی شەعبان، بەڵام سەبارەت بە سوننەتێتی شەو نوێژ کردن لەو شەوەدا دوو ڕیوایەتی لێوە گێڕدراوەتەوە، یەك لەو ڕیوایەتانەی کە لێی گێڕدراوەتەوە سەبارەت بە شەو نوێژ کردن لە شەوی جەژندا، لە ڕیوایەتێکدا شەو نوێژ کردن بە جەماعەت تیایدا بە سوننەتی

---

[١٦٢] **بڕوانە:** كتاب فيه ما جاء في البدع، لابن وضاح، ص١٠١، برقم ١٢٠، ورواه الطرطوشي في كتاب الحوادث والبدع عن ابن وضاح، ص٢٦٣، برقم ٢٣٥.

[١٦٣] **بڕوانە:** كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، لعبد الرحمن بن إسماعيل، المعروف بأبي شامة، المتوفى سنة ٦٦٥هـ، ص١٢٤.

نەزانیوە، لە بەرئەوەی لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) نەهاتووەو گێڕدراوەتەوە، بەڵام لە ڕیوایەتێکدا بە سوننەتی زانیوە لە بەر ئەوەی عبد الرحمن کوڕی زیدي کوڕی الأسود کە یەکێکە لە تابعین ئەو شەوەی زیندوو کردۆتەوە بە شەو نوێژ کردن، بەهەمان شێوە تایبەت کردنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان بە شەو نوێژ هیچ فەرمودەیەکی صەحیح لە پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانیەوە نەهاتووە، بەڵکو ئەوەی هاتبێت تەنها لەلایەن کۆمەڵێ تابعینی شارەزایانی شامەوە هاتووە[١٦٤].

زانای پایە بەرز إبن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی: (ئەو بۆچوونەی کە ئیمامی الأوزاعي بە پەسەندی زانیوە گوایە شەوی پانزەی مانگی شەعبان بە شەو نوێژ زیندوو بکرێتەوە بە تەنها، وە پەسەند کردنی ئەو بۆچونە لە لایەن إبن رجبەوە شتێکی زۆر سەیرە و بۆچونێکی لاوازە، لەبەر ئەوەی هەر کارێك ئەگەر دروستێتی و شەرعێتی بە بەڵگەی شەرعی دانەمەزرێت ئەوە بۆ هیچ موسوڵمانێك دروست نییە بیهێنێتە ناو دینەوە، جا بە تەنها بیکات یان بە جەماعەت، بە نهێنی بیکات یان بە ئاشکرا، لەبەر گشتی فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدّ))[١٦٥] واتە: هەرکەسێك کارێك بکات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ کردنی، ئەوە ئەو کارە کارێکە وەرناگیرێت، بەڵکو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەکەیدا، وە جگە لەم بەڵگانەش کە بەڵگەن لەسەر نکۆڵی کردنی بیدعەو ترسان لێی[١٦٦].

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە لە پێشدا باس کرا لە ووتە بە نرخەکانی زانا بەرێزەکانی وەکو: إبن وضاح، والإمام الطرطوشي، والإمام عبد الرحمن بن إسماعيل المعروف بأبي شامة، والحافظ ابن رجب (ڕەحمەتی خوایان لێبێت)، وە ئیمامی ئەم سەدەیە عبد العزيز إبن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت)، بە ڕوون و ئاشکرایی بۆمان دەرکەوت کە تایبەت کردنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان بە شەو نوێژ یان هەر عیبادەتێکی تر دروست نییە، بەڵکو بیدعەیەو هیچ بەڵگەیەکی قورئانی پیرۆزو سوننەتی پێغەمبەری (ﷺ) لەسەر نییە، وە هیچ یەکێك لە هاوەڵانی بەرێزی پێغەمبەر (ﷺ) نەیان کردووە.

پێنجەم: التبرّك

التَبَرّك: واتە: داواکردنی خێرو بەرەکەت، والتَّبرّك بالشَّيء: واتە: داوای خێرو بەرەکەت کردن بە هۆی شتێکەوە[١٦٧].

ئەوەی کە گومانی تیا نییە ئەوەیە کە خێرو بەخشش هەمووی بە دەست خوای پەروەردگارە، خوای پەروەردگار هەندێك لە دروستکراوەکانی خۆی تایبەت کردووە بە پڕ خێرو بەرەکەت، ووشەی البركة: لە بنەڕەتدا بە مانای جێگیرو بەردەوام دێت، وە بە مانای زیادکردن و گەشەکردنیش دێت، دەوترێت: برّك عليه، واتە: دوعای خێرو بەرەکەتی بۆ کرد، وە دەوترێت: بارك الله الشيءَ وبارك فيه أو بارك عليه: واتە: خوای پەروەردگار پڕ خێرو بەرەکەتی بکات، بۆیە وشەی (تبارك: خاوەنی زۆر خێرو بەرەکەت) هیچ کەسێکی پێ وەسف ناکرێت جگە لە خوای پەروەردگار، بۆیە ناوترێت: تبارك فلان، لەبەر ئەوەی واتەی: زۆرو گەورە دەگەیەنێت، بۆیە وەسفێکە بۆ هیچ کەس بەکار نایات جگە لە خوای پەروەردگار، وە ووشەی (اليُمنُ) بە مانای: پڕ خێرو بەرەکەت دێت.

ووشەی (البركة) لە قورئانی پیرۆزدا بە چەند مانایەك هاتووە، لەوانە:

١ ـ جێگیر بوون و بەردەوام بوونی خێرو بەرەکەت.

٢ ـ زۆری و زیاد بوون و بەردەوام خێرو بەرەکەتی شت لە دوای شت.

٣ ـ وشەی (تَبارَك) هیچ کەسێکی پێ وەسف ناکرێت جگە لە خوای پەروەردگار، وە نادرێتە پاڵ هیچ کەس جگە لەو، زانای پایە بەرز إبن القيّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (گەورەیی و زۆری خێرو بەرەکەتی خوای پەروەردگار لەوەدایە کە:

---

[١٦٤] بروانە: لطائف المعارف، لابن رجب، ص٢٦٣.

[١٦٥] رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

[١٦٦] بروانە: التحذير من البدع، ص٢٦.

[١٦٧] بروانە: النهاية في غريب الحديث، لابن الأثير، باب الباء مع الراء، مادة "برك"، ١٢٠/١، وە بروانە: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر الجديع، ص٣٠.

بەخشندەیی بەردەوامە، خێرو بەرەکەتی زۆرە، خاوەن ڕێزو بەرزی بەردەوامە، وە خاوەنی گەورەییەو دوورە لە هەموو کەم و کورییەك، هەرچی خێرو بەرەکەت هەیە لە لایەن خوای پەروەردگارەوەیە، وە خوای پەروەردگار خێرو بەرەکەتی خۆی دەڕێژێت بەسەر هەر یەکێك لە بەندەکانی کە خۆی ویستی لێیە، ئا ئەمەیە واتاکانی (تبـارك) کە لە قورئانی پیرۆزدا بە چەند مانایەك **هاتووە)**[١٦٨].

ئەو شتانەی کە زۆر پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەتن:

١ ـ قورئانی پیرۆزی پڕ لە خێرو بەرەکەت: قورئانی پیرۆز خێرو بەرەکەتی دونیاو دواڕۆژی تێدایە، بۆیە داواکردنی بەرەکەتی قورئانی پیرۆز بە جوان خوێندنەوەو کار پێ کردنی دەبێت (بەو شێوەیەی کە خوای پەروەردگار پێی ڕازی دەبێت).

٢ ـ پێغەمبەری (ﷺ) پڕ لە خێرو بەرەکەت: خوای پەروەردگار خێرو بەرەکەتی گێڕاوە لە خودی پێغەمبەردا (ﷺ)، **ئەو خێرو بەرەکەتەش دوو جۆرە:**

یەکەم: بەرەکەتی واتایی، ئەو بەرەکەت و نیعمەتەیە کە لە دونیا و دواڕۆژدا دێتەدی بە هۆی پەیامەکەیەوە (قورئانی پیرۆز و سوننەت)، لە بەر ئەوەی خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) ناردووە، وەکو: ڕەحمەتێك بۆ هەموو بونەوەران، وە خەڵکی دەربکات لە تاریکییەکان بۆ ڕوناکی باوەڕو خواپەرستی، وە ئەو پێغەمبەرە (ﷺ) شتە حەڵاڵ و حەرامەکانیان بۆ دیاری بکات، وە خوای پەروەردگار گێڕاوێتی بە کۆتا پێغەمبەر (ﷺ)، وە ئاینەکەی بار سووکی و نەرم و نیانی و لێبوردەیی لە خۆ گرتووە.

دووەم: خێرو بەرەکەتە هەست پێکراوەکانی، ئەمەش دوو جۆرە:

٣ ـ بوونی خێرو بەرەکەت لە کردارەکانیدا (ﷺ)، ئەویش بریتیە لەو موعجیزانەی کە خوای پەروەردگار پێی بەخشیوە و ڕێزداری کردووە پێی، وە بەڵگەیە لەسەر ڕاستگۆییەکەی (ﷺ).

٤ ـ بوونی خێرو بەرەکەت لە خودی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێنەوارە هەستپێکراوەکانی، ئەو خێرو بەرەکەتەیە کە خوای پەروەردگار گێڕاوێتی لە خودی پێغەمبەردا (ﷺ)، هەر بۆیە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ)، پێغەمبەریان (ﷺ) بە پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەت دەزانی تا لە ژیاندا بوو، وە پاش مردنی ئەو شتانەی کە لە لاشەی بەجێ مابوو بە پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەتیان دەزانی.

بۆیە هیچ کەسێك لە دروست کراوەکانی خوای پەروەردگار پێوانە ناکرێتە سەر پێغەمبەر (ﷺ) تا بە پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەت بزانرێت، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار ئەو هەموو ڕێزو خێرو بەرەکەتەی گێڕاوە لە خودی پێغەمبەردا (ﷺ)، وە گومان لەوەدا نییە کە خوای پەروەردگار پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) و فریشتەکان و پیاوچاکانی پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتدار کردووە، بەڵام موسوڵمان نابێت داوای بەرەکەتیان لێ بکات، لەبەر ئەوەی هیچ بەڵگەیەکی شەرعی لەسەر نییە، وەهەروەها چەندین شوێن هەیە کە خوای پەروەردگار پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتداری کردوون، وەکو: مزگەوتی حرام (کەعبەی پیرۆز) و مزگەوتی مەدینە (مزگەوتی پێغەمبەر (ﷺ) و مزگەوتی الأقصى (بيت المقدس)، وە هەروەها چەند کاتێکی پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتدار کردووە، وەکو: مانگی ڕەمەزان و شەوی قەدرو دەڕۆژی یەکەمی مانگی ذو الحجة وە (أشهر الحرام " مانگی: رجب، ذو القعدة، وذو الحجة، والمحرم") وە ڕۆژانی دووشەممەو پێنج شەممەو هەینی، وە کاتی دابەزینی خوای پەروەردگار لە سێ یەکی شەودا بۆ ئاسمانی دونیا، وە جگە لەم شوێنە پیرۆزانە، کە نابێت موسوڵمان تەبەڕڕوکیان پێ بکات و داوای بەرەکەتیان لێ بکات، بەڵکو داوای خێرو بەرەکەت هەر لە خوای پەروەردگار دەکرێت ئەویش بە کردنی کردەوە شەرعیە چاکەکان دەبێت[١٦٩].

٥ ـ هەندێ شت هەیە کە پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتن، وەکو: ئاوی زەمزەم و باران، لە بەر ئەوەی لە بەرەکەت و خێری ئەمانە

---

[١٦٨] **بروانە:** جلاء الإفهام ص١٨٠، وتيسير الكريم الرحمن في تفسيره كلام المنان، للسعدي، ٣/٣٩.

[١٦٩] **بروانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر الجديع، ص٧٠-١٨٢.

ئەوەیە: خەڵکی و ئاژەڵان لێی دەخۆنەوە، دارو درەخت و گژوگیای پێ سەوز دەبێت، وە داری زەیتون پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتە، وە شیرو ئەسپ و مەڕو دارخورما پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتن[١٧٠].

بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت
بە ڕێگەیەکی شەرعی بەم چەند کارە دەبێت:

١ ـ بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە زیکرو یادی خوای پەروەردگار و خوێندنی قورئانی پیرۆز بەدەست دێت، ئەویش داوای بەرەکەت کردنە لە خوای پەروەردگار بە زیکری دڵ و زمان، وە کار کردنە بە قورئانی پیرۆز و سوننەت بە شێوەیەکی شەرعی، لەبەر ئەوەی بەرەکەتیان لەم شتانەدایە: دڵ پێیان ئارام دەبێت، دڵ بەهێز دەکەن بۆ زیاد عیبادەت کردن، وە شیفای هەموو دەردوو بەڵایەکیان تێدایە، وە بەختەوەری دونیاو دوارۆژیان تێدایە، لێخۆش بوونی تاوانەکانی تێدایە، بە هۆیانەوە هێمنی دادەبەزێت، وە قورئانی پیرۆز دەبێتە تکاکار بۆ خاوەنەکەی لە ڕۆژی دواییدا، بەڵام تەبەڕروك بە قورئان ناکرێت وەك دانانی لە ناو ماڵ و ناو سەیارە و دانانی لە پشت سەری ئافرەتی زەیستان، بەڵکو بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەتی قورئانی پیرۆز بە خوێندنەوەو کار پێ کردنی ئەبێت.

٢ ـ بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە خودی پێغەمبەر (ﷺ) تا لە ژیاندا بووە، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەت بووە لە خودی خۆی و ئەو شتانەی کە پێوەی بووە، هەربۆیە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) تەبەڕروکیان دەکرد بە خودی پێغەمبەر (ﷺ) خۆی، هەروەك أبو جحيفة (رضي الله عنه) دەفەرمووێت: ((جارێکیان پێغەمبەر (ﷺ) لە گەرمای نیوەڕدا چوو بۆ البطحاء (شوێنێکە لە نێوان مەککەو مِنی) لەوێ دەست نوێژی گرت و نوێژی نیوەڕۆ و عەسری بە (قصر و جمع کرد، دوو ڕکات، دوو ڕکات) پاشان موسوڵمانان هەستان و دەستی پێغەمبەریان (ﷺ) بەدەم وچاویاندا دەهێنا (وەکو داوا کردنی خێرو بەرەکەت)، منیش دەستی پێغەمبەرم (ﷺ) گرت و بەسەر دەم و چاومدا هێنام، دەستەکانی وەکو بەفر ساردو فێنك بوون، وە بۆنی لە میسك خۆشتر بوو))[١٧١].

وە أنسی کوڕی مالك (رضي الله عنه) دەفەرمووێت: ((پێغەمبەر (ﷺ) چووە مِنی و بەرد هاویشتنی (الجمرة العقبة)ی کردو چووە ناو (خێمە یان ئەو کەپرەی کە هەڵی دابوو) وە حەیوانی سەربڕی، پاشان بەسەرتاشێکی فەرموو: وەرە سەرم بتاشە، ئاماژەی بۆلای ڕاستی کردوو پاشان بۆ لای چەپی، پاشان پێغەمبەر (ﷺ) مووی سەری دا بە هاوەڵە بەڕێزەکانی))، لە ڕیوایەتێکی تردا: ((پێغەمبەر (ﷺ) بانگی أبوطلحةی کردوو مووەکانی لای ڕاستی سەری داپێی، پاشان پێغەمبەر (ﷺ) بە سەرتاشەکەی فەرموو: لای چەپی سەرم بتاشە، ئەوە بوو موەکانی سەری دا بە أبو طلحة و پێی فەرموو: دابەشی بکە لە نێوان موسوڵماناندا" سەیرکردنی بە چاوی ڕێزو پڕ خێرو بەرەکەتەوە"))[١٧٢].

بۆیە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) تەبەڕروکیان دەکرد بە جل و بەرگەکەی و شوێنی دەستی و ئاوی دەست نوێژو بەرماوەی ئاو خواردنەوەکەی و زۆر شتی تر[١٧٣]، وە تەبەڕروکیان دەکرد بەو شتانەی لە لاشەی پێغەمبەر (ﷺ) بووەتەوە، وەکو: مووەکانی، وە ئەو شتانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بەکاری هێناوەو پاش خۆی مابووەوە، وەکو: جل و بەرگ و قاپ و قاچاغ و نەعلەکانی، وە جگە لەم شتانەش[١٧٤].

---

[١٧٠] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە**، ص ١٨٣-١٩٧.

[١٧١] البخاري: كتاب المناقب، باب صفة النبي ﷺ، ٤/٢٠٠، برقم ٣٥٥٣.

[١٧٢] رواه مسلم، كتاب الحج، باب بيان أن السنة يوم النحر أن يرمي، ثم ينحر، ثم يحلق، والابتداء في الحلق بالجانب الأيمن من رأس المحلوق، ٢/٩٤٧، برقم ١٣٠٥.

[١٧٣] **بڕوانە:** التبرك، أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٢٤٨-٢٥٠.

[١٧٤] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە**، ص ٢٥٢-٢٦٠.

موسوڵمانی خۆشەویست لێرەدا دەبێت ئاگاداری ئەوە بین کە هیچ کەسێك قیاس ناکرێتە سەر پێغەمبەر (ﷺ) لە ڕووی پیرۆزی و پڕخێرو بەرەکەتیەوە، چونکە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی نەکردووە کە هیچ یەکێك لە هاوەڵانی بە چاوی بەرەکەتەوە سەیر بکرێت، وە نەگێڕدراوەتەوە لە هیچ یەکێك لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو کارەیان کردبێت لە گەڵ کەسانی جگە لە پێغەمبەردا (ﷺ) جا لە ژیانیدا بێت یان دوای مردنی، وە تەبەڕروکیان نەکردووە بە هیچ یەکێك لە خەلیفە بەڕێزو صەحابەکانی پشتیوانان و کۆچکردووان و ئەوانەی کە موژدەی بەهەشتیان پێ درابوو (خوای گەورە لە هەموویان ڕازی بێت).

زانای پایە بەرز ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (پاش مردنی پێغەمبەر (ﷺ) هاوەڵانی بەڕێزی، هیچ کارێك ڕووی نەداوە لێیان دەربارەی تەبەڕروك کردن بە کەسانی جگە لەو، لە کاتێکدا پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە دوای خۆی هیچ کەسێکی بەجێ نەهێشتووە لە ئیمامی أبوبكر الصّديق (رضي الله عنه) بەڕێز تر بێت و خەلیفەشی بێت، لە ناو هاوەڵە بەڕێزەکانیدا هیچ یەکێکیان ئەوەیان نەکرد بەرامبەری، وە ئیمامی عُمَر (رضي الله عنه) کە دوای أبوبكر الصديق (رضي الله عنه) لەو بەڕێزتر نەبووە، پاشان ئیمامی عثمان (رضي الله عنه) و ئیمامی علي (رضي الله عنه) و سەرجەم صەحابەکان کە لە ناو ئوممەتەدا لەوان چاکترو بەڕێز تری تیا نەبووە لای خوای پەروەردگار، بە هیچ شێوەیەك بۆمان نەگێڕدراوەتەوە کە خاوەن خێرو بەرەکت بوو بێتن و خەڵکیان خێردارو بەرەکەتدار کردبێت)[١٧٥].

گومانی تێدانییە کە سوود وەرگرتن لە عیلم و زانیاری زانایان، گوێ گرتن لە ئامۆژگارییەکانیان، پاڕانەوەکانیان بۆ موسوڵمانان، دەست کەوتنی فەزڵی دانیشتگاکانیان بە دانیشتن لەگەڵیاندا پڕە لە خێرو بەرەکەت سودی زۆر، بەڵام تەبەڕروك ناکرێت بە خودی خۆیان، بەڵکو بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بەوە دەبێت کە کردەوەی چاکە بکەین بە عیلم و زانیاریەکەیان، وە شوێنی زانایانی ئەهلی سوننەو جەماعە بکەوین[١٧٦].

٣ ـ بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت بە خواردنەوەی ئاوی زەمزەم، چونکە ئاوی زەمزەم پیرۆزترین ئاوی سەر زەوییە، بە خواردنەوەی تینوێتی دەشکێت و شوێنی خواردنیش دەگرێت، وە خواردنەوەی بە نییەتێکی باش شیفای تێدایە، لەبەر ئەوەی بۆ هەر مەبەستێك بخورێتەوە دێتە دی، پێغەمبەر (ﷺ) دەربارەی ئاوی زەمزەم دەفەرمووێت: ((إنَّها مُبارَكَةٌ، إنَّها طَعامُ طُعمٍ [وَشِفاءُ سَقِيم]))[١٧٧] واتە: بەڕاستی ئاوی زمزم ئاوێکی پیرۆز و پڕ بەرەکەتە، ئاوێکە شوێنی خواردن دەگرێتەوە، وە شیفای نەخۆشی تێدایە.

جابری کوڕی عبدالله فەرمودەیەکمان بۆ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) کە فەرموویەتی: ((ماء زمزم لما شرب له))[١٧٨].

واتە: ئاوی زەمزەم بۆ هەر مەبەستێك بخورێتەوە دێتە دی.

وە گێڕدراوەتەوە کە پێغەمبەر (ﷺ) ئاوی زەمزەمی دەکردە ناو کوپە و دۆلکەوە دەیدا بە نەخۆشەکان و دەیکرد بەسەریاندا[١٧٩] (ڕوومەتیانی پێ تەڕ دەکرد).

٤ ـ بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت بە ئاوی باران، گومانی تێدا نییە کە ئاوی باران پیرۆز و پڕ بەرەکەتە، چونکە خوای پەروەردگار بەرەکەتی تێ کردوو: خەڵکی لێی دەخۆنەوە، وە هەموو گیان لەبەران و ڕووەك و درەخت و بەروبوومەکان پێی گەش دەبنەوە، وە خوای پەروەردگار هەموو شتێکی پێ زیندوو دەکاتەوە.

---

[١٧٥] **بڕوانە**: الاعتصام للشاطبي، ٨/٢، ٩، **وە بڕوانە**: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٢٦١-٢٦٩.

[١٧٦] **بڕوانە**: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٢٦٩-٢٧٨.

[١٧٧] أخرجه مسلم، كتاب فضائل الصحابة، باب من فضائل أبي ذر ؓ، ١٩٢٢/٤، برقم ٢٤٧٣، وما بين المعكوفين عند البزار، والبيهقي، والطبراني، قال الهيثمي في مجمع الزوائد: "رجاله ثقات"، ٢٨٦/٣.

[١٧٨] أخرجه ابن ماجه، كتاب المناسك، باب الشرب من زمزم، ١٠١٨/٢، برقم ٣٠٦٢، وصححه الألباني في صحيح سنن ابن ماجه، ١٨٣/٢، وإرواء الغليل، ٣٢٠/٤.

[١٧٩] الترمذي بنحوه، عن عائشة رضي الله عنها، كتاب الحج، باب: حدثنا أبو كريب، ٢٨٦/٣، برقم ٩٦٣، والبيهقي، ٢٠٢/٥، وصححه الألباني في صحيح سنن الترمذي، ٢٨٤/١، والأحاديث الصحيحة، ٥٧٢/٢.

أنس كوڕی مالك (ﷺ) دەفەرمووێت: جارێکیان لەگەڵ پێغەمبەردا (ﷺ) بووین بارانمان بەسەردا باری پێغەمبەر (ﷺ) هەندێ لە جلەکانی هەڵدایەوە تا باران لاشەی تەڕ کرد، ووتمان ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بۆ وات کرد، فەرمووی: ((لأنَّه حَديثُ عَهدٍ برَبِّهِ))[١٨٠].

زانای پایە بەرز ئیمامی النووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت: واتە: باران بارین ڕەحمەتی خوای پەروەردگارەو تازە دروستی کردووە (تازە باراندوویەتی) بۆیە تەبەڕووکی پێ دەکرێت.

بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت
بە شێوەیەکی ناشەرعی و نادروست بەم شێوانەی لای خوارەوەیە:

یەکەم: تەبەڕووك کردن بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دوای مردنی دروست نییەو ناشەرعییە، بەڵام لە دوو شتدا دروستە:

١ ـ باوەڕ پێبوون و گوێڕایەڵی کردن و شوێن کەوتنی، هەر کەسێك باوەڕی پێبێنێت و گوێڕایەڵی بکات و شوێنی بکەوێت، ئەوە بێگومان خێرو بەرەکەت و پاداشتی زۆرو بەختەوەری دونیاو دوارۆژ بەدەست دێنێت.

٢ ـ تەبەڕووك کردن بەو شتانەی کە بە لاشەی پێغەمبەرەوە (ﷺ) بووە، یان هی ئەو بووە، وەکو: موی لاشەی، جل و بەرگی، قاپ و قاچاغەکانی.

بەڵام جگە لەم شتانە دروست نییە تەبەڕووك بکرێت بە هیچ شتێکی، بۆیە شەرعی نییە تەبەڕك بکرێت بە گۆڕەکەی، وە خۆ ئامادەکردن مەبەستی زیارەتی گۆڕەکەی دروست نییە (واتە: شَدُّ الرِّحال) نابێت، بەڵکو خۆ ئامادەکردن و سازدانی زیارەت تەنها بۆ ئەم سێ مزگەوتە دەبێت (المسجد الحرام (کەعبەی پیرۆز)، والمسجد الأقصى (قودسی پیرۆز)، والمسجد النبوي مزگەوتی مەدینە)، بۆیە سوننەتە کاتێك کە موسوڵمانێك زیارەتی گۆڕەکەی پێغەمبەر (ﷺ) بکات ئەگەر لە مەدینەدا بێت، یان زیارەتی مزگەوتەکەی کردبێت پاشان زیارەتی گۆڕەکەی بکات، وە زیارەتی گۆڕەکەی بەم شێوەیە دەبێت: کاتێك دەچیتە ناو مزگەوتەکەی پێغەمبەرەوە (ﷺ) دوو رکات سوننەتی سڵاوی مزگەوت دەکەیت (تحية السجد)، پاشان دەچیت بۆ لای گۆڕەکەی و ڕوو دەکەیتە ئەو هۆدەیەی کە پێغەمبەری (ﷺ) تێدا نێژراوە بەلەسەر خۆیی و نەرموو نیانی و بە دەنگێکی نزم دەڵێیت: السَّلامُ عَلَيكَ يَا رَسُولَ الله، واتە: سەلامی خوات لەسەر بێت ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، عبدالله کوڕی ئیمامی عمر (خوایان لێ ڕازی بێت) لەمە زیاتری نەدەوت، بەڵام ئەگەر لەمە زیاتر بڵێیت: ((السَّلامُ عَلَيكَ يا رَسُولَ اللهِ، يا خيرة الله مِن خَلقِهِ، أَشهَدُ أنّكَ رَسولُ اللهِ حَقّاً، وَأنّكَ قَد بَلَّغتَ الرِّسالَةَ، وَأَدَّيتَ الأمانَةَ، وَجاهَدتَ في اللهِ حَقَّ جِهادِهِ، وَنَصَحتَ الأمَّةَ)).

واتە: سەلامی خوات لەسەر بێت ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، ئەی باشترین دروست کراوی خوا، شایەتی ئەدەم کە تۆ پێغەمبەری خوایت (ﷺ) ، بەڕاستی پەمامی خوات گەیاند، بەڕاستی ئەو ئەمانەتەی لەسەر شانت بوو گەیاندت، بەڕاستی تێکۆشایت لە پێناو خوای پەروەردگاردا باشترین تێکۆشان، وە بەڕاستی بە جوانترین شێوە ئامۆژگاری ئوممەتەکەت کرد. ئەگەر ئەم زیادەیە بڵێیت هیچی تێد نییە چونکە ئەمانە هەمووی سیفاتی پێغەمبەرن (ﷺ)[١٨١].

بەڵام نابێت لای گۆڕەکەی بپاڕێیتەوە بۆ ئەوەی گومانت وا نەبێت کە پاڕانەوە لای گۆڕەکەی وەڵام دەدرێتەوە، وە بە هیچ شێوەیەك داوای شەفاعەتی لێ ناکەیت، وە نابێت دەست و لاشەت بهێنێت بە سەر گۆڕەکەیدا وە نابێت نە گۆڕەکەی و نە دارو بەردو دیوارەکەی ماچ بکەیت، وە نابێت تەبەڕووك بکەیت بەو شوێنانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) دانیشتووە لەسەری یان نوێژی لەسەر کردووە، وە نابێت تەبەڕووك بکەیت بەو ڕێگایانەی کە بەسەریدا ڕۆیشتووە، وە ئەو شوێنانەی کە تێیدا وەحی بۆ سەر دابەزیوە، وە نابێت تەبەڕووك بکەیت بەو شوێنەی کە تیایدا لە دایك بووە یان شەوی لە دایك بوونی یان ئەو شەوەی کە شەو

(١٨٠) أخرجه مسلم، كتاب صلاة الاستسقاء، باب الدعاء في الاستسقاء، ٦١٥/٢، برقم ٨٩٨.

(١٨١) **بروانە:** مجموع فتاوى إبن باز في الحج والعمرة، ٢٨٩/٥.

ڕەوییەكەی تێدا ڕویدا، وە تەبەڕروك ناكرێت بە ڕۆژی كۆچ كردنەكەی، وە جگە لەمانەش كە نە خواو نە پێغەمبەری خوا (ρ) بە شەرعیان دانەناوە[١٨٢].

دووەم: لەو تەبەڕروكانەی كە ناشەرعییە و دروست نییە: بریتییە لە تەبەڕروك كردن بە پیاوچاكان، موسڵمانی تەنها خوا پەرست ئاگاداربە كە تەبەڕروك بە خودی پیاوچاكان و شوێنەوارەكانیان و شوێنی عیبادەتەكانیان و شوێنی دانیشتن و گۆڕەكانیان ناكرێت و دروست نییە، وە خۆئامادەكردن و گەشت كردن و نوێژ كردن لای گۆڕەكانیان نابێت و دروست نییە، وە داوای پێویستی ناكرێت لای گۆڕەكانیان، وە دەست و لاشە هێنان بەسەر گۆڕەكانیان و مانەوەو تەبەڕروك كردن بە لە دایك بوونیان و جگە لەمانەش هیچیان دروست نین بەڵكو ناشەرعین، بۆیە هەر كەسێك ئەو كارانە بكات و مەبەستی نزیك بوونەوە بێت لێیان ئەوە بەڕاستی هاوەڵی گەورەی بۆ خوای پەروەردگار بڕیارداوە (الشّرك الأكبَر) واتە: باوەڕت وابێت كە پیاوچاكان زەرەرو زیان و سودیان بە دەستە، یان بەخشین و ڕێگری لێ كردنیان بەدەستە، بەڵام ئەگەر كەسێك ئەو كارانە بكات بە ئومێدی بەدەست هێنانی خێرو بەرەكەت لەلایەن خوای پەروەردگارە ئەوە بەڕاستی بیدعەیەك و كارێكی زۆر خراپی كردووە[١٨٣].

سێیەم: لە تەبەڕروكە ناشەرعیەكان: تەبەڕروك كردن بە شاخ و كێو و شوێنەكان، لەبەر ئەوەی تەبەڕروك كردن بەم شوێنانە پێچەوانەی مەنهەج و ڕێبازی پێغەمبەرە (ﷺ)، چونكە تەبەڕروك كردن پێیان هۆكارە بۆ بە گەورە زانینی ئەو شوێنانە، وە دروست نییە ئەو شوێنانە قیاس بكرێتە سەر بەردە ڕەشەكە (الحجر الأسود) و تەواف كردن بەدەوری كەعبەدا، چونكە ماچ كردن و سوڕانەوە بە دەوری كەعبەدا عیبادەتن و بەبەڵگەی قورئانی پیرۆز و سوننەت ئەو كارانە دەكرێت، وە جگە لەدەست هێنان بە (الحجر الأسود والركن اليماني من الكعبة) دروست نییە دەست بە هیچ شوێنێكدا بهێنرێت لەڕووی بەرەكەت و پیرۆزییەوە، چونكە بە یەكدەنگی زانایان پێغەمبەر (ﷺ) تەنها سەلامی لە هەردوو ڕوكنی اليَماني كردووە[١٨٤].

زانای پایە بەرز إبن القيّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (لەسەر ڕووی زەویدا هیچ شوێنێك نییە (پارچە زەوییەك) دروست بێت ماچ بكرێت و سەلامی لێ بكرێت و تاوانی تێدا بوەرێت تەنها بەردە ڕەشەكەو ڕوكنی اليَماني نەبێت (الحَجَرُ الأَسوَد والرّكن اليَماني مِنَ الكَعبَة)[١٨٥].

وە سەبارەت بە تایبەت مەندی مەككەی پیرۆز دەفەرمووێت: (لەسەر ڕووی زەویدا هیچ شوێنێك نییە كە پێویست بێت لەسەر هەموو موسوڵمانانێكی بە توانا بڕوات بۆ ئەوێ (بۆ حەج كردن) وە بەدەوریدا بسوڕێتەوە جگە لە كەعبەی پیرۆز).

وە زانای پایە بەرز إبن تيميّة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) سەبارەت بە سوڕانەوە بە دەوری جگە لە كەعبەی پیرۆزدا دەفەرمووێت: (وە سوڕانەوە بەو شێوەیە (بە دەوری هەرشتێك جگە لە كەعبەی پیرۆز) یەكێكە لە گەورەترین بیدعە حەرامەكان، بۆیە هەر كەسێك سوڕانەوە (الطّواف) بە دەوری هەرشتێك جگە لە كەعبەی پیرۆز بە دین بزانێت داوای تەوبەی لێ دەكرێت، ئەگەر تەوبەی كرد ئەوە باشە، ئەگەر تەوبەی نەكرد ئەوە دەبێت بكوژرێت)[١٨٦].

وە دەست و لاشە هێنان و ماچ كردنی (مقامي إبراهيم) و دارو بەردی مزگەوتی حەرام (كەعبەی پیرۆز) دروست نییە (بە نییەتی تەبەڕروك)، وە دروست نییە زیارەت كردن و سەركەوتن بۆ كێوی (الحرّاء) بە مەبەستی نوێژكردن و بەدەست هێنانی خێرو بەرەكەت، وە كێوەكانی (ثَور، عَرَفَة، أبي قُبَيس، ثبير)یش بەهەمان شێوە دروست نییە زیارەتیان بكرێت و نییەتی خێرو بەرەكەتت

---

[١٨٢] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٣١٥-٣٨٠.

[١٨٣] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٣٨١-٤١٨.

[١٨٤] **بڕوانە:** إقتضاء الصراط المستقيم، لإبن تيميّة (رحمه الله تعالى)، ٢/٧٩٩.

[١٨٥] **بڕوانە:** زاد المعاد في هدي خير العباد، ١/٤٨.

[١٨٦] **بڕوانە:** مجموع فتاوى إبن تيمية، ٢٦/١٢١.

پێیان هەبێت، وە دروست نییە زیارەتی کێوی (الطّور) بکرێت و خۆ ئامادەکردن و گەشتی بۆ لا ساز بکرێت، بە نییەتی بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت، وە نابێت هیچ یەکێك لە دارو بەردەکان بە تەبەڕوك بزانرێت[١٨٧].

هۆکارەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی چین؟

١ ـ نەزانی و نەشارەزایی لە دین.

٢ ـ زیادەڕەوی کردن لە پیاوچاکاندا.

٣ ـ خۆلێکچواندن بە هاوەڵ بڕیاردەران و بێباوەڕان.

٤ ـ بە گەورە زانینی شوێنەوارەکان وەکو (گۆڕ و دارو بەردو خۆڵ و ....).

شوێنەوارە خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی زۆر زۆرن لەوانە:

١ ـ بڕیاردانی شیرکی گەورە، کە ئەمەش یەکێکە لە گەورەترین و ترسناکترین شوێنەوارە خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی، ئەگەر خودی ئەو کارە شیرکی گەورە بێت، یان تەبەڕوك کردنی نادروست هۆکارە بۆ بڕیاردانی شیرکی گەورە.

٢ ـ بڕیاردانی بیدعە.

٣ ـ کردنی جۆرەها تاوان و خراپەکاری.

٤ ـ کەوتنە ناو جۆرەها درۆ.

٥ ـ گۆڕینی دەقەکانی قورئانی پیرۆز و فەرمودەکانی پێغەمبەر (ﷺ)، وە لێکدانەوەیان بە شێوازێکی ناشایستەو نەویستراو.

٦ ـ فەوتانی سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ).

٧ ـ سەرلێشێوان بە هۆی کاری نەزانانەوە.

٨ ـ لەناو چوونی نەوەکان.

موسوڵمانانی خۆشەویست هەموو ئەم کارانە لە شوێنەوارە حەرام و خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعیین.

هۆکارەکانی بەرگری کردن لە تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی:

١ ـ گەیاندن و بڵاو کردنەوەی عیلم و زانیارییەکی بە سوود.

٢ ـ بانگەواز کردن بۆ مەنهەج و ڕێبازی حەق و ڕاست.

٣ ـ لابردن و نەهێشتنی هەموو هۆکارەکانی زیادەڕەوی کردن و ئەو شوێنەوارانەی کە بە پیرۆز و گەورە دەزانرێن.

٤ ـ تێك شکاندنی هەموو هۆکارێك لەو هۆکارانەی کە خەڵکی بە تەبەڕوکیان دەزانێت[١٨٨].

زانای پایە بەرز شێخ الناصر السَّعدي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە شەرحی (كتابُ التّوحيد) لە باسی (مَن تَبَرَّكَ بِشَجَرَةٍ أو حَجَرَةٍ أو نَحوِهِما) دەفەرموێت: (واتە: ئەو کارە شیرکە یان لە کردەوەی موشریکەکانە، زانایان یەکدەنگن لەسەر ئەوەی کە دروست نییە بە چاوی خێرو بەرەکەت بڕوانرێتە هیچ دارو بەردو مەزرگاو شوێنەوارەکان، چونکە ئەو کارە زیادەڕەوی کردنە تیایاندا، وە ئەم کارە وردە وردە سەر دەکێشێت بۆ پاڕانەوە لێیان و پەرستنیان کە ئەویش شیرکی گەورەیە، وە ئەمەش گشتییە بۆ هەموو شتێك هەتا (مقامی إبراهيم) (حجرەکەی پێغەمبەر (ﷺ) و بەردی (بيت المقدس) وە جگە لەم شوێنە پیرۆزانەش).

---

[١٨٧] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص٤١٩-٤٦٤.

[١٨٨] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٤٨٣-٥٠٦، **وە بڕوانە:** اقتضاء الصراط المستقيم، لابن تيمية، ص ٧٩٥-٨٠٢، **وە بڕوانە:** كتاب التوحيد، للعلامة الدكتور صالح الفوزان، ص ٩٣.

بەڵام سەلام كردن و ماچ كردنی بەردە ڕەشەكە و (الرّكن اليماني) ئەمانە بەندایەتی كردنە بۆ خوای پەروەردگار، وە بە گەورە زانین و مل كەچ بوونە بۆی، كە ئەمەش ناوەڕۆكی عیبادەتە، ئەم كارە بەگەورە زانینی خوای پەروەردگارە و پەرستنە بۆی، بەڵام تەبەڕروك كردن بەو شتانە بە گەورە زانینی دروست كراوەكانەو پەرستنە بۆیان، وە جیاوازی نێوان ئەم دوو كارە، وەكو: جیاوازی نێوان پاڕانەوە لە خوای پەروەردگار كە ئیخلاص و خوا بە تەنها پەرستییە، وە پاڕانەوە لە دروست كراوەكان كە شیرك و هاوەڵ بڕیاردان وایە[١٨٩].

باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەكانی ئەم سەردەمە

بیدعە خراپ و باوەكانی ئەم سەردەمە زۆر زۆرن، لەو بیدعانە بە نموونە:

١ ـ **نییەت هێنان بە زمان و ووتنی بە دەنگی بەرز:** وەك موسوڵمانێك بڵێت: نییەتمە ئەم نوێژە ئەوەندە ڕكاتە دەكەم بۆ خوای پەروەردگار، یان بڵێت: نییەتم وایە ئەم ڕۆ بە ڕۆژوو ئەبم بۆ خوای پەروەردگار (فەرز بێت یان سوننەت)، یان بڵێت: نییەتم وایە دەست نوێژ دەگرم یان غوسڵی خۆم دەردەكەم، یان جگە لەمانە، موسوڵمانانی خۆشەویست نییەت هێنان بە زمان بیدعەیە، لەبەر ئەوەی نییەت هێنان بەم شێوەیە پێچەوانەی ڕێنمونی پێغەمبەرە (ﷺ)، وە لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار دەفەرمووێت: ﴿ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ ٱللَّهَ بِدِينِكُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ ﴾ (الحجرات) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بڵێ: ئایا ئێوە خوای پەروەردگار لە ئاینی خۆتان ئاگادار دەكەن و پێی ڕادەگەیەنن، لە كاتێكدا خوای پەروەردگار زاناو شارەزایە بە هەرچی شتێك كە لە ئاسمانەكان و زەویدایە، بەڕاستی خوای پەروەردگار بە هەموو شتێك زاناو بە ئاگایە.

موسوڵمانی خۆشەویست نییەت شوێنی ناو دڵە، وەكارێكە پەیوەستە بە دڵەوە نەك بە لاشەوە، هەروەك زانای پایە بەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (نییەت: بریتیە لە مەبەستی ناو دڵەكان، بۆیە ئەو نییەتانەی كە لە ناو دڵدان واجب نییە بە زمان بوترێت لە هیچ جۆرێك لە عیبادەتەكاندا)[١٩٠].

٢ ـ **ووتنی زیكرەكانی دوای نوێژە فەرزەكان بە جەماعی و بە دەنگی بەرز :**

موسوڵمانی خۆشەویست ئەوەی كە شەرعییە ئەوەیە هەر موسوڵمانێك ئەگەر زیكرێك لە سوننەتدا هاتووە بە تەنها و بە دەنگی نزم بیخوێنێت، هەر وەك پێغەمبەر (ﷺ) بەو شێوەیە زیكرەكانی دوای نوێژە فەرزەكانی كردووە، وەهاوەڵانی بەڕێزیشی بەو شێوەیە كردویانە، لە كاتێكدا ئەوان سوننەتەكانی پێغەمبەریان (ﷺ) بەو شێوەیە جێبەجێ كردووە، وە ئەوەی كە گومانی تێدا نییە ووتنی زیكرەكان بە جەماعی و بە دەنگی بەرز بیدعەیەو پێچەوانەی ڕێبازی پێغەمبەری خوایە (ﷺ).

٣ ـ **خوێندنی سورەتی** (الفاتحة) **بۆ گیانی مردووەكان**، یان خوێندنی دوای پاڕانەوە بۆ مردووەكان، یان خوێندنی لە كاتی مارە بڕیندا، هەموو ئەمانە بیدعەیەكی خراپن، چونكە لە سەردەمی پێغەمبەردا (ﷺ) نەبووە، وە لە هاوەڵانی بەڕێزییەوە ئەم كارە نەهاتووە، لە كاتێكدا ئەوان شارەزاترین كەس بوونە بە حاڵی پێغەمبەر (ﷺ)، دەی كەوابوو كاتێك لەوانەوە ئەم كارە نەگێڕدراوەتەوە و ئەوان نەیان كردووە دەر دەكەوێت كە كارێكی بیدعەیە.

٤ ـ گێڕانی ماتەمینی لەسەر مردووەكان و خواردن دروست كردن بۆ ئەو خەڵكانەی كە دێن بۆ سەرخۆشی كردن لە كەس و كاری مردووەكە، وە بە كرێ گرتنی قورئان خوێنەكان بۆ قورئان خوێندن لەسەر مردوو، گومانیان وایە ئەم كارە سەرخۆشی كردنە لە كەسانی خاوەن مردوو، وە گومانیان وایە ئەم قورئان خوێندنە سوود بە مردووەكە دەگەیەنێت، هەموو ئەم كارانە بیدعەیەو خوای پەروەردگار هیچ بەڵگەیەكی لەسەر دروستێتی دانەبەزاندووە.

---

[١٨٩] **بڕوانە:** القول السديد في مقاصد التوحيد، ص٥١.

[١٩٠] **بڕوانە:** جامع العلوم والحكم، ٩٢/١.

٥ ـ كردنی ویردە سۆفیەكان بە هەموو جۆرەكانییەوە كە پێچەوانەی ڕێبازی پێغەمبەری خوایە (ﷺ)، جا ئەو پێچەوانە كردنە لە ڕووی ووتنی ویردەكەوە بێت، یان شێوەی، یان كاتەكەی بێت، پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))(١٩١).

واتە: هەركەسێك كارێك بكات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ كردنی، ئەوە ئەو كارە كارێكە وەرناگیرێت، بەڵكو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەكەیدا. وە جگە لەم بەڵگانەش كە بەڵگەن لەسەر نكۆڵی كردنی بیدعەو ترسان لێی(١٩٢).

٥ ـ خانوو دروست كردن بەسەر گۆڕەكانەوە، وە كردنیان بە مزگەوت، یان دروست كردنی مزگەوت بەسەر گۆڕەكانەوە و مردوو ناشتن تیایاندا، وە نوێژ كردن ڕوو بەڕووی گۆڕەكان، وە زیارەت كردنیان بە نییەتی بە دەست هێنانی خێرو بەرەكەت، وە تەوەسول كردن بە مردووەكان، وە نوێژ كردن لە لای گۆڕەكان بە مەبەستی خێرو بەرەكەت، وە زیارەت كردنی ئافرەتان بۆ گۆڕستان، وە ڕازاندنەوەو كردنی گۆڕەكان بە چراخان، هەموو ئەم كارانە بیدعەیە و كارێكی خراپن(١٩٣).

باسی نۆیەم: تەوبە كردنی كەسی بیدعەچی

موسوڵمانی خۆشەویست باش بزانە و گومان لەوەدا نییە كە بیدعەكردن ترسناكترە لە تاوان كردن، هەر كاتێك تاوان لە بەندەیەكدا كۆببێتەوە و ئەو كەسە سوور بێت لەسەری ئەوە لەناوی دەبات، وەبیدعە كردن زیاتر لە ناوی دەبات، هەروەك سُفيانِ الثَّوري (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمویێت: (البِدعَةُ أَحَبُّ إلى إبليسَ مِنَ المَعصيةِ؛ فإنّ المَعصيةَ يُتابُ مِنها وَالبِدعَةُ لا يُتابُ مِنها)(١٩٤).

واتە: بیدعەكردن خۆشەویستترە لای شەیتان (إبليس) لە تاوان كردن، چونكە تاوان تەوبەی لێ دەكرێت بەڵام بیدعە تەوبەی لێ ناكرێت.

زانای پایە بەرز إبن تيميّة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمویێت: (واتای (وَالبِدعَةُ لا يُتابُ مِنها) ئەوەیە: كەسی بیدعەچی كاتێك دینێكی تازەی داهێناوە كە نە خوای پەروەردگار و نە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینیان دانەناوە، ئەو كارە خراپەی بۆ ڕازێنراوەتەوە و بە كارێكی چاك و باشی دەزانێت، بۆیە هەتا ئەو بیدعەیە بە باش بزانێت ئەوە هەرگیز تەوبەی لێ ناكات، لەبەر ئەوەی سەرەتای تەوبە بریتییە لەوەی كە مرۆڤ دەبێت بزانێت كارێكی خراپی كردووە تا تەوبەی لێ بكات، یان دەبێت عیلمی هەبێت و بزانێت كە كارێكی فەرز یان سوننەتی فەوتاندووە تا تەوبەی لێ بكات، بۆیە هەتا ئەو بیدعەچییە ئەو كارە بیدعەیەی لا باش بێت ئەوە هەرگیز تەوبەی لێ ناكات)(١٩٥).

پاشان فەرموویەتی: (بەڵام دەشێت كەسی بیدعەچی تەوبە بكات و تەوبەی لێ دەوەشێتەوە، ئەویش بەوەی كە خوای پەروەردگار هیدایەتی بدات و ڕێنمونی بكات تا حەق و ڕاستی بۆ ڕوون دەبێتەوە، هەر وەك خوای پەروەردگار هیدایەتی چەندین بێباوەڕ و مونافیق و كۆمەڵانی ئەهلی بیدەع و سەرلێشێواوانی داوە)(١٩٦).

وە فەرموویەتی: (ئەوەی دەڵێت: بە هیچ شێوەیەك تەوبەی كەسی بیدعەچی گیرا نییە، ئەوە بەڕاستی هەڵەیەكی گەورەی كردووە)(١٩٧).

---

(١٩١) رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

(١٩٢) **بڕوانە:** التحذير من البدع، ص٢٦.

(١٩٣) **بڕوانە:** كتاب التوحيد، للعلامة الدكتور صالح الفوزان، ص٩٤.

(١٩٤) **بڕوانە:** شرح السنة، للبغوي، ٢١٦/١.

(١٩٥) **بڕوانە:** مجموع فتاوى شيخ الإسلام إبن تيمية، ٩/١٠.

(١٩٦) **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ٩/١٠-١٠.

وە هەروەها لە شەرحی ئەو فەرمودەیەی کە دەفەرمووێت: پەردە دراوەتە نێوان تەوبە و کەسی بیدعەچی، هەروەك أنسی کوڕی مالك (رضي الله عنه) لە پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی: ((إنَّ اللهَ حَجَبَ التَّوبَةَ عَن صاحِبِ كُلِّ بِدعَةٍ))[198].

واتە: خوای پەروەردگار بەری تەوبەی گرتووە لە نێوان هەموو کەسێکی بیدعەچی.

واتای ئەم فەرمودەیە لە ووتەکەی پێشوی إبن تیمیە زۆر بە جوانی ڕوون بووەوە.

موسوڵمانی خۆشەویست بەڕاستی دەقەکانی قورئانی پیرۆز و سوننەت هەندێکیان هەندێکیان ڕوون دەکەنەوە، وە خوای پەروەردگار ڕوونی کردۆتەوە بۆ بەندەکانی کە تەوبەی تەوبەکاران وەردەگرێت ئەگەر واز لە تاوانەکانیان بێنن و سوور بن لەسەر ئەوەی کە جارێکی تر نەگەڕێنەوە سەری، وە مافی خەڵکی بگێڕنەوە ئەگەر لەسەریان بوو، خوای پەروەردگار پاش ئەوەی باسی هاوەڵ بڕیاردەران و بکوژان و زیناکەران دەکات و پەیمانی پێیان داوە کە لە دوا ڕۆژدا سەرشۆڕیان بکات، فەرموویەتی: ﴿ إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَٰلِحًا فَأُوْلَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَٰتٍ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾ ﴾ (الفرقان).

واتە: مەگەر کەسانێك کە تەوبە دەکەن (پاش ئەنجام دانی ئەو تاوانانە) وە باوەڕی تەواو دێنن و کردەوەی چاکە دەکەن، ئا ئەو کەسانە خوای پەروەردگار کردەوە خراپەکانیان دەگۆڕێ بۆ کردەوەی چاکە، وە خوای پەروەردگار زۆر لێ خۆش بوو زۆر بەبەزەییە[199].

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَإِنِّى لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا ثُمَّ ٱهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾ ﴾ (طه: ٨٢) .

واتە: دڵنیا بن بە ڕاستی من زۆر لێخۆش بووم لەو کەسەی کە تەوبە دەکات و باوەڕ دەهێنێت و کردەوەی چاکە دەکات، لەوەو دوا (تا دوا هەناسەی ژیانی) بەردەوام دەبێت لەسەر ئەو مەنهەج و ڕێبازە.

هەروەها خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿ ۞ قُلْ يَٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُواْ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ ﴾ (الزمر: ٥٣) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بە بەندەکانم بڵێ: خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ئەی بەندەکانم ئەوانەی کە خۆیان تووشی تاوان کردووە و خراپەیان زۆرە، نا ئومێد مەبن لە ڕەحمی خوای پەروەردگار، چونکە بەڕاستی ئەگەر ئێوە تەوبەی ڕاست و دروست بکەن، خوای پەروەردگار لە هەموو گوناهو تاوانەکانتان خۆش دەبێت، چونکە بێگومان ئەو خوایە زۆر لێخۆشبوو و لێبوردەیە وە زۆر بە ڕەحم و بە بەزەییە.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾ ﴾ (النساء).

واتە: هەر کەسێك خراپەیەك بکات (بەرامبەر بە خەڵکی) یان ستەم لە نەفسی خۆی بکات (لەوەودوا بە خۆیدا بچێتەوە) و داوای لێخۆش بوون لە خوا بکات ئەوە دەبینێت کە خوای پەروەردگار زۆر لێخۆش بوو و بە بەزەییە.

ئەم تەوبەکردنە گشتی یە و هەرکەسێك لە کافران و موشریکان و بیدعەچییان و جگە لەوانیش لە کەسانی تاوانبار تەوبە بکەن، ئەگەر مەرجەکانی تەوبەیان تێدا بێت، خوای پەروەردگار تەوبەیان لێ وەردەگرێت، ولله الحمد.

---

[197] بروانە: هەمان سەرچاوە، ١١/٦٨٥.

[198] أخرجه الطبراني في المعجم الأوسط، ٨/٦٢، برقم ٤٧١٣ [مجمع البحرين في زوائد المعجمين. وقال الهيثمي في مجمع الزوائد: ورجاله رجال الصحيح، غير هارون بن موسى الفروي وهو ثقة، ١٠/١٨٩، وصحح إسناده الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة ٤/١٥٤، برقم ١٦٢٠، وذكر طرقه الأخرى.

[199] بروانە: تفسير القرآن العظيم لإبن كثير (رحمه الله)، ٦/١٢٤.

#باسی دەیەم: زیان و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعە:

بیدعە چەندین شوێنەوار و سەر ئەنجامی خراپ و ترسناك و زیانی لەناو بەری هەیە، لەو زیانانە:

١ ـ بیدعە سەردەکێشێت بۆ کوفر (بَريد الكُفر):

أبو هريرة (رضي الله عنه) **لە پێغەمبەری خواوە** (صلى الله عليه وسلم) **بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی:** ((لا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَأخُذَ أمَّتِي بِأَخذِ القُرونِ قَبلَها شِبراً بِشِبرٍ، وَذِراعاً بِذِراعٍ" فَقِيلَ: يا رَسولَ اللهِ، كَفارِس وَالرُّوم؟ فَقالَ: "وَمَن النّاسُ إلا أولئكَ))[٢٠٠].

واتە: قیامەت نایات هەتا ئوممەتەکەم (هەندێك لە ئوممەتەکەی) شوێنی ڕێگەو ڕێبازی پێش خۆیان دەکەون، بست بە بست و باڵ بە باڵ، ووترا ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) **شوێنی ڕێگەو ڕێبازی قەومانی فارس و ڕوم دەکەون، فەرموی: ئایا کەسانی تر هەیە جگە لەوان؟ (لەو کات و سەردەمەدا فارس و ڕوم دیارترین و گەورەترین هێز بوونە).**

وە أبوسعيد الخدري (رضي الله عنه) **لە پێغەمبەری خواوە** (صلى الله عليه وسلم) **بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی:** ((لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ من كان قبلكم: شِبراً بشبرٍ، وذراعاً بذراعٍ، حَتّى لَو دَخَلُوا في جحرِ ضَبٍّ لاتَّبعتُمُوهُم" قلنا: يا رسولَ اللهِ، اليَهود والنَّصارَى؟ قالَ: فَمَن))[٢٠١].

واتە: ئێوە ئەی موسڵمانان شوێنی گەلانی پێش خۆتان دەکەون: بست بە بست و باڵ بە باڵ، هەتا ئەوان بچنە ناو کونی بزن مژۆکەوە ئێوەش دەچنە ناویەو شوێنیان دەکەون، ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) **مەبەستت گاورو جولەکەیە کە ئێمە شوێنیان دەکەوین، فەرموی: بەڵێ ئەی کێی تر هەیە.**

٢ ـ بیدعە کردن واتە: درۆ هەڵبەستن بۆ خوای پەروەردگار بە بێ عیلم و زانیاری، موسڵمانی خۆشەویست کاتێك دەڕوانیتە سیرەی کەسانی بیدعەچی دەیان بینیت لە هەموو کەس زیاتر درۆ بۆ خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) **هەڵدەبەستن، بۆیە خوای پەروەردگار ئاگاداری کردوینەتەوە کە قسەیەك نەکەین کە خوای گەورە نەیفەرموو بێت، هەروەك دەفەرموێت:** ﴿ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ ٱلْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِٱلْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ ٱلْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ ﴾ (الحاقة: ٤٤-٤٦) .

واتە: ئەگەر پێغەمبەر محمد (صلى الله عليه وسلم) **هەندێ قسەو گوفتاری بۆ ئێمە هەڵبەستایە، ئەوە بەهێزو دەسەڵاتی خۆمان دەمان گرت، پاشان ڕەگی دڵیمان دەپچڕاندوو دەمان مراند.**

وە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) **ئاگاداری کردوینەتەوە کە درۆی بەدەمەوە هەڵنەبەستین، بۆیە هەر کەسێك ئەو کارە بکات ئەوە هەڕەشەی لێ کردووە بە سزای زۆر بە ئێش و توند، هەروەك دەفەرموێت:** ((مَن تَعَمَّدَ عَلَيَّ كَذِبَاً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقعَدَهُ مِنَ النَّارِ))[٢٠٢].

واتە: هەرکەسێك بە دەستی ئەنقەست درۆ بەدەم منەوە هەڵبەستێت ئەوە با شوێنێك لەناو ئاگری دۆزەخدا بۆ خۆی دیاری بکات.

٣ ـ کەسانی بیدعەچی ڕقیان لە سوننەت و کەسانی هەڵگرێتی، ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ترسناکی بیدعە، زانای پایە بەرز إسماعيل بن عبد الرحمن الصّابوني (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرمووێت: (نیشانەکانی کەسانی بیدعەچی ڕوون و ئاشکراو دیارە بەسەر خاوەنەکانیانەوە، لە ڕوونترین ودیارترین نیشانەیان ئەوەیە کە زۆر ڕقیان لە سوننەت و هەڵگرانی دەبێتەوەو وە بەکەمیان**

---

[٢٠٠] أخرجه البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: "لتتبعن سنن من كان قبلكم"، ١٩١/٨، برقم ٧٣١٩.

[٢٠١] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: "لتتبعن سنن من كان قبلكم"، ١٩١/٨، برقم ٧٣٢٠، ومسلم، كتاب العلم، باب اتباع سنن اليهود والنصارى، ٢٠٥٤/٤، برقم ٢٦٦٩.

[٢٠٢] متفق عليه من حديث أنس رضي الله عنه: البخاري، كتاب العلم، باب إثم من كذب على النبي صلى الله عليه وسلم، ٤١/١، برقم ١٠٨، ومسلم في المقدمة، باب تغليظ الكذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم، ٧/١، برقم ٢.

دەزانن)[٢٠٣].

٤ ـ بیدعەچی ئەو كردەوە چاكانەی كە بە بیدعە دەیان كات ڕەت دەكرێتەوە و وەرناگیرێت، لەبەر فەرمودەكەی پێغەمبەر (ﷺ) كە فەرمویەتی: ((مَن أحدَثَ في أمرِنا هذا مَا لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدٌّ))[٢٠٤].

واتە: هەركەسێك كارێك دابهێنێت و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە زیادكردنی ئەو كارە ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت.

وە لە گێڕانەوەیەكی تردا كە ئیمامی موسلیم گێڕاوێتیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[٢٠٥].

واتە: هەركەسێك كارێك بكات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ كردنی، ئەوە ئەو كارە كارێكە وەرناگیرێت بەڵكو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەكەیدا.

٥ ـ كەسانی بیدعەچی زۆربەی جار كۆتایی ژیانیان بە خراپە دەبێت (سُوءُ العاقبة)، لەبەر ئەوەی شەیتان دەیەوێت مرۆڤەكان لەیەكێك لەم كۆسپانەوە لە خشتە دەر بكات، كۆسپی یەكەم: دەیەوێت تاوانی شیركی پێ ئەنجام بدات، ئەگەر ئەو بەندەیە لەم كۆسپە ڕزگاری بوو ئەوە لە كۆسپی بیدعە كردنەوە بۆی دێت و ڕێگای ڕاستی لێ دەشێوێنێت، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت كە بیدعە زۆر ترسناكترە لە تاوان كردن[٢٠٦]، هەروەك سفيانُ الثوري (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (البِدعَةُ أَحَبُّ إلى إبلیسَ مِنَ المَعصیةِ؛ فإنّ المَعصیةَ یُتابُ مِنها وَالبِدعَةُ لا یُتابُ مِنها)[٢٠٧].

واتە: بیدعەكردن خۆشەویستترە لای شەیتان (إبلیس) لە تاوان كردن، چونكە تاوان تەوبەی لێ دەكرێت بەڵام بیدعە تەوبەی لێ ناكرێت.

٦ ـ بیدعەچی بە پێچەوانەوە لە قورئانی پیرۆز و سوننەت تێدەگات، چونكە چاكە بە خراپە دەبینێت، خراپە بە چاكە دەبینێت، سوننەت بە بیدعە دەبینێت، وە بیدعە بە سوننەت دەبینێت، هەروەك حذيفة اليماني (رضي الله عنه) دەفەرموێت: (وَاللهِ لتفشُوَنَّ البِدَع حَتّى إذا تُرِكَ مِنها شَيءٌ قالُوا: تُرِكَتِ السُّنَّة)[٢٠٨].

واتە: سوێند بێت بە خوای پەروەردگار بیدعە زۆر بڵاو دەبێتەوەو دەكرێت، هەر كاتێك واز لە بیدعەیەك هێنراو نەكرا دەڵێن: سوننەت ناكرێت و وازی لێ هێنراوە.

٧ ـ شایەتی و گێڕانەوەی بیدعەچی وەرناگیرێت، زانایانی شارەزا (لە فەرمودەناسان و شارەزایانی شەریعەت و بنەماكانی ئایین) یەكدەنگن لەسەر ئەوەی ئەگەر كەسی بیدعەچی بە هۆی بیدعەكەیەوە بێباوەڕ دەبوو ئەوە بە هیچ شێوەیەك گێڕانەوەی (فەرموودەی) لێ وەرناگیرێت، بەڵام ئەو بیدعەچییەی كە بە هۆی بیدعەكەیەوە بێ باوەڕ نابێت (بەڵكو تاوانبارە) زانایان ڕایان جیاوازە، ئایا گێڕانەوەی وەردەگیرێت یان نا؟ زانای پایە بەرز ئیمامی النّووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ئەو بۆچونە پەسەند دەكات كە گێڕانەوەی بیدعەچی وەردەگیرێت ئەگەر بانگەواز نەكات بۆ بیدعەكەی، بەڵام ئەگەر بانگەوازی دەكرد بۆ كردنی بیدعە ئەوە گێڕانەوەی فەرموودەی لێ وەرناگیرێت[٢٠٩].

---

[٢٠٣] **بڕوانە:** عقيدة أهل السنة وأصحاب الحديث، ص٢٩٩.

[٢٠٤] رواه البخاري ٢٢٢/٣، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣٤٤/٣، برقم ١٧١٨.

[٢٠٥] رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

[٢٠٦] **موسڵمانی خۆشەویست بۆ زیاتر شارەزا بوون لە كۆسپەكانی تر، بڕوانە:** مدارج السالكين، لإبن القيّم، ١-٢٢٢.

[٢٠٧] **بڕوانە:** شرح السنة، للبغوي، ٢١٦/١.

[٢٠٨] أخرجه الإمام محمد بن وضاح، في كتاب فيه ما جاء في البدع، ص١٢٤، برقم ١٦٢، وانظر: آثاراً في ذلك لابن وضاح في كتابه هذا ص١٢٤-١٥٦.

[٢٠٩] **بڕوانە:** شرح النووي على صحيح مسلم ١٧٦/١.

٨ ـ کەسانی بیدعەچی لە هەموو کەس زیاتر دەکەونە ناو فیتنەو ئاشوبەوە، خوای پەروەردگار ئاگاداری کردوینەتەوە تا نەکەوینە ناو فیتنەوە، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾ ﴾ (الأنفال: ٢٥).

واتە: ئەی ئیمانداران خۆتان بپارێزن لە تاقی کردنەوەو بەڵایەك كە بە تایبەتی تووشی ئەوانەتان نابێت كە تاوان و ستەمیان کردووە، بەڵکو هەمووان دەگرێتەوە، وە باش بزانن كە خوای پەروەردگار سزاو تۆڵەی زۆر توندە.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ ﴾ (النور: ٦٣).

واتە: با باش بزانن و بترسن ئەو کەسانەی کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن لەوەی کە تووشی فیتنەیەکی زۆر سەخت ببن (تووشی شیرك و کوفر و دووڕی و بیدعە ببن)[٢١٠]، یان با بترسن لەوەی کە تووشی سزایەکی زۆر بە ئێش ببن.

موسڵمانی خۆشەویست ئایا هیچ فیتنەیەك هەیە لەوە ترسناکتر بێت کە پێچەوانەی سوننەت و فەرمانەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بکرێت.

هەر بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) هانی موسڵمانانی داوە کە کردەوەی چاکە بکەن پێش هاتن و ڕوودانی فیتنە بە گشتی و بە زۆری، هەروەك دەفەرموێت: ((بادِرُوا بالأعمالِ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيلِ المُظلِم. يُصبِحُ الرَّجُلُ مُؤمِنًا وَيُمسِي كافِرًا، أو يُمسِي مُؤمِنًا وَيُصبِحَ كافِرًا يَبيعُ دِينَه بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنيا))[٢١١].

واتە: ئەی موسڵمانان دەست پێش خەری بکەن لە کردنی کردەوە چاکەکاندا پێش ئەوەی کە فیتنەیەکی یەکجار زۆر ڕووتان تێ بکات بە وێنەی شەوێکی تاریك (چۆن تاریکی شەو هەموو شوێنێك دەگرێتەوە بە هەمان شێوە فیتنەش هەموو خەڵکی دەگرێتەوە)، پیاوی وا هەیە بەیانی ئیماندارە کاتێك ئێوارەی بەسەردا دێت بێ باوەڕ دەبێت، پیاوی وا هەیە ئێوارە ئیماندارە کاتێك بەیانی بەسەردا دێت بێ باوەڕ دەبێت، نهێنیەکەی لەوەدایە کە: دینەکەی دەفرۆشێت بە بەشێکی کەمی دونیا.

٩ ـ کەسی بیدعەچی هەستی بە کەم و کوڕی شەریعەت کردووە (پەنا بە خوای پەروەردگار) ئەگەر بە زمانیش وا نەڵێت، چونکە بە کردنی ئەو بیدعەیەی خۆی گێڕاوە بە شەرع دانەرو تەواوکەری دین، ئەم بیدعەچییە وادەکات! خوای پەروەردگاریش دینی تەواو کردووە و نیعمەتی تەواوی ڕژاندووە بەسەر ئیمانداراندا ، هەروەك خوای گەورە فەرمویەتی: ﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴿٣﴾ ﴾ (المائدة: ٣).

واتە: ئەی موسڵمانان ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتاندا وەڕازیم لێتان (ئەی موسڵمانان) کە ئیسلام ئایینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئایینێکی تر نەکەنە ئایینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی : (ئەم نیعمەت و بەخشەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخشە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکەی بۆ تەواو کردوون، پێویستیان بە هیچ ئایینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دواین پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆکەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینی زانیبێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ درۆو دواکەوتنی تێدا نییە)[٢١٢].

---

[٢١٠] **بروانە:** تفسير القرآن العظيم للإمام ابن كثير (رحمه الله) ٦/٩٠.

[٢١١] رواه مسلم عن أبي هريرة τ، كتاب الإيمان، باب الحث على المبادرة بالأعمال قبل تظاهر الفتن، ١/١١٠، برقم ١١٨.

[٢١٢] **بروانە :** تفسير القرآن العظيم للإمام إبن كثير (رحمه الله تعالى) ٣/٢٦ .

وە خوای پەروەردگار هەموو شتێكی لە قورئانی پیرۆزدا ڕوون كردۆتەوە، هەروەك فەرمویەتی: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ تِبْيَٰنًا لِّكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾﴾ (النحل: ٨٩) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئێمە قورئانی پیرۆزمان بۆ سەر تۆ دابەزاندووە كە ڕوون كەرەوەی هەموو شتێكە، وە مایەی ڕێنمونی و ڕەحمەت و مزگێنی یە بۆ موسڵمانان.

١٠ ـ كەسی بیدعەچی حەق و ڕاستی لێ گۆڕاوە بە هۆی كارە خراپەكانییەوە، لەبەر ئەوەی عیلم و زانیاری ڕووناكین و خوای پەروەردگار بە هۆیانەوە ئەو بەندانە هیدایەت دەدات كە خۆی ویستی لێیەتی، بەڵام كەسی بیدعەچی ئەو تەقوایەی لە دەست داوە كە بە هۆیەوە خاوەنەكەی دەتوانێت حەق و ڕاستی بدۆزێتەوە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تَتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾﴾ (الأنفال: ٢٩) .

واتە: ئەی ئیمانداران ئەگەر ئێوە تەقوای خوای پەروەردگار بكەن پارێزگاری لە سنوورەكانی بكەن، ئەوە خوای پەروەردگار بەرچاو ڕۆشنیتان پێ دەبەخشێت (تا بە هۆیەوە بتوان بە ئاسانی حەق و ڕاستی لە ناحەق جیا بكەنەوە)، وە خوای پەروەردگار هەڵەو تاوانەكانتان دادەپۆشێت و لێتان خۆش دەبێت، چونكە خوای پەروەردگار خاوەنی فەزڵ و ڕێزی گەورەو بێ سنوورە.

١١ ـ كەسی بیدعەچی دەبێت تاوانی خۆی و ئەو كەسانەی كە شوێنی بیدعەكەی دەكەون هەڵبگرێت، أبو هريـرة (رضي الله عنه) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، كە فەرمویەتی: ((مَن دَعَا إلى هُدَى كانَ لَه مِنَ الأجرِ مِثلُ أجورِ مَن تَبِعَهُ، لا يَنقُص ذلكَ مِن أجُورهِم شَيئاً وَمَن دَعَا إلى ضَلالَةٍ كانَ عَلَيهِ مِنَ الإثمِ مِثلُ آثامِ مَن تَبِعَه، لا يَنقُصُ ذلكَ مِن آثامِهِم شَيئاً))[٢١٣].

واتە: هەركەسێك دەعوەو بانگەواز بكات بۆ ڕێگای ڕاست و ڕێنمونی چاك و جوان، ئەوە خێرو چاكەی بۆ هەیە بە وێنەی خێرو پاداشتی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو پاداشتی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون كەم ببێتەوە، وە هەركەسێك دەعوەو بانگەواز بكات بۆ ڕێگای خراپەو تاوانكاری و سەرلێشێواوی ئەوە خراپەو تاوانی بۆ دەنوسرێت بە وێنەی خراپەو تاوانی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون، بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون كەم ببێتەوە.

(دەی كەسی بیدعەچی كاتێك بیدعە دەكات و خەڵكیش فێری بیدعە دەكات با ئاگادار بێت و باش بزانێت كە هەر بیدعەیەك خەڵكی لێوەی فێر دەبن و دەیكەن هەموو تاوانەكەی بۆ دەنوسرێت بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانی ئەو كەسەی كە شوێنی دەكەوێت كەم بكات).

١٢ ـ كەسی بیدعەچی بە هۆی كردنی بیدعەوە خۆی توشی نەفرەت (لَعنَة) كردووە، أنسي كوڕی مالك (رضي الله عنه) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە، دەربارەی ئەو كەسانەی لە مەدینەدا شتێكی تازەو خراپ دادێنن دەفەرمووێت: ((مَن أحدَثَ فِيها حَدَثاً أو آوى مُحدِثاً فَعَلَيهِ لَعنَةُ اللهِ، وَالملائكةِ، وَالنّاسِ أجمَعين، لا يَقبَلُ اللهُ مِنهُ صَرفاً وَلا عَدلاً))[٢١٤].

واتە: هەركەسێك لە ناو شاری مەدینەدا كارێكی تازەو خراپ دابهێنێت ئەوە نەفرەتی خوای پەروەردگار و فریشتەكان و موسڵمانانی لێ بێت، وە فەرز و سوننەتی لێ وەرناگیرێت (واتە: بە تەواوەتی لێی وەرناگیرێت) .

---

[٢١٣] مسلم، كتاب العلم، باب من سن سنة حسنة أو سيئة ، ومن دعا إلى هدى أو ضلالة ، ٢٠٦٠/٤، برقم ٢٦٧٤.

[٢١٤] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام، باب إثم من آوى محدثاً، ١٨٧/٨، برقم ٧٣٠٦، ومسلم، كتاب الحج، باب فضل المدينة، ودعاء النبي ﷺ فيها بالبركة، ٩٩٤/٢، برقم ١٣٦٦ .

موسڵمان خۆشەویست بۆ زیاتر شارەزا بوون لە واتای تەواوی ئەم فەرمودەیە بڕوانە: عمدة القاري شرح صحيح البخاري (٤٠٨/٣٥)، وە شرح النووي على صحيح مسلم (٣١/٥)، وە عون المعبود (٣٠٧/٩)، وە تحفة الأحوذي (٤١٠/٥)، وە فيض القدير (٢٥/٦).

زانای پایه بەرز ئیمامی الشّاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (ئەم فەرمودەیە گشتی یەو هەموو تازە داهێنراوێك دەگرێتەوە کە پێچەوانەی شەرعە، وە بیدعە یەکێکە لە خراپترین کارە تازە داهێنراوەکان)[٢١٥].

١٣ ـ کەسی بیدعەچی لە ڕۆژی دواییدا ڕێگای لێ دەگیرێت و ناهێڵرێت بچێتە سەر حەوزی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ خواردنەوەی ئاوی سازگاری (کَوثَر)، سهل کوڕی سعد (رضي الله عنه) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرموویەتی: ((أنا فَرَطُكُم عَلى الحَوضِ مَن وَرِدَ شَرِبَ، وَمَن شَرِبَ لَم يَظمَأ أبداً، وَلَيَرِدَنَّ عَليَّ أقوامٌ أعرِفُهُم وَيَعرِفُوني، ثُمّ يُحالُ بَيني وَبَينَهُم))[٢١٦].

واتە: من پێشتان دەکەوم بۆسەر حەوزی (کَوثَر) و چاوەڕێی ئەو موسڵمانانە دەکەم کە دێن بۆ ئەوەی لە ئاوی سازگاری (کَوثَر) بخۆنەوە، ئاوێکە هەر موسڵمانێك لێی بخواتەوە هەتا هەتایە تینوی نابێت، کۆمەڵە موسڵمانێك دێن بۆسەر حەوزەکە تا ئاوی لێ بخۆنەوە، من ئەوان دەناسم و ئەوانیش من دەناسم، بەڵام ڕێگری لە نێوان من و ئەواندا دەکرێت و ناهێڵرێت بێنە سەر حەوزی (کَوثَر) و لە ئاوی سازگاری بخۆنەوە.

لە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: ((إنَّهم مِنّي، فَيُقالُ: إنَّكَ لا تَدري ما أحدَثُوا بَعدَك، فَأقُولُ: سُحقاً سُحقاً لِمَن غَيَّرَ بَعدِي))[٢١٧].

واتە: ئەوان لە ئوممەتی منن (موسڵمانن)، دەوترێت: تۆ نازانی ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەوان دوای مردنی تۆ چییان داهێناوە (لە پاشگەز بوونەوە و کاری خراپە و بیدعە)، منیش دەڵێم: دووری بۆ ئەو کەسانە، دووری بۆ ئەو کەسانە، کە دوای مردنی من دینیان گۆڕی.

وە شَقِيقي کوڕی عبدالله (ﷺ) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرمویەتی: ((يا ربّ أصحابي أصحابي، فيقال: إنَّكَ لا تَدري ما أحدَثُوا بَعدَك))[٢١٨].

واتە: پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: دەڵێم (ئەی پەروەردگار ئەوانە هاوەڵی منن، ئەوانە هاوەڵی منن (موسڵمانن و شوێن کەوتووی منن)، دەوترێت: تۆ نازانی ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەوان دوای مردنی تۆ چییان داهێناوە (بیدعە).

أسماء کچی أبوبکر (رضي الله عنها) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((إنّي عَلى الحَوضِ حَتّى أنظُر مَن يَرِدُ عَليَّ مِنكُم، وَسَيؤخَذُ ناسٌ مِن دُوني فَأقُول: يا رَبِّ مِنّي وَمِن أمّتي فَيُقالُ: هَل شَعَرْتَ ما عَمِلوا بَعدَك وَالله ما بَرِحُوا يَرجُعون على أعقابِهم))[٢١٩].

واتە: من لەسەر حەوزی (کوثر) دەوەستم و سەیر دەکەم تا بزانم کێ لە ئێوە (موسڵمانان) دێن بۆ لام، بۆیە کەسانێك دەیانەوێت بێن بۆ لام بۆ سەر حەوزی (کَوثَر) بەڵام ڕێیان لێ دەگیرێت و ناهێڵرێت بێنە سەری، منیش دەڵێم: ئەی پەروەردگارم ئەوانە لە منن و لە ئوممەتی منن (موسڵمانن)، لەو کاتەدا دەوترێت: ئایا دەزانیت ئەوانە دوای تۆ چییان کردووە، سوێند بێت بە خوای پەروەردگار بەردەوام پاشە کشێیان دەکرد لە دینەکەت و پاش گەز دەبوونەوە.

هەر بۆیە هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) إبن أبي مليكة (رضي الله عنه) دەیفەرموو: ((اللّهمَّ إنّا نَعوذُ بِكَ أن نَرجِعَ عَلى أعقابِنا أو أن نَفتِنَ في دِينِنا))[٢٢٠].

واتە: ئەی خوای پەروەردگارمان پەنات پێ دەگرین لەوەی کە پاش گەز ببینەوە و پاشەو پاش بکشێینەوە لە دینەکەمان، یان تووشی فیتنەو تاقی کردنەوە ببین لە دینەکەماندا.

---

[٢١٥] **بڕوانە**: الاعتصام للشّاطبي، ٩٦/١ .

[٢١٦] متفق عليه: البخاري، كتاب الرقاق، باب في حوض النبي ﷺ، ٢٦٤/٧، ومسلم، كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ وصفاته، ١٧٩٣/٤، برقم ٢٢٩٠ .

[٢١٧] رواه البخاري، كتاب الرقاق، باب في حوض النبي ﷺ ، ٢٦٤/٧، برقم ٦٥٨٣ .

[٢١٨] متفق عليه: البخاري، كتاب الرقائق، باب في حوض النبي ﷺ ٢٦٢/٧، برقم ٦٥٧٥، ومسلم، كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ ، ١٧٩٦/٤، برقم ٢٢٩٧ .

[٢١٩] صححه الألباني في "صحيح الجامع" حديث رقم(٢٤٦٧).

[٢٢٠] متفق عليه: البخاري، كتاب الرقائق، باب في حوض النبي ﷺ، ٢٦٦/٧، برقم ٦٥٩٣، ومسلم، كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ وصفاته، ١٧٩٤/٤، برقم ٢٢٩٣ .

١٤ ـ کە سانی بیدعەچی پشتیان هەڵکردووە لە یادو زیکری ڕاستەقینەی خوای پەروەردگار، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار لە قورئانی پیرۆز و لە سەر زمانی پێغەمبەرەکەی (ﷺ) چەند ویردێکی تایبەتی بۆ داناوین، هەیانە تایبەتە بە نوێژە فەرزەکان، هەیانە تایبەتە بە بەیانیان و ئێواران، وە ویردی خەوتن و هەستان لە خەو، وە ویردو زیکری وا هەیە گشتی یە و تایبەت نەکراوە بە کاتێك و شوێنێکی دیاری کراوەوە، خوای پەروەردگار دەفەرمووێت: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ ذِكۡرٗا كَثِيرٗا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكۡرَةٗ وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾﴾ (الأحزاب: ٤١-٤٢) .

واتە: ئەی ئەو کەسانەی ئیمان و باوەڕتان هێناوە زۆر یادی خوا بکەن (هەمیشە ناوی پیرۆزی خواتان لە یاد بێت لە دڵ و دەروونتاندا)، وە تەسبیحات و ستایشی بکەن (هەموو کاتێك) بە تایبەتی لە بەیانیان و کاتی دەمەو ئێواراندا (زیکرەکانی بەیانیان و ئێواران). بەڵام کەسانی بیدعەچی پشتیان هەڵکردووە لە خوێندنی ئەم زیکرە پیرۆزانە، جا یان بە هۆی سەرقاڵ بوون بە کردنی بیدعەوە، یان پشت هەڵکردنەکەیان بە هۆی گۆڕینی ئەو زیکرە شەرعیانە بە کردنی چەند زیکرێکی بیدعە، خۆیان بە بێ پێویست دەزانن لە کردنی ئەو زیکرانەی کە خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) دایان ناوە، بۆیە بە هۆی ئەو بیدعانەوە پشتیان هەڵکردووە لە کردنی یادی ڕاستەقینەی خوای پەروەردگار[٢٢١].

١٥ ـ کەسانی بیدعەچی حەق و ڕاستی لە شوێن کەوتوانیان کپ دەکەن و دەیشارنەوە، وە خوای پەروەردگار هەڕەشەی نەفرەتی (لَعنَة) لەو کەسانەو هاوشێوەکانیان کردووە، هەروەك دەفەرمووێت: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡتُمُونَ مَآ أَنزَلۡنَا مِنَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلۡهُدَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا بَيَّنَّـٰهُ لِلنَّاسِ فِي ٱلۡكِتَٰبِ أُوْلَـٰٓئِكَ يَلۡعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلۡعَنُهُمُ ٱللَّـٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾﴾ (البقرة: ١٥٩) .

واتە: بەڕاستی ئەو کەسانەی کە بەرنامە و ڕێنموونییە ڕوون و ئاشکراکانی ڕەوانە کراوی ئێمە دەشارنەوە کە ناردوومانە (تا بۆ خەڵکی ڕوون بکرێتەوە)، دوای ئەوەی کە ڕوونمان کردۆتەوە بۆ خەڵکی لە کتێبەکاندا، ئا ئەوانە خوا نەفرەتیان (لەعنەتیان) لێ دەکات و نەفرین کارانیش نەفرەتیان لێ دەکەن (دوعای دووری ڕەحم و بەزەیی خوای پەروەردگاریان لێ دەکەن).

١٦ ـ بیدعە کردن دەبێتە مایەی دوور کەوتنەوەی خەڵکی لە ئیسلام، لەبەر ئەوەی کاتێك کەسی بیدعەچی بە هۆی ئەو بیدعەیەوە چەند کارێکی پرو پوچ دەکات دەبێتە هۆکارێك بۆ ئەوەی دوژمنانی ئیسلام گاڵتە بە ئیسلام بکەن، لە کاتێکدا ئاینی پیرۆزی ئیسلام زۆر دوورە لەو کارانەی کە کەسانی بیدعەچی دەیکەن.

١٧ ـ کەسانی بیدعەچی ئوممەتی ئیسلامیان پارچە پارچە کردووە، چونکە خۆیان و شوێن کەوتوانیان بە هۆی بیدعەوە پارچە پارچەییان خستۆتە ناو موسڵمانانەوە، هەر بۆیە بە هۆی بیدعەو دوور کەوتنەوە لە سوننەت چەندین بەش بەش و کۆمەڵ کۆمەڵی جیاواز دەبینرێت، خوای پەروەردگار دەفەرمووێت: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ إِنَّمَآ أَمۡرُهُمۡ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ﴿١٥٩﴾﴾ (الأنعام: ١٥٩) .

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە ئایینەکەیان بەش بەش و پارچە پارچە کردوو بوونە دەستە دەستەو پارچە پارچە، ئەوە لە هیچ شتێکدا تۆ لەوان نیت، بەڵکو بەریت لێیان، بەڕاستی ئەوانە کارو باریان بۆ لای خوایە و تۆڵەی ئەو لادان و پارچە پارچەییەیان لێ دەستێنێتەوە، لەوەودوا خوای پەروەردگار هەواڵی هەموو ئەو کارو کردەوانەیان پێ دەدات کە ئەنجامیان دابوو.

١٨ ـ کەسی بیدعەچی کە بە ئاشکرا بیدعە دەکات، غەیبەت و باس کردنی دروستە، بۆ ئەوەی موسڵمانان لە خراپەی بیدعەکەی ئاگادار بن، چونکە ئەو کەسەی کە بە ئاشکرا بیدعە دەکات زیانەکەی زۆرترو ترسناکترە لە کەسێك کە تاوان دەکات، هەرچەندە غەیبەت کردنی موسڵمان بە پێی دەقی قورئانی پیرۆز و فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دروست نییە و حەرامە، بەڵام بۆ مەبەستێکی شەرعی دروستە غەیبەت بکرێت، **لەبەر یەکێك لەم هۆکارانە:**

---

[٢٢١] **بڕوانە:** تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من الأخطار، للدكتور صالح بن سعد السحيمي، ص١٨٩ .

یەکەم: ستەم کردن،: لەم کاتەدا دروستە کە ستەم لیّ کراو سکالاّی خوّی باس بکات بوّ کاربەدەستان و فەرمانڕەوایان، یاخود بوّ قازی و دادوەر و بلّیّ: فلاّنە کەس ستەمی لیّ کردووم یان مالّی خواردووم.

دووەم: پرس و ڕاوەرگرتن، ئەمیش بەوەی کەکەسێك بچێتە لای کەسێکی شارەزا لەدیندا و بلّێت ئەریّ فلاّنە کەس چوّنە کە من بە تەمام کچی بدەمیّ ، یان خوشکمی بدەمیّ، یان فلاّنە ئافرەت چوّنە کە من بەتەمام بیخوازم، یاخود بوّ پرسیار کردن دەربارەی هاوسێیەتی.

سێیەم: داوای یارمەتی کردن بوّ گوّڕینی خراپە (مُنکَر) وەلا دانی نا ڕەحەتیەك لە سەر موسولّمانێك، وەك ئەوەی کە یەکێك بچێتە لای کەسێك کە دەسەلاّتدارەو پێی بلّێت کە فلاّنە کەس لە گەلّمدا خراپەو ئازارم دەدات وە ڕێگە چارەیەکم بوّ بدوّزەرەوە.

چوارەم: ئاگادرکردنەوەی موسولّمانان و ئاموّژگاری کردنیان، بوّ خوّ پاراستن لەو کەسانەی کە خراپن و نیازیان گلاّوە و زەرەرو زیانیان هەیە بوّ موسولّمانان.

پێنجەم: باس کردنی کەسێك کە بە ئاشکرا تاوانی لێبووەشێتەوە وەك {جاسووسی کردن و زیناو مەی خواردنەوە و.....هتد } لەم کاتەشدا تەنها باسی ئەو تاوانەی دەکەیت و بەس.

شەشەم: پێناساندنی کەسێك ئەویش بە دیاری کردنی ئەو کەم و کوڕیانەی کە لە ڕووی کەم ئەندامی و لە ش و لاریەوە یاخود ناوو شوّرەتیەوە، وەك کوێری و نەخوّشی و شەلی و قەلّەوی و کەڕی...هتد نابێت لەمەدا مەبەستی پیشاندانی کەم و کوڕی و سوکی ناوبراو بێت، بەلّکو دەبێت تەنها پێناساندنی بێت.

حەوتەم: باس کردنی کەسی بیدعەچی و تاوان کار: لەم کاتەدا تەنها باسی بیدعەکەی یاخود تاوانەکەی دەکەیت، وە هیچی تر مەگەر یەکێك لەو خالاّنەی پێشووی تێدابێت، خاتوو (عائیشة)ی دایکی باوەڕداران (خوای لیّ ڕازی بێت) دەفەرموێت: (جارێکیان پیاوێك هات بوّلای پێغەمبەر (ﷺ) ڕوخسەتی لیّ خواست و ئەویش بە ڕێزەوە بە خێرهاتنی کرد و فەرمووی لیّ کرد، پاشان کە پیاوەکە ڕوّیشت پێغەمبەری خواﷺ فەرمووی: (بئس أخو العشيرة) واتە: خراپترین برای هوّزەکەیە، هەروەها دایکمان (عائیشة خوای لیّ ڕازی بێت بوّمان دەگێڕێتەوە، لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرمویەتی: (مَا أَظُنُّ فُلاَنًا وَفُلاَنًا يَعْرِفَانِ مِنْ دِينِنَا شَيْئًا) [٢٢٢].

واتە: گومان نابەم کە ئەم دوو کەسە هیچ دەربارەی دین بزانن.

هەروەها کەسی بیدعەچی کە زیادەیەك دەهێنێتە ناو دینەوە و خوا دەپەرستێت و عیبادەتی بوّ دەکات، بەلاّم بە بوّچوون و هەواو ئارەزووی خوّی، بیّ گویّ دانە فەرمانی خواو پێغەمبەری خوا (ﷺ)، بوّیە لەم کاتەدا باس کردنی پاشملە (غەیبەت)ی واجبە، چونکە ئەوە بوّ پاراستنی دینە لە هەواو ئارەزوو، (وَلا غِيبَةَ لِأَحَدٍ مِن أَهلِ البِدَعِ) وەهەر کەسێك کە بیدعە دەکات باس کردنی بیدعەکەی غەیبەت نییە، کەواتە ئێستا ڕوون بووەوە بوّ بەڕێزت کە باس کردنی ئەو کوّمەلاّنە غەیبەت نییە[٢٢٣].

القدحُ ليس بغيبةٍ في ستةٍ ‌ ‌ ‌ ‌ مُتظلمٍ ومعرفٍ ومحذرِ
ومجاهر فسقاً ومستفت ومن ‌ ‌ ‌ ‌ طلب الإعانة في إزالة منكر[٢٢٤]

١٩ ـ کەسی بیدعەچی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزووی خوّیەتی، دژایەتی شەرع دەکات و لە شەرع لایداوە[٢٢٥].

٢٠ ـ کەسی بیدعەچی خوّی خستوّتە ئاستی شەرع دانەرەوە و خوّی چواندووە بە خوای پەروەردگار لە شەرع داناندا، چونکە بەس خوای پەروەردگارە کە دەتوانێت شەرع دابنێت و فەرمان بە بەندەکان بکات تا لەسەری بڕوّن و جیّ بە جیّی بکەن نەك هیچ کەسێکی تر[٢٢٦].

---

[٢٢٢] صحيح البخاري (٦٠٦٧).

[٢٢٣] **بروانە:** فتح الباري بشرح صحيح البخاري، لابن حجر، ٤٧١/١٠، ٨٦/٧.

[٢٢٤] **بروانە:** شرح العقيدة الطحاوية، لابن أبي العز، ص٤٣.

[٢٢٥] **بروانە:** الاعتصام للشاطبي، ٦١/١.

[٢٢٦] **بروانە: هەمان سەرچاوە،** ٦١/١-٧٠ .

كۆتایی

لە كۆتاییدا داواكارم لە خوای پەروەردگار بۆ خۆم و سەرجەم موسڵمانان كە لەش ساغیمان پێببەخشێت و لێمان خۆش ببێت، هەموو لایەكمان دڵ پەیوەست بكات بە قورئانی پیرۆز و سوننەتەكانی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، وە بمان پارێزێت لە تاوان و خراپەی هەموو بیدعەیەك، وە بەردەوامیمان پێببەخشێت، آمين.

ناوەڕۆك

پێشەكی دانەر

پێشەكی وەرگێڕ

& **بەشی یەكەم: ڕوناكی سوننەت**

باسی یەكەم: تێگەیشتن لە مانای سوننەت

دووەم: تێگەیشتن لە كەسانی پەیوەست بە سوننەت

سێیەم: تێگەیشتن لەمانای الجَماعَة

باسی دووەم: ناوو سیفاتەكانی ئەهلی سوننە و جەماعە

باسی سێ یەم: سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) نیعمەتێكی گشتی و ڕەهایە

دوو جۆر نیعمەت هەیە: نیعمەتێكی گشتی و ڕەها، نیعمەتێكی سنوردار

باسی چوارەم: گەورەیی و پلەو پایەی سوننەت

باسی پێنجەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی كەسانی پەیوەست بە سوننەت، وە شوێنی كەسانی بیدعەچی

یەكەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی كەسانی پەیوەست سوننەت:

دووەم: نیشانەكانی ئەهلی سوننەو جەماعە

كەسی بیدعـــە چـی چـۆنـە ؟

& **بەشی دووەم: تاریكییەكانی بیدعەو تازە داهێنراوەكان لە دیندا**

باسی یەكەم: تێگەیشتن لە مانای بیدعە

بیدعە دوو جۆرە:

باسی دووەم: مەرجەكانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی كردەوە چاكەكان

باسی سێ یەم: سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

یەكەم: سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

دووەم: سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە ڕوانگەی فەرمودەكانی پێغەمبەری خواوە (ﷺ)

سێ یەم: لە ووتەكانی هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) سەبارەت بە بیدعە

چوارەم: لە ووتەكانی تابعی و شوێن كەوتوانیان سەبارەت بە بیدعە

پێنجەم: بیدعە سەرزەنشت كراوە لە چەند ڕوویەكەوە:

باسی چوارەم: هۆكارەكانی بیدعە كردن

باسی پێنجەم: بەشەکانی بیدعە
بەشی یەکەم: بیدعەی حەقیقی و بنەڕەتی و بیدعەی زیاد کراو:
بەشی دووەم: بیدعە لە ڕووی کردن و واز لێ هێنانەوە
بەشی سێیەم: بیدعەی ووتەیی بیروباوەڕی، وە بیدعەی کرداری
باسی شەشەم: حوکمی بیدعە لە دیندا
باسی حەوتەم: جۆرەکانی ئەو بیدعانەی کەلەسەر گۆرەکان دەکرێن
باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە
یەکەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)
دووەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە هاتنی یەکەم شەوی جومعە لە مانگی ڕەجەب
سێیەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی شەوی (الأسراء والمعراج)
چوارەم: ئاهەنگ بە بۆنەی هاتنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان
پێنجەم: التّبرك
ئەو شتانەی کە زۆر پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەتن
بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە ڕێگەیەکی شەرعی بەم چەند کارە دەبێت
بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە شێوەیەکی ناشەرعی و نادروست
هۆکارەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی چین؟
شوێنەوارە خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی
هۆکارەکانی بەرگری کردن لە تەبەڕووك کردنی نادروست
باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە
باسی نۆیەم: تەوبە کردنی کەسی بیدعەچی
باسی دەیەم: زیان و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعە